

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Міністерство оборони України

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Міністерство оборони України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Чобіт Іванна Романівна

УДК: 355.1:355.244:029:17.024.4:043.83(477)"195/201"

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

Спеціальність 032 – історія та археологія

Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.Р. Чобіт

Науковий керівник: Харук Андрій Іванович, працівник ЗС України, доктор історичних наук, професор

Львів – 2022

АНОТАЦІЯ

Чобіт І.Р. Історичний досвід створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – історія та археологія. – Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. – Львів, 2022.

Актуальність дослідження, насамперед, зумовлена зміною правил ведення конфліктів сучасного типу, особливістю яких є виконання бойових завдань серед цивільного населення. Основне завдання органів цивільно-військового співробітництва (далі – ЦВС) полягає у збереженні життя мирних жителів. Цивільно-військова співпраця як складова взаємовідносин між військовим і цивільним сектором є найбільш ефективним та результативним сегментом відносин між суспільством і збройними силами, а також між збройними силами та політичною владою. Тому вона є стандартною функцією збройних сил країн – членів Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО), яка виконується їх органами військового управління, військовими частинами і підрозділами на стратегічному, оперативно-тактичному та тактичному рівнях, як у місцях їх постійної дислокації, так і в зонах ведення бойових дій.

У роботі на основі широкого кола джерел і наукової літератури вперше здійснено комплексне дослідження досвіду створення та функціонування ЦВС у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Наукові пошуки спрямовані на те, щоб, по-перше, дослідити витоки цивільно-військової співпраці, її історію створення та функціонування, а по-друге (в якості похідного від першого), проаналізувати еволюцію самої структури цивільно-військового співробітництва, завдань, покладених на нього, та нових підходів у застосуванні органів цивільно-військової співпраці під час конфліктів другої

половини XX – початку XXI століття. Дисертаційне дослідження базується як на вітчизняних, так і на західних джерелах.

У першому розділі «Історіографія, джерела та методологія дослідження» досліджено історію вивчення та стан розробки поставленого наукового завдання, охарактеризовано джерельну базу, окреслено методологію дослідження, а також проаналізовано погляди дослідників, які тією чи іншою мірою у своїх працях досліджували питання цивільно-військового співробітництва. Використання широкої та різноманітної джерельної бази дозволило комплексно дослідити сферу цивільно-військової співпраці під час конфліктів.

Процес створення, розвитку та функціонування цивільно-військового співробітництва висвітлено за допомогою використання загальнонаукових і спеціально-історичних методів дослідження, що дало змогу розкрити тему на належному рівні. Загальнонаукові принципи та методи, науковий об'єктивізм забезпечили логічний виклад матеріалу та дозволили отримати висновки, що стали важливим механізмом для розкриття поставленої мети дисертаційного дослідження. У процесі роботи використано спеціально-історичні методи, такі як: історико-генетичний, хронологічний, порівняльний та синхронний. Із конкретно-наукових методів застосовано методи розгляду, опису та аналізу, а також метод «усної історії» – інтерв'ю, за допомогою якого вдалось дослідити практичний досвід офіцерів цивільно-військового співробітництва під час Антитерористичної операції (далі – АТО). Таким чином, для вирішення кожного наукового завдання використовувались одразу декілька методів дослідження, що і забезпечило вирішення наукової проблеми в цілому.

Другий розділ «Створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва в період протистояння воєнно-політичних блоків» розкриває історію формування терміна «цивільно-військове співробітництво» та основних підходів до цивільно-військової співпраці в період з часів Другої світової війни і до закінчення Холодної війни.

У ході дослідження дисертантом з'ясовано, що цивільно-військова співпраця концептуально постає у двох формах. У першій ЦВС виконує підпорядковану функцію у збройних силах, а у другій постає центром воєнної операції. В ході аналізу цивільно-військового співробітництва на прикладі британської кампанії проти повстанців у Малайї автор дійшов висновку, що застосування концепції другої форми цивільно-військової співпраці і було запорукою успіху та довело свою ефективність, будучи основою цієї воєнної операції. Хоча всупереч цьому під час Холодної війни, зокрема миротворчих місій 1990-х років, а також у формулюванні першої доктрини Civil-military Cooperation (переклад з англійської – цивільно-військове співробітництво; далі – СІМІС) НАТО СІМІС описується як функція, яка підпорядкована військовій місії.

У третьому розділі «Еволюція завдань і структур органів цивільно-військового співробітництва наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття» з метою визначення основних та нових підходів до цивільно-військової співпраці здійснено аналіз особливостей застосування органів цивільно-військового співробітництва у миротворчих операціях на прикладі Боснії, Афганістану та Демократичної Республіки Конго (далі – ДР Конго), а також вивчено досвід впровадження структури СІМІС у збройних силах (далі – ЗС) країн світу. Аналізуючи вищезазначене, дисертант дійшла висновку, що: операція в Боснії довела, що зберігання балансу між бойовими військами та роботою структури СІМІС у відновленні інфраструктури є необхідною складовою для досягнення миру та стабільності; досвід міжнародної коаліційної місії зі сприяння безпеці (англ. – International Security Assistance Force; далі – ISAF) в Ісламській Республіці Афганістан показав, що співпраця і налагоджена комунікація між представниками місії та цивільними організаціями є важливим елементом у налагодженні миру та безпеки в регіоні, а бойові операції низької інтенсивності та робота з відновлення інфраструктури у регіоні в межах цивільно-військового співробітництва у кампаніях проти повстанців повинні бути тісно пов'язані між собою; місія MONUSCO (англ. – United Nations Organization Stabilization

Mission in the Democratic Republic of the Congo; далі – MONUSCO) у ДР Конго показала новий підхід до цивільно-військової співпраці, в межах якого відбувалася спільна робота секцій цивільних справ та Об'єднаної команди захисту під егідою Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Саме досвід миротворчих сил ООН у ДР Конго дав остаточне розуміння, що забезпечення безпеки цивільного населення, правильне використання розвідувальних даних, вивчення культурних особливостей регіону та злагоджена взаємодія між підрозділами в рамках місії є чи не найважливішим чинником успішної реалізації мети будь-якої миротворчої місії. Набутий досвід використання органів ЦВС у конфліктах другої половини XX – початку XXI століття вилився у низку нормативно-правових документів НАТО та ЗС США, зокрема у доктрині СІМІС.

У підрозділі 3.4 «Реформування структур СІМІС країн-членів НАТО з урахуванням досвіду збройних конфліктів кінця XX – початку XXI століття» автором висвітлено різницю у доктринах СІМІС НАТО та США, хоча за своєю природою вони дещо схожі, адже у обох в основі лежить досвід ЗС США під час миротворчих операцій. Національні доктрини різних держав, що стосуються цивільно-військового співробітництва, базуються та розробляються відповідно до норм власного національного законодавства, внутрішніх національно-стратегічних орієнтирів та на основі доктрини СІМІС НАТО.

Матеріали, що об'єднані у четвертому розділі «Органи цивільно-військового співробітництва в Україні: історія створення та функціонування», акцентують увагу на специфіці створення та особливостях української системи цивільно-військової співпраці. Проведений комплексний аналіз досвіду вітчизняного цивільно-військового співробітництва. Зазначено, що ідея створення ЦВС у ЗС України виникла у 2003 році. Досвід українських військовослужбовців у сфері СІМІС, набутий під час перебування українського миротворчого контингенту у Республіці Ірак, дав розуміння важливості запровадження подібної структури у ЗС України. Підкреслено, що практична реалізація структури ЦВС у ЗС України почалась саме із початком АТО у

2014 році на Сході України, і до кінця 2020 року цивільно-військове співробітництво ЗС України повністю реформувалося до стандартів НАТО. Наголошено, що ЦВС у Збройних Силах України є унікальним, адже особливістю його є те, що військовослужбовці структури виконують завдання на території своєї держави. У підрозділі 4.3 «Досвід функціонування ЦВС у ЗС України» на прикладі діяльності групи цивільно-військового співробітництва 24-ї окремої механізованої бригади імені короля Данила (далі – 24 омбр) автор поділяє ЦВС на два етапи: період виконання заходів щодо відновлення боєздатності на мирній території та період виконання бойового завдання в зоні проведення АТО і наводить конкретні приклади налагодження взаємодії групи ЦВС бригади із місцевим населенням у районі дислокації військової частини.

У дисертаційному дослідженні зазначено, що всебічна підтримка мирного населення та підрозділів ЗС України в зоні АТО з боку органів цивільно-військового співробітництва та виконання останніми ролі своєрідних посередників між представниками силових структур та мирного населення сприяє успішному виконанню бойових завдань військовими підрозділами, уникненню жертв серед мирного населення та встановленню позитивного іміджу ЗС України в цілому.

Впровадження ЦВС у ЗС України сприяє значному підвищенню довіри цивільного населення до Збройних Сил України як інституту держави, дозволяє мінімізувати вплив наслідків бойових дій на цивільне населення у районі проведення АТО, сприяє формуванню позитивної громадської думки щодо діяльності військових підрозділів у районах дислокації військових частин та розширює можливості щодо протидії негативному впливу противника на мирне населення України.

Матеріали дослідження можуть бути використані відповідними органами та установами при створенні чи удосконаленні нормативно-правових актів, що стосуються цивільно-військової співпраці в межах України, а також під час

підготовки фахівців із ЦВС. Практичні рекомендації будуть корисними для удосконалення структури цивільно-військового співробітництва у ЗС України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає, насамперед, у тому, що в історичній науці *вперше*:

- введено до наукового обігу комплекс джерел Центру удосконалення цивільно-військового співробітництва (англ. – Civil-Military Cooperation Centre of Excellence; далі – ССОЕ), які досі у вітчизняній історіографії не використовувались;

- охарактеризовано ефективність діяльності органів цивільно-військової співпраці другої половини ХХ – початку ХХІ століття;

- проведено комплексний аналіз витоків, механізмів формування та функціонування системи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України.

Удосконалено:

- дослідження джерельної бази та методологічної основи, що стосуються вивчення історії створення, розвитку та функціонування структури СІМІС другої половини ХХ – початку ХХІ століття;

- вивчення ролі органів ЦВС у Збройних Силах України (на основі досвіду АТО та миротворчих операцій).

Нового рівня дослідження набули проблеми:

- дослідження функціонування органів СІМІС у період протистояння воєнно-політичних блоків;

- дослідження розвитку органів цивільно-військового співробітництва у післяблокову епоху.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що: використані у роботі джерельні та історіографічні матеріали, результати дослідження можуть застосовуватись у діяльності відповідних інституцій державної влади, експертних центрів, науково-дослідних установ, а також для написання узагальнювальних праць, керівних документів щодо історії застосування цивільно-військового співробітництва у сучасних конфліктах та

під час розробки навчальних програм у вищих навчальних закладах, можуть стати підґрунтям для розробки методичних рекомендацій, запровадження / ініціювання змін до нормативно-правової бази, що стосується структури цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України.

Ключові слова: цивільно-військове співробітництво, Civil-military Cooperation, Збройні Сили України, Антитерористична операція, НАТО, США, Друга світова війна, Холодна війна, місія ISAF, ООН, 24-та окрема механізована бригада імені короля Данила, Національна гвардія України, імідж ЗС України, робота з цивільним населенням, координація волонтерської діяльності, робота з дітьми та молоддю, проєкт «Евакуація 200».

ABSTRACT

Chobit I.R. Historical experience of emergence and functioning of civil-military cooperation structures (second half of the 20 th - beginning of the 21 st centuries). – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 032 - history and archeology. – Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy. – Lviv, 2022.

The relevance of the research is primarily due to the hybrid nature of the modern combat conflicts, that are characterized as hostilities among civilian population. The fundamental mission of the civil-military cooperation structures is to preserve lives of civilians. The civil-military cooperation as a component of the relationship between the military and civilian sectors is the most efficient and operative segment of the relationship between society and the armed forces, as well as between the armed forces and the political leadership. Therefore, it is defined as a standard function of the armed forces of the member countries in frames of the North Atlantic Treaty Organization (hereinafter - NATO), which is performed by their military management bodies, military units as well as structures at the strategic, operational-tactical and tactical levels, both in the points of their permanent deployment and in combat zones.

The research, based on a wide range of sources and scientific literature, provides a comprehensive study of the experience of the emergence and functioning of the civil-military cooperation structures in the second half of the 20 th – at the beginning of the 21 st centuries was carried out for the first time. The scientific investigation is aimed, firstly, to explore origins of the civil-military cooperation, the history of its emergence and functioning, secondly (as a derivative of the first) to analyze the evolution of the very structure of the civil-military cooperation, the tasks assigned to it and new approaches in employment of the civil-military cooperation structures during the conflicts of the second half of the 20 th - at the beginning of the 21 st centuries. The dissertation research is based on both national as well as Western sources.

The first chapter «Historiography, sources and research methodology» analyzes the history of the study and the state of development of the scientific task, characterizes the source base, and also outlines the research methodology. In the course of the study, the views of researchers who, to one degree or another, explored the issue of the civil-military cooperation in their writings were analyzed, and the utilization of a wide and complex source base enabled comprehensively and abundantly investigate the field of the civil-military cooperation throughout conflicts.

The process of emergence, development and functioning of civil-military cooperation is outlined with general scientific and special-historical research methods, which permitted to reveal the theme studiously. General scientific principles and methods, scientific objectivity endowed a logical presentation of the material that consequently allowed to draw inference, which became an important mechanism to achieve the established goal of the dissertation research. In the course of the study, the following historical methods such as: historical-genetic, chronological, comparative and synchronous were applied. Talking of the concrete scientific methods, the methods of consideration, description and analysis were employed, as well as the method of «oral history» - an interview, with the help of which it was possible to study the practical experience of the civil-military cooperation officers during the Anti-Terrorist Operation (hereinafter - ATO). That is,

to solve each scientific problem, several research methods were used simultaneously, this kind of methodology assured the solution of the scientific problem as a whole.

The second chapter «Emergence and functioning of civil-military cooperation structures in the period of confrontation between military-political blocs» exposes the history of the origination of the term civil-military cooperation and demonstrates the evolution of the fundamental approaches to the civil-military cooperation in the period from the Second World War to the end of the Cold War.

Throughout the research, the doctoral student found out that the civil-military cooperation conceptually appears in two forms. In the first, the civil-military cooperation performs a subordinate function to the armed forces, and in the second, it becomes the center of a military operation. While analyzing the civil-military cooperation, considering the British campaign against the rebels in Malaya, the author inferred that the concept application of the second form of the civil-military cooperation turned out to be the key to success and proved its effectiveness, being the basis of this military operation. Although, in contrast, during the Cold War and peacekeeping missions of the 1990 s, as well as in the formulation of NATO's first Civil-military Cooperation Doctrine (translated from English - civil-military cooperation; hereinafter - CIMIC), civil-military cooperation is described as a function , which is subordinate to the military mission.

In the third chapter «Evolution of tasks and structures of the civil-military cooperation at the end of the 20th - beginning of the 21 st centuries» in order to determine the basic together with modern approaches to the civil-military cooperation, analysis of the employment of the civil-military cooperation structures in peacekeeping operations on the example of Bosnia, Afghanistan, and the Democratic Republic of the Congo (hereinafter - DR Congo), as well as the experience of implementing the CIMIC structure in the armed forces (hereinafter - the Armed Forces) of the countries of the world. Taking into account the above-mentioned data, the dissertation came to the conclusion that: the operation in Bosnia provided an understanding that maintaining a balance between combat troops and the civil-military cooperation in the restoration of infrastructure is

an indispensable component to achieve peace and stability; the experience of the International Security Assistance Force (ISAF) in the Islamic Republic of Afghanistan proved that cooperation and fruitful communication between mission representatives and non-governmental organizations is a vital constituent while establishing peace and security in the region, combat operations low-intensity and infrastructural recovery activity in the region within civil-military cooperation in counter-insurgency campaigns should be tightly bonded; the MONUSCO mission in the DR Congo indicated a fresh attitude to the civil-military cooperation, within which civil affairs sections and the Joint Protection Team under the auspices of the United Nations (hereinafter - the UN) operated coherently. It was the experience of the UN peacekeeping forces in the Democratic Republic of the Congo (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo; hereinafter - MONUSCO) that presented the final cognizance of the fact that guaranteeing the safety of the civilian population, the correct utilization of intelligence data, the awareness of the cultural features of the region and coordinated interaction between the units themselves within the mission is almost the epic factor in the successful obtainment of the objective of any peacekeeping mission. The experience gained with the civil-military cooperation structures in the conflicts of the second half of the 20 th - beginning of the 21 st centuries resulted in a number of normative and legal documents of NATO and the US Armed Forces, in particular, in the CIMIC Doctrine. In subsection 3.4 «Reforming the CIMIC structures of NATO member countries taking into account the experience of armed conflicts at the end of the 20 th - beginning of the 21 st centuries», the author highlights the disparities in the CIMIC Doctrines between NATO and the USA, although they are somewhat similar in nature, because both are based on the experience of the US Armed Forces during peacekeeping operations. The national doctrines of various states relating to civil-military cooperation are based and developed in accordance with the norms of their own national legislation, internal national strategic guidelines and on the basis of NATO's CIMIC Doctrine.

The materials that comprised the fourth chapter «Organs of civil-military cooperation in Ukraine: the history of emergence and functioning» emphasize the specifics of the creation and features of the Ukrainian system of the civil-military cooperation. A comprehensive analysis of the experience of the national civil-military cooperation (hereafter referred to as the CMC) was carried out. It was noted that the idea of creating a Central Military Commission in the Armed Forces of Ukraine arose in 2003. The experience of Ukrainian servicemen in the frames of CIMIC, acquired during the stay of the Ukrainian peacekeeping contingent in the Republic of Iraq, provided an understanding of the significance of introducing a similar structure in the Armed Forces of Ukraine. It is highlighted that the practical implementation of the structure of the Central Security Service in the Armed Forces of Ukraine began precisely with the beginning of the anti-terrorist operation in 2014 in the East of Ukraine, and by the end of 2020, the Central Security Service of the Armed Forces of Ukraine was fully reformed to NATO standards. It is stressed that the Central Security Service in the Armed Forces of Ukraine is unique, because its feature is that the servicemen of the structure perform tasks on the territory of their state among the peaceful civilian population of their state. In sub-section 4.3 «Experience of the functioning of the Central Security Service in the Armed Forces of Ukraine», considering the operation of the Central Security Service group of the 24th King Danylo separate mechanized brigade (hereinafter - 24 mbre), the author defines two stages of the Central Security Service: the period of implementation of measures to restore combat capability in peaceful territory and the execution period of a combat mission in the area of the military operation and demonstrates specific examples of establishing the interaction of the brigade's Central Command Group with the local population in the area where the military unit is deployed.

In the dissertation research, it was noted that the comprehensive support of the civilian population and units of the Armed Forces of Ukraine in the zone of anti-terrorist operation by the Central Security Service and the latter's role as a kind of mediator between representatives of the security forces and the civilian population contributes to the successful performance of combat missions by military units, the

avoidance of casualties among civilians population and establishing a positive image of the Armed Forces of Ukraine as a whole.

The introduction of the Central Security Service in the Armed Forces of Ukraine contributes to a significant increase in the confidence of the civilian population in the Armed Forces of Ukraine as a state institution, allows to minimize the impact of the hostility consequences on the civilian population in the area of military operations, contributes to the formation of positive public opinion regarding the activities of military units in the areas where military units are deployed and expands opportunities to counteract the enemy's negative influence on the civilian population of Ukraine.

The thesis materials can be exploited by relevant agencies and institutions in the creation or enhancement of the current regulatory and legal acts within Ukraine, as well as during the training of specialists in the Central Security Service. Practical recommendations will be useful for improving the structure of the civil-military cooperation in the Armed Forces of Ukraine.

The scientific novelty of the obtained results lies, first of all, in the fact that for the first time in historical science:

– a complex of sources of the Civil-Military Cooperation Center of Excellence (hereinafter referred to as CCOE), which have not been used in domestic historiography, is introduced into scientific circulation;

– the effectiveness of the civil-military cooperation structures of the second half of the 20 th - beginning of the 21 st centuries is characterized;

– a comprehensive analysis of the mechanisms of emergence and functioning of the civil-military cooperation system in the Armed Forces of Ukraine is carried out.

Enhanced:

- the investigation of the source base and methodological basis related to the study of the history of the emergence, development and functioning of the civil-military cooperation structures of the second half of the 20 th - beginning of the 21 st centuries;

– study of the role of civil-military cooperation structures in the Armed Forces of Ukraine (based on the experience of the anti-terrorist operation and other armed conflicts).

Problems have acquired a new level of research:

- exploration of the functioning of the civil-military cooperation structures in the period of confrontation between military-political blocs;

- research on the development of the civil-military cooperation structures in the post-bloc era.

The practical significance of the obtained results is the source and historiographical materials employed in the thesis, consequently its outcomes can be applied in the activities of relevant state institutions, expert centers, scientific research departments, as well as for writing general papers and textbooks on the history of the application of civil-military cooperation in modern conflicts and during the development of educational programs in higher educational establishments, additionally it is to appear a cornerstone to initiate reforms to the legal framework related to the structure of the civil-military cooperation in the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: civil-military cooperation, Civil-military Cooperation, Armed Forces of Ukraine, Joint Forces operation, Anti-terrorist operation, NATO, USA, World War II, Cold War, ISAF mission, UN, Democratic Republic of Congo, 24 th separate mechanized brigade named after King Danylo, National Guard of Ukraine, the image of the Armed Forces of Ukraine, working with the civilian population, coordination of volunteer activities, work with children and the youth, the «Evacuation 200» project.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Чобіт І. Р. Особливості роботи групи цивільно-військового співробітництва 24-ї омбр на території Луганської області у 2016–2017 рр. *Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської*

областей: моделі, тенденції, перспективи (2014–2018 рр.): монографія / за заг. ред. І. Патера. Львів: ІУ НАН України, 2018. С. 289–297. (одноосібний розділ у колективній монографії).

2. Сороківська-Обіход А. І., Чобіт І. Р. Informational influence application on the civilian population by the Russian side during the Russo-Georgian war in August of 2008. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2022. Вип. 22. С. 216–225. (*Особистий внесок І. Чобіт – 50%*: аналіз цивільно-військової співпраці під час війни та її відображення у ЗМІ, що становить 0,5 а. а.; видання входить до наукометричної бази Web of Science).

3. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн у запровадженні та функціонуванні структур цивільно-військового співробітництва (СІМІС). *Військово-науковий вісник*. Львів: НАСВ, 2019. Вип. 31. С. 179–192.

4. Чобіт І. Р. Витоки, історія створення та розвитку структури цивільно-військової співпраці. *Новітня доба*. Львів: ІУ НАН України, 2021. Вип. 9. С. 208–216.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Чобіт І. Р. Правові засади цивільно-військового співробітництва (на прикладі України). *Виклики політики безпеки: історія і сучасність*: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Львів, 18-19 жовтня 2018 р. Львів: НАСВ, 2018. С. 46–48.

2. Чобіт І. Р. Основні напрямки роботи групи цивільно-військового співробітництва 24-ї окремої механізованої бригади. *Війна на Донбасі 2014–2018 рр.*: зб. наук. праць за мат. IV Всеукр. військ.-наук. конф., 11 квітня 2019 р. Київ: НВІМУ, 2019. С. 123–125.

3. Чобіт І. Р. Історія створення структури цивільно-військового співробітництва у арміях провідних країн світу. *Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття*: матеріали Міжнар. наук. конф., 25-26 червня 2019 р. Львів: НАСВ, 2019. С. 117–119.

4. Чобіт І. Р. Роль цивільно-військового співробітництва у стабілізації

ситуації на Донбасі. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листопада 2019 р. Київ: НУОУ, 2019. С. 46-47.

5. Чобіт І. Р. Етапи діяльності груп ЦВС бригад Сухопутних військ Збройних Сил України. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності*: зб. тез доповідей наук.-практ. конф., 20 листопада 2020 року. Львів: НАСВ, 2020. С. 43.

6. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн світу у запровадженні структур СІМІС. *Теоретичні та практичні наукові досягнення: дослідження та результати їх впровадження*: зб. мат. І Міжнар. наук.-теор. конф., 12 лютого 2021 р. Піза (Італія): ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С. 73–76.

7. Чобіт І. Р. Роль цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України у інформаційній боротьбі в зоні ООС (АТО). *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів, 23 квітня 2021 року. Київ: ВІКНУ, 2021. С. 286-287.

1. Чобіт І. Р., Фітьо В. В. Система підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності*: зб. тез доповідей наук.-практ. конф., 18 лист. 2021 року. Львів: НАСВ, 2021. С. 175. (*Особистий внесок І. Чобіт – 50%*).

Статті, що додатково відображають результати досліджень

1. Чобіт І. Р., Бойченко В. В. Роль телебачення у російсько-українській інформаційній війні. *Воєнно-історичний вісник*. Київ: НУОУ, 2022. Вип. 43 (1). С. 135–147. (*Особистий внесок І. Чобіт – 50%*: роль інформаційної пропаганди засобами ЗМІ у роботі структури цивільно-військового співробітництва, що становить 0,5 а. а.).

2. Чобіт І. Р. Цивільно-військове співробітництво: зарубіжний досвід. *Воєнна історія*. Київ: УІ ВІ, 2019. Вип. 83 (1). С. 137–146.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	19
ВСТУП	21
 РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографія дослідження.....	28
1.2. Джерельна база.....	41
1.3. Методологія дослідження.....	50
Висновки до 1-го розділу.....	60
 РОЗДІЛ 2. СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ПЕРІОД ПРОТИСТОЯННЯ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ БЛОКІВ	
2.1. Історія формування терміна СІМІС.....	62
2.2. Формування основних підходів до СІМІС під час Другої світової війни та наступних воєнних конфліктів.....	68
2.3. СІМІС у період Холодної війни.....	79
2.4. Період після закінчення Холодної війни.....	89
Висновки до 2-го розділу.....	97
 РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ ЗАВДАНЬ І СТРУКТУР ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	
3.1. Особливості організації ЦВС в миротворчих операціях (на прикладі Боснії).....	99
3.2. Досвід СІМІС у Афганістані. Місія ISAF.....	105
3.3. Роль СІМІС у захисті мирного населення у місії ООН у ДР Конго	122
3.4. Реформування структур СІМІС країн-членів НАТО з урахуванням досвіду збройних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століття.....	131

Висновки до 3-го розділу.....	139
РОЗДІЛ 4. ОРГАНИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ	
4.1. Досвід організації та реалізації заходів СІМІС українським контингентом у Республіці Ірак.....	141
4.2. Особливості організації ЦВС під час АТО	148
4.3. Досвід функціонування ЦВС у ЗС України.....	156
4.4. Основні функції структури ЦВС у ЗС України відповідно до стандартів НАТО.....	168
Висновки до 4-го розділу.....	186
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	197
ДОДАТКИ	227

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ABMP (MRLA)	–	Армія визволення малайських рас (Malayan Races Liberation Army)
АТО	–	Антитерористична операція
ГШ ЗСУ	–	Генеральний штаб Збройних Сил України
ДР Конго	–	Демократична Республіка Конго
ЄС	–	Європейський Союз
ЗС	–	Збройні сили
КГЗ (CHLC)	–	Коаліційні гуманітарні зв'язки (Coalition Humanitarian liaison Cells)
МКП	–	Малайська комуністична партія
МКЧХ	–	Міжнародний комітет Червоного Хреста
МОПМБ	–	Миротворчі операції з підтримання миру та безпеки
НАТО (NATO)	–	Організація Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization)
НГУ	–	Національна гвардія України
НОУ	–	Неурядові організації
НУОУ	–	Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
НАСВ	–	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ОК	–	Оперативне командування
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
ООС	–	операція Об'єднаних сил
ОТУ	–	Оперативне тактичне угруповання
ОЦ	–	Об'єднаний центр
ПРТ (PRT)	–	Провінційні групи з відбудови (Provinciale Reconstructie Teams)
СНВ (NLF)	–	Сили національного визволення (National Liberation Forces)
СЦС (CAS)	–	Секція цивільних справ (Civilian Affairs Section)
США	–	Сполучені Штати Америки
УЦО (OCO)	–	Управління цивільних операцій (Office of Civil Operations)
ЦВО (CMO)	–	Цивільно-військова операція (Civil-Military Operations)
ЦВС (CIMIC)	–	Цивільно-військове співробітництво (Civil-Military Cooperation)

ЦНГО	–	Цивільні нерегулярні групи оборони
ЦОППР (CORDS)	–	Цивільні операції і підтримка революційного розвитку (Civil Operations and Revolutionary Development Support)
ЮНТАК (UNTAC)	–	Тимчасовий орган Організації Об'єднаних Націй у Камбоджі (United Nations Transitional Authority in Cambodia)
ССОЕ	–	Civil-Military Cooperation Centre of Excellence (Центр удосконалення цивільно-військового співробітництва)
CGN	–	CIMIC Group North (Північна група цивільно-військового співробітництва)
CJCMOTF	–	Coalition Joint Civil – Military Operations Task Force (Спільна оперативна група коаліції з питань цивільно-військових операцій)
CIMOC	–	Cimic-Military Operational Center (Центр цивільно-військових операцій)
IFOR	–	Implementation Force («Сили імплементації»)
ISAF	–	International Security Assistance Force (Міжнародна коаліційна місія зі сприяння безпеці)
JPT	–	Joint Protection Team (Об'єднана команда захисту)
MONUSCO	–	United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo (Миротворчі Сили Організації Об'єднаних Націй в Демократичній Республіці Конго)
OEF	–	Operation Enduring Freedom (Операція «Нескорена свобода»)
SFOR	–	Stabilization Force («Стабілізаційні сили»)
UNPROFOR	–	United Nations Protection Forces (Сили захисту Організації Об'єднаних Націй)

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протягом останніх десятиріч в Європі та загалом у цілому світі відбулися зміни у воєнно-стратегічній обстановці, що спричинили низку позитивних та негативних наслідків. Зростання кількості локальних і регіональних конфліктів спонукає світову спільноту до впровадження нових підходів у їх врегулюванні та вирішенні. Що вимагає постійного розвитку та вдосконалення системи цивільно-військового співробітництва відповідно до особливостей військового конфлікту.

У XXI столітті не простежується зниження інтенсивності конфліктів на етнічному, релігійному, ідеологічному, соціальному ґрунті. Це актуалізує проблему пошуку підходів раціонального їх вирішення, якого неможливо досягти виключно військовими засобами.

Під час війн і збройних конфліктів другої половини XX – початку XXI століття, як і в попередні епохи, військовослужбовцям завжди доводиться стикатися з реакцією місцевого населення, налагоджувати з ним контакти, забезпечувати збереження життя мирним жителям у районі бойових дій. Однак в сучасних умовах ця взаємодія значно більшою мірою детермінується нормами міжнародного гуманітарного права та інформатизацією суспільства. Останній чинник робить миттєво доступними для громадськості будь-які приклади взаємодії військових з цивільним населенням, як позитивні, так і негативні.

У сучасних умовах, особливо в ході російсько-української війни, важливим є досвід НАТО у використанні загальної концепції комплексного підходу в налагодженні взаємодії з цивільним сектором через систему ЦВС. Така взаємодія надає можливість військовим досягти бажаного кінцевого результату шляхом координації дій, синхронізації зусиль та уникнення або вчасного вирішення конфліктних ситуацій між цивільним населенням і військовими підрозділами.

Питання щодо створення структур цивільно-військового співробітництва у збройних силах провідних країн світу набуло актуальності після Другої

світової війни. Практичне ж застосування системи СІМІС припало на другу половину 80-х років ХХ століття у зв'язку з численними міжетнічними протистояннями, для врегулювання яких залучалися міжнародні миротворчі контингенти. Досвід ведення операцій (бойових дій) під час війни у В'єтнамі, на території колишньої Югославії, в Іраку та Афганістані довів світовій спільноті, що застосування військової сили вже не є вирішальним фактором для досягнення кінцевої мети – успішного врегулювання конфлікту.

Під час Вашингтонського саміту країн – членів НАТО, який відбувся 23–25 квітня 1999 року, було зазначено: «Взаємодія між об'єднаними збройними силами і цивільним оточенням (разом із урядовими і неурядовими організаціями) в операційній зоні є провідною умовою успіху операцій» [108].

Сьогодні проблема цивільно-військової співпраці не є новою для збройних сил різних країн. За кордоном, насамперед у США, система цивільно-військового співробітництва розроблялася впродовж десятиліть і втілювалась у відповідні юридичні документи та організаційні структури. Збройні Сили України зіткнулися з цією проблемою порівняно недавно, з початком російської агресії на Сході України. Ведення бойових дій на власній території, серед населення, яке є громадянами нашої країни, становить суттєву специфіку організації ЦВС у наших умовах. Тому групам цивільно-військового співробітництва довелось не лише опиратись на закордонний досвід, але й шукати власні шляхи вирішення поставлених завдань.

З огляду на вищевказане та зважаючи на тривалу російську агресію, вивчення витоків, становлення та функціонування ЦВС є актуальним завданням для військово-історичної науки, а пріоритетом для неї стає аналіз досвіду організації ЦВС у період АТО, що становить не лише теоретичний інтерес, але й матиме важливе практичне значення.

Наукове завдання – дослідження історії створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва України та країн-членів НАТО у період другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана на кафедрі гуманітарних наук відповідно до плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного відповідно до наукового напрямку «Дослідження теорії і практики зміцнення воєнно-політичних, воєнно-стратегічних та економічних основ безпеки України».

Дослідження проведено в рамках науково-дослідницької роботи «Висвітлення Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних сил на Сході України в історичних документах та матеріалах» (шифр «Джерела», номер державної реєстрації 0119U002271) на замовлення Генерального штабу ЗС України та командування НАСВ. Автор підготувала розділ «Висвітлення Антитерористичної операції та Операції Об'єднаних сил на Сході України у матеріалах телебачення та радіо».

Об'єкт дослідження – цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України та іноземних армій.

Предмет дослідження – досвід функціонування системи цивільно-військового співробітництва в зарубіжних країнах та специфіка її організації в ЗС України.

Метою дослідження є: на основі вивчення широкого кола джерел проаналізувати, узагальнити та систематизувати досвід організації цивільно-військового співробітництва в іноземних арміях та Збройних Силах України. Надати пропозиції щодо удосконалення вітчизняної системи цивільно-військового співробітництва.

Для досягнення мети роботи визначено **завдання:**

1. Визначити ступінь опрацювання проблеми на підставі комплексного аналізу літератури та обґрунтувати методи дослідження.
2. Дослідити історію створення, розвитку, етапи формування цивільно-військового співробітництва в період протистояння воєнно-політичних блоків НАТО та Організації Варшавського договору.
3. Охарактеризувати якість та ефективність функціонування органів цивільно-військового співробітництва у післяблокову епоху.

4. Дослідити історію створення, розвитку та функціонування структури цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України.

5. Сформулювати практичні рекомендації щодо удосконалення системи цивільно-військового співробітництва у ЗСУ (на основі досвіду АТО та миротворчих операцій).

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження охоплюють період від закінчення Другої світової війни у вересні 1945 року до грудня 2020 року, коли було завершено реформування структури ЦВС у ЗС України відповідно до стандартів НАТО. Нижню межу обґрунтовуємо тим, що закінчення Другої світової війни підвело своєрідну лінію під розвитком ЦВС в умовах великомасштабного світового збройного конфлікту. Надалі система органів цивільно-військової співпраці, форми та методи її роботи розвивалися в рамках локальних воєн та збройних конфліктів. Крім того, для дослідження історичних витоків цивільно-військового співробітництва в окремих випадках був необхідним вихід за нижню хронологічну межу – у період Другої світової війни.

Методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові принципи історизму, системності, наукової об'єктивності, термінологічний принцип. Для розв'язання дослідницьких завдань використано загальнонаукові методи: синтезу та аналізу, сходження від абстрактного до конкретного абстрагування, узагальнення, системно-структурний метод; спеціально-наукові методи: історико-генетичний, хронологічний, компаративний та синхронний; конкретно-наукові методи: розгляду, опису, аналізу побаченого семіотичного аналізу, контент-аналізу, інтерв'ю. Застосування цих принципів та методів дало можливість ефективно використати комплекс наявних джерел, провести аналіз та зробити ґрунтовні висновки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає, насамперед, у тому, що в історичній науці *уперше*:

- введено до наукового обігу комплекс джерел Центру удосконалення цивільно-військового співробітництва (англ. – Civil-Military Cooperation Centre

of Excellence; далі – ССОЕ), які досі у вітчизняній історіографії не використовувались;

- охарактеризовано ефективність діяльності органів цивільно-військової співпраці другої половини ХХ – початку ХХІ століття;

- проведено комплексний аналіз витоків, механізмів формування та функціонування системи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України.

Удосконалено:

- дослідження джерельної бази та методологічної основи, що стосуються вивчення історії створення, розвитку та функціонування структури СІМІС другої половини ХХ – початку ХХІ століття;

- вивчення ролі органів ЦВС у Збройних Силах України (на основі досвіду АТО та миротворчих операцій).

Нового рівня дослідження набули проблеми:

- дослідження функціонування органів СІМІС у період протистояння воєнно-політичних блоків;

- дослідження розвитку органів цивільно-військового співробітництва у післяблокову епоху.

Апробація матеріалів дисертації здійснена шляхом обговорення на засіданнях кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Про основні положення і висновки дисертації автор доповідала на наступних наукових конференціях: Львівський безпековий форум 2018 «Економіка війни чи війна економік» (Львів, 2018), Міжнародна наукова конференція «Виклики політики безпеки: історія і сучасність» (Львів, 2018), Всеукраїнська наукова конференція «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи (2014-2018 рр.)» (Львів, 2018), ІV Всеукраїнська військово-історична конференція «Війна на Донбасі. 2014-2018 рр.» (Київ, 2019), Міжнародна наукова конференція «Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття» (Львів, 2019),

Всеукраїнська науково-практична конференція «Українське військо: сучасність та історична ретроспектива» (Київ, 2019), Науково-практична конференція «Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності» (Львів, 2020), I Міжнародна науково-теоретична конференція «Теоретичні та практичні наукові досягнення: дослідження та результати їх впровадження» (Піза, 2021), Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (Київ, 2021), III Міжнародний конгрес з прав людини «Безпека – Міжнародні відносини» (Жешув, 2021), Науково-практична конференція «Застосування сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності» (Львів, 2021).

Публікації: основні положення та висновки дисертаційної роботи відображено у 14 наукових публікаціях (з них 11 одноосібних), з яких 1 – у колективній монографії; 3 внесені до переліку вітчизняних фахових видань з історії; 1 – у фаховому виданні категорії «А», що індексується в міжнародній базі даних Web of Science; 1 – у науково-популярному журналі; 8 публікацій – у збірниках матеріалів Міжнародних і Всеукраїнських наукових конференцій (додаток А).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі наведені в дисертації висновки та положення наукової новизни, що містяться в науковому дослідженні, авторка отримала особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано лише ті ідеї та пропозиції, що є результатом особистої праці здобувачки. Особистий внесок у них становить – 50 % від загального обсягу наукових праць.

Практичне значення отриманих результатів: використані у роботі джерельні та історіографічні матеріали, результати дослідження можуть застосовуватись у діяльності відповідних інституцій державної влади, експертних центрів, науково-дослідних установ, а також для написання узагальнювальних праць, керівних документів, що стосуються історії застосування цивільно-військового співробітництва у сучасних конфліктах, та

під час розробки навчальних програм у вищих навчальних закладах, також можуть стати підґрунтям для розробки методичних рекомендацій, запровадження / ініціювання змін до нормативно-правової бази стосовно структури цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України.

Результати дослідження **впроваджено / використано** представниками міжнародної гуманітарної організації «Женевський заклик» під час роботи з усіма суб'єктами збройного конфлікту в Україні, а саме: класифікацію підрозділів ЦВС у районі збройного конфлікту та рекомендації щодо взаємодії з проведення інформаційних заходів відповідно до цільових аудиторій (додаток Д).

Обсяг і структура дисертації. Дослідження побудовано за проблемно-хронологічним принципом, складається із анотації, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 237 сторінок, із них основного тексту – 175 сторінок (9 авторських аркушів). Список використаних джерел налічує 248 позицій.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

Після завершення Другої світової війни у світовій спільноті розпочався новий етап воєнно-політичних конфліктів, особливістю яких є пріоритет використання протиборчими сторонами широкого спектра невоєнних важелів впливу: економічних, інформаційних, екологічних, соціальних та політичних.

Протягом останніх сімдесяти років країни – члени НАТО використовували різні терміни для визначення співпраці між цивільними та військовими організаціями: цивільні справи, комплексний підхід, тривимірний підхід, цивільно-військова співпраця, «завоювання сердець та умів», розбудова нації або цивільний захист. Цей період можна назвати періодом створення та становлення структури цивільно-військової співпраці.

ЦВС у нормативно-правовій базі країн – членів НАТО позначається терміном «Civil-Military Cooperation» і є спільною функцією, що містить набір можливостей, які інтегровані для підтримки та досягнення цілей воєнної операції. Такі можливості дозволяють командуванню НАТО брати участь у налагодженні цивільно-військової співпраці з різними невійськовими учасниками конфлікту під час миротворчих операцій [122]. У дисертаційному дослідженні для позначення терміна «цивільно-військове співробітництво» використовуються дві рівнозначні аббревіатури: ЦВС – стосовно української системи та СІМІС – відповідно до термінології НАТО. Також обидві аббревіатури використовуються для позначення самого процесу цивільно-військового співробітництва.

Упродовж останніх років змінилися підходи до врегулювання конфліктів та були суттєво переглянуті правові вимоги до їх учасників. Водночас змінювалися підходи щодо застосування системи ЦВС. Міжнародна спільнота підвищує вимоги до врахування економічних, соціальних, релігійних,

політичних, культурних і гуманітарних факторів під час планування та проведення міжнародних миротворчих операцій. Як показує міжнародний досвід, залучення широкого кола цивільних інституцій у процес вирішення існуючого конфлікту сприяє досягненню спільної мети – врегулювання наявного збройного конфлікту. Саме дослідження досвіду створення та функціонування органів СІМІС другої половини ХХ - початку ХХІ століття може дати відповіді на певні запитання у цьому контексті.

Загалом опрацьовані в роботі історіографічні позиції щодо цивільно-військової співпраці можна поділити на дві категорії: українську та західну історіографію.

За офіційним визначенням у нашій країні, цивільно-військове співробітництво – систематична, планомірна діяльність ЗС України із взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки про діяльність ЗС України і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій [123]. Це явище в українській історіографії постає як міждисциплінарна проблема та в основному досліджується політологами, юристами, соціологами, представниками військової та технічної галузей науки. Із початком агресії Росії проти України з весни 2014 року феномен цивільно-військової співпраці активно висвітлювався у статтях публіцистичної спрямованості, переважно в електронних засобах масової інформації. Важливість налагодження ЦВС під час АТО та шляхи налагодження взаємодії між військовою і цивільною інституціями в зоні конфлікту розглядались у публікаціях С. Бессараба «Цивільно-військовий тандем» [76] та «Захист цивільних у районах конфлікту на Сході України є важливим для відновлення суверенітету України» [74], В. Гедзи «СІМІС: на передовій війни за свідомість громадян України» [83], Т. Титиша та О. Ситніка «Сіміки-помічники. Як військові працюють з місцевими в АТО» [87].

Питання особливостей діяльності груп цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України порушувалося начальником Управління Цивільно-військового співробітництва ЗС України полковником О. Ноздрачовим на міжнародній науково-практичній конференції [104] у м. Старобільськ у 2015 році.

Наукове опрацювання цієї теми істориками в Україні розпочалось у 2010 році. Тоді ж відбувся захист дисертаційного дослідження С. Попка «Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003-2005 роках», у якому дослідник описує набутий досвід українських миротворців у операції з підтримання миру в Республіці Ірак під час виконання спеціальних завдань та взаємодії з військовими контингентами Коаліційних сил і місцевою іракською владою. Зокрема, у четвертому розділі «Виконання завдань українським миротворчим контингентом у зоні відповідальності» стверджується, що «...третя лінія операції охоплювала організацію цивільно-військового співробітництва, яке стало невід'ємною складовою досягнення мети операції невійськовими способами та полягало у встановленні добрих стосунків з місцевим населенням, головами родин та релігійними лідерами. Важливою складовою СІМІС була організація взаємодії з військовими контингентами Коаліційних сил, міжнародними організаціями та місцевими органами влади з питань відновлення цивільної інфраструктури та надання гуманітарної допомоги місцевому населенню в зоні відповідальності контингенту» [107, с. 167–169].

Найбільш ґрунтовним та єдиним сьогодні в історичній науці дослідженням з питань вітчизняної цивільно-військової співпраці є колективна монографія «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи» (за редакцією І. Патера; упорядник О. Муравський) [125]. Ця праця колективу Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України є збірником статей, які структуровані за певним змістом. Зокрема, проаналізовано особливості цивільно-військового співробітництва на

українських землях у роки Першої (1914–1918) та Другої (1939–1945) світових воєн у статті І. Патера «Холмщина і Підляшшя під австро-німецькою займанщиною» [125, с. 57–73], розглянуто міжнародний досвід впровадження системи цивільно-військового співробітництва наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, визначено політико-правові передумови її введення в районах проведення Антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил; охарактеризовано заходи Об'єднаних центрів цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, спрямовані на відновлення інфраструктури населених пунктів Донецької та Луганської областей, наголошено на важливості уніфікації системи цивільно-військового співробітництва відповідно до стандартів НАТО. У збірнику розглянуто нові аспекти вивчення історії цивільно-військової взаємодії на території України та нові підходи до розуміння цивільно-військової координації країнами – членами НАТО, зокрема у статтях: П. Ткачука «Досвід запровадження цивільно-військового співробітництва в арміях країн – членів НАТО» [125, с. 188 – 202], Л. Кривизюка та В. Заболотнюка «Цивільно-військове співробітництво Збройних сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [125, с. 203–212], А. Харука «Висвітлення проблематики цивільно-військового співробітництва на сторінках часопису «Зарубежное военное обозрение» (1980-ті – початок 1990-х років)» [125, с. 263–271], П. Артимишина «Моделі цивільно-військового співробітництва між суспільством і Збройними силами України після початку Операції об'єднаних сил» [125, с. 298–321], О. Муравського «Застосування Збройних сил України у заходах цивільно-військового співробітництва: керівні документи та їхня реалізація» [125, с. 245–254], Л. Скорич «Реформування Збройних сил України до стандартів НАТО як важлива складова впровадження системи цивільно-військового співробітництва» [125, с. 213–222]. Ця монографія є вагомим внеском у вивчення історичної проблеми цивільно-військової співпраці, оскільки автори у своїх працях розкривають особливості ЦВС у роки Другої світової війни, розглядають міжнародний досвід впровадження системи СІМІС і

охарактеризовують заходи Об'єднаних центрів ЦВС ЗС України, що спрямовані на відновлення інфраструктури населених пунктів Донецької та Луганської областей.

Досить ґрунтовним у висвітленні завдань і перспектив розвитку цивільно-військового співробітництва є спільне наукове дослідження П. Ткачука, М. Середенка, Л. Кізло та С. Радзіковського «Особливості діяльності органів цивільно-військового співробітництва на Сході України: склад, завдання та перспективи розвитку». Автори докладно аналізують керівні документи та методичні матеріали щодо запровадження системи цивільно-військового співробітництва у ЗС України, висвітлюють основні проблемні питання з організації та проведення заходів удосконалення системи підготовки сил ЦВС [118].

Інституцією ЦВС у ЗС України та ЗС країн – членів НАТО зацікавилися не лише історики. Активно вивчають систему ЦВС і представники інших галузей наук, зокрема юридичних, військових та технічних наук. В окрему підгрупу можна об'єднати роботи дослідників у сфері юриспруденції та соціології, які у своїх працях порушували правові аспекти створення та діяльності органів цивільно-військового співробітництва, існування ЦВС як окремої інституції.

Зокрема, І. Коропатнік у своїй статті «Мета та принципи взаємодії Збройних Сил України та громадянського суспільства» підкреслює, що станом на червень 2016 року нормативно-правове оформлення взаємодії Збройних Сил України та інститутів громадянського суспільства в Україні, на відміну від інших європейських країн, знаходиться на початковому етапі. На його думку, саме тому принципи взаємодії ЗС України та інститутів громадянського суспільства необхідно закріпити у доктринальній основі цивільно-військового співробітництва [93]. І. Білошицький у своїх дослідженнях основну увагу приділяє проблемам розробки політологічної концепції цивільно-військових відносин як комплексу знань про закономірності, принципи, методи, механізми, засоби та способи регуляції мілітарної політики суспільства, а також про

зв'язки і взаємодію між військовою та цивільною інституціями, що сприяють реалізації життєвих інтересів, задоволенню потреб людей, спрямованих на забезпечення безпеки існування та безпеки самого життя цивільного населення [78]. Також питання ЦВС як інституту взаємодії з громадянським суспільством у своїх працях порушують І. Шопіна [146], О. Трюхан, Є. Адамова, Ю. Кириленко [237], які зосереджують свою увагу на специфіці цивільно-військового співробітництва України як інституту громадянського суспільства із впровадженням досвіду країн – членів НАТО.

Н. Васюкова у своїй статті «Цивільно-військове співробітництво в Україні: створення та розвиток у кризових умовах» бере за основу доктрину НАТО МС 0457 / 2 від 2013 року та наголошує на важливості цивільно-військового співробітництва, розкриває етапи військового і кризового управління в межах ЦВС, показує алгоритм роботи органів цивільно-військової співпраці з міжнародними, урядовими та неурядовими організаціями і висвітлює досвід провідних країн світу у застосуванні підрозділів CIMIC. Науковець підкреслює, що досвід створення структури ЦВС у ЗС України є унікальним у світовій практиці [80].

Значний внесок у дослідженні доктринальних підходів цивільно-військового співробітництва країн – членів НАТО зробила Е. Тітко. Дослідниця у своїх працях зазначає особливості наукового обґрунтування концепції ЦВС у національних доктринах оборонної стратегії таких країн, як Хорватія, Данія, Норвегія, Нідерланди відповідно до доктрини НАТО АJP-9 від 2003 року, підкреслює, що необхідність розуміння концепції цивільно-військової співпраці в умовах військової діяльності є досить актуальною, спрямованою на модернізацію та реконструкцію збройних сил у напрямі тісного зв'язку із цивільними елементами з метою як найкращого та найшвидшого вирішення поставлених задач, так і надання відповідної допомоги цивільному населенню в умовах збройного конфлікту [116; 117]. Також дослідниця однією із перших показала роль та значення місії ISAF в Ісламській Республіці Афганістан з урахуванням присутності сил CIMIC та наголосила, що саме ця структура

відіграла одну із важливих ролей у діяльності НАТО під час місії ISAF «...оскільки основою цивільно-військового співробітництва є тісний зв'язок цивільного та військового елементів для досягнення найкращого результату – завершення місії відновлення миру, порядку та встановлення безпеки» [115].

Дослідники-правознавці порушували також питання підготовки фахівців ланки ЦВС як ключового аспекту побудови ефективної системи цивільно-військової співпраці. Зокрема, О. Бериславська у своїх працях стверджує, що управління військовою освітою, в тому числі за спеціальністю «Цивільно-військове співробітництво» має формуватися у поєднанні таких основних аспектів: відповідність європейським стандартам вищої освіти та правничої професії; відповідність вимогам військової організації держави; відповідність вимогам стандартів НАТО. Авторка пропонує наступні шляхи: створити умови для підготовки фахівців ЦВС у рамках програм міжнародного співробітництва; запровадити систему підготовки військових фахівців відповідного профілю у вищих військових навчальних закладах; створити кадровий резерв із військовослужбовців та працівників Збройних Сил України, які мають досвід ЦВС, для їх оперативного використання задля забезпечення діяльності підрозділів ЗС України; розробити стандарти діяльності груп ЦВС та протоколи дій у штатних ситуаціях взаємодії із цивільним населенням [72; 73]. В. Школяренко, Ю. Призиглей, О. Кремешний у дослідженні «Удосконалення системи підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України» надають рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності підготовки військовослужбовців цивільно-військового співробітництва у системі бойової підготовки ЗС України. У ключових своїх тезах вони солідарні із О. Бериславською [145].

Цікавим прикладом соціологічних досліджень є праця Ю. Калагіна. У своїй роботі дослідник наводить результати соціологічного дослідження феномена цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, яке було здійснено кафедрою психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба упродовж 2015–2016 років.

У дослідженні аналізується світовий досвід функціонування системи ЦВС у збройних силах, обґрунтовується вихідне концептуальне положення національної концепції цивільно-військової співпраці ЗС України, а саме: бойові завдання та завдання соціально-гуманітарного характеру під час ведення бойових дій мають системний характер, виступаючи рівноправними складовими цієї системи; головна мета і завдання цивільно-військового співробітництва визначаються відповідно до політичних цілей державної влади та спрямовуються на досягнення і закріплення успіху воєнних операцій, відновлення й укріплення державної влади на кризовій території в районі конфлікту [90].

Загалом серед праць українських науковців є достатньо велика кількість досліджень, що стосуються співпраці цивільних та військових під час збройних конфліктів. Проте основна їх маса припадає на дослідження феномена ЦВС із юридичної точки зору. Історики ж фактично почали досліджувати явище ЦВС з початком вторгнення Росії на територію України з 2014 року. Адже саме тоді і почала, по суті, зароджуватись вітчизняна структура ЦВС у ЗС України. Водночас, історія створення та функціонування структури цивільно-військового співробітництва у конфліктах кінця XX – початку XXI століття у вітчизняній історіографії практично не висвітлена.

Натомість, у межах західної історіографії явище цивільно-військового співробітництва почало активно досліджуватись науковцями з кінця XX століття разом із активним застосуванням органів ЦВС країн – членів НАТО у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Найпотужнішою школою у цьому напрямку історіографії є нідерландська. Це пов'язано з тим, що у 2001 році в Нідерландах був заснований Північний штаб групи СІМІС (CGN HQ). Утворивши оперативний штаб СІМІС, Чеська Республіка, Данія, Німеччина, Нідерланди, Норвегія та Польща виконували пряму політичну вимогу НАТО щодо створення спеціального потенціалу для цивільно-військового співробітництва. Адже події на Балканах чітко показали необхідність створення таких підрозділів. Уся група складалася з розгорнутого

штабу (HQ) із виділеними підрозділами СІМІС та функціональними спеціалістами, призначеними із країн. Група функціонує як багатонаціональний підрозділ СІМІС для всього театру подій та використовується переважно в міжнародних операціях, зокрема в операціях колективної оборони НАТО. Варто підкреслити, що у напрацюваннях групи простежується об'єктивний аналіз досвіду застосування СІМІС, розглядаються також негативний і позитивний досвід діяльності СІМІС. До складу групи входять науковці та військові, які мають досвід виконання обов'язків у структурі ЦВС у миротворчих операціях. Власне, завдяки цьому колектив цієї групи має достатньо великий перелік наукових напрацювань та бере участь у створенні та удосконаленні нормативно-правової бази, що стосується СІМІС НАТО.

Одним із перших історію походження СІМІС дослідив нідерландський військовий історик Б. Заальберг у своїй монографії «Солдати та цивільна влада» («Soldiers and civil power») у 2005 році. Це найбільш повна робота, що стосується витоків та організації цивільно-військового співробітництва у різних типах конфліктів, починаючи з Другої світової війни, а в основах дослідження використано велику кількість матеріалів з архівів різних держав. У «Солдатах та цивільній владі» Б. Заальберг описує походження СІМІС та досліджує роль СІМІС під час воєнних операцій у Камбоджі (1992–1993 років), Сомалі (1992–1995 років), Боснії (1995–1997 років) та Косові (1999–2000 років) [234]. У своїх наступних наукових працях дослідник критикує американський підхід СІМІС, оскільки вважає, що той спрямований переважно на бойові дії та нехтує співпрацею із цивільним населенням. На його думку, така конструкція СІМІС має багато недоліків у кампаніях проти повстанців чи миротворчих місіях, і як наслідок, НАТО обрала неправильну модель для своєї концепції СІМІС [233].

Нідерландський історик Р. Дамм у своїй монографії «Цивільно-військова співпраця. Пошук золотої середини» («Civiel-militaire samenwerking. Op zoek naar een middenweg») розглядає розвиток цивільно-військового співробітництва в Афганістані та показує різні погляди країн – членів НАТО на концепцію СІМІС. Авторка визначає цивільно-військову співпрацю як концепцію, що

складається з бойових та відновлювальних операцій, які доповнюють одна одну [246]. В основу дослідження лягли такі періодичні видання, як «Internationale spectator» («Міжнародний глядач»), «Het Atlantisch perspectief» («Атлантична перспектива») та «Bulletin «For soldiers by soldiers»» (Бюлетень «Солдатам від солдатів»). Також були проаналізовані погляди експертів, скажімо, книга Р. Сміта «Корисність сили» («The utility of force») та статті канадських і голландських офіцерів. Використовувалися авторкою і доктрини збройних сил НАТО.

Досить ґрунтовним є огляд нідерландських військових студій «Цивільно-військове співробітництво» («Civiel-militaire samenwerking») 2002 року, видані під егідою декана Королівської Нідерландської військової академії. У звіт увійшли наукові статті таких дослідників, як Р. Бірес, М. Боллен, Е. Бугаард, С. Хоман, Г. Кіркелс, Т. Лун, Л. Остендорп та Х. Раппард. Цінність цієї колективної праці, насамперед, полягає в тому, що серед авторів є військові науковці, які безпосередньо брали участь у миротворчих операціях під егідою НАТО. У роботі досліджуються історичні, політичні та оперативні контексти СІМІС з 1945 року, умови проведення СІМІС під час гуманітарних операцій, СІМІС з точки зору організації допомоги у військових конфліктах, застосування груп СІМІС під час усунення наслідків стихійних лих і проекти СІМІС під час вирішення конфлікту у Боснії та Герцеговині. Автори вважають, що СІМІС – це складний спосіб покращити умови життя людей у жахливих обставинах, але саме діяльність органів СІМІС є позитивним і важливим внеском у більш стабільне та мирне міжнародне суспільство [158].

Ще одним фундаментальним дослідженням у сфері цивільно-військової співпраці є спільна праця С. Ріенса та М. Боллен «Управління цивільно-військовим співробітництвом: спільні зусилля 24 / 7 для стабільності» («Managing Civil-Military Cooperation. A 24 / 7 Joint Effort for Stability») 2008 року. У роботі автори описують військову стратегію та оперативне мистецтво, аналізують і оцінюють синергетичний взаємозв'язок між спільними та об'єднаними воєнними операціями, національними військовими стратегіями і

національними політичними цілями в мирний час та під час збройних конфліктів. При цьому висвітлено різноманітні закономірності цивільно-військових відносин, а також стилі політичного і військового керівництва та їх вплив на результат збройних конфліктів. Також зазначені переваги та проблеми, пов'язані із спільним і комбінованим застосуванням військових сил, які залучаються до гуманітарної допомоги, нацбудівництва й операцій з підтримання миру та безпеки. Важливим є те, що автори підкреслюють складність і проблеми, пов'язані з повстанцями, в операціях у боротьбі з повстанцями як у звичайних операціях, так і під час операцій з можливим застосуванням зброї масового ураження [160].

Наукові праці американських дослідників ми формуємо також в окрему школу, яка є не менш потужною, ніж нідерландська. Дослідники вивчають досвід застосування СІМІС країн – членів НАТО і ЗС США. Варто зауважити, що негативний досвід ЗС США у конфліктах кінця ХХ – початку ХХІ століть зазвичай оминається у відкритих публікаціях, проте опрацьовується науковою спільнотою, після чого отримує гриф обмеженого доступу або ж використовується в певних колах.

Відомим американським дослідником у сфері цивільно-військової співпраці є Т. Мокайтіс. Основою для монографії «Цивільно-військове співробітництво в миротворчих операціях: справа Косово» («Civil-Military Cooperation in peace operations: the case of Kosovo») стали власний досвід автора в Косові та багаторічне дослідження миротворчих операцій. Головна цінність праці – це історичний опис діяльності СІМІС ЗС США у 1990-х роках та надання рекомендацій для військових, які займаються гуманітарною діяльністю. Т. Мокайтіс наголошує, що основними проблемами цивільно-військового співробітництва ЗС США під час операції у Косові були: необізнаність американських офіцерів з історією та культурою регіону; обмеження персоналу СІМІС у роботі з цивільним населенням з боку командування; розбіжності в термінології цивільно-військової співпраці у ЗС США та НАТО,

що стало перешкодою у співпраці між підрозділами самого миротворчого контингенту [197].

Варта уваги монографія офіцера ЗС США Б. ДеВінда «Цивільно-військові відносини: від В'єтнаму до операції «Свобода Іраку»» («Civil-Military Relations: From Vietnam to Operation Iraqi Freedom») 2009 року. Робота видана під егідою Школи передових військових досліджень і Коледжу командування та генерального штабу армії США. У монографії описано цивільно-військові відносини під час війн у В'єтнамі та Іраку, які вела США. У дослідженні часто наголошується, що американські військові ніколи не програвали битви у В'єтнамі, але автор цей конфлікт розглядає як поразку Америки. Також зазначено, що ЗС США вигравали бойові дії на полі бою, але у ЗМІ говорили про «застій» (цей термін також використовується для опису війни у В'єтнамі) та поразку. Автор також наголошує на важливості налагодження відносин між цивільними та військовими в межах США. Адже, незалежно від того, чи йдеться про час війни чи миру, цивільно-військові відносини відіграють важливу роль у всіх питаннях, що стосуються діяльності ЗС, а рішення, прийняті урядом і військовим керівництвом, можуть впливати навіть на найменші аспекти військового життя. ДеВільд у висновках дослідження говорить про важливість налагодження взаємодії між цивільними та військовими інституціями у ході обох війн і наголошує, що персонал, який задіювався до цивільно-військової співпраці, не був добре підготовленим [168].

Цікавими є міркування А. Джокса у науковій праці «Цивільно-військове співробітництво як важливий елемент військової діяльності у сучасному середовищі безпеки» («Civil-Military Cooperation as a Relevant Element of Military Activities in Today's Security Environment»). Автор говорить про необхідність розвитку напрямку цивільно-військових операцій (далі – ЦВО) для досягнення політико-військових цілей у конфліктах, розглядає доктринальні та оперативні підходи США і НАТО до цивільно-військового співробітництва та цивільно-військових операцій. При цьому ЦВО визначаються як діяльність командира, що виконується призначеними військовими підрозділами, які

встановлюють, підтримують, здійснюють або впливають на відносини між військовими силами та місцевим населенням і установами з метою досягнення або відновлення та безпосередньої підтримки стабільності в регіоні чи країні. Цивільно-військові операції проводяться під час бойових дій у воєнний час і стають центральною частиною воєнних операцій під час контрповстанських дій [185]. А. Джокс описує, як СІМІС та ЦВО мають бути розроблені в збройних силах США та НАТО, щоб краще відповідати оперативним вимогам у середовищі коаліції [185, с. 38].

Польський політолог А. Мазуркевіч у своїй науковій статті «Між НАТО та ООН. Стратегічна культура Європейського Союзу (далі – ЄС) та її підхід до цивільно-військового співробітництва» («Between NATO and UN: EU strategic culture and its approach to civil-military cooperation») висвітлює дві точки зору щодо підходу ЄС до цивільно-військового співробітництва та пропонує їх синергію задля успішного вирішення військового конфлікту. Дослідниця описує офіційну концепцію ЄС, що сформована на основі військового центру НАТО і підпорядкована досягненню військових цілей, а також аналізує застосування СІМІС у реагуванні на кризу під керівництвом ЄС на практиці. Такий підхід орієнтований на цивільне населення ООН і спрямований на підтримку цивільного середовища та захист гуманітарного простору [195].

Варта уваги наукова праця болгарського військового дослідника Г. Григорова «Виникнення та розвиток цивільно-військового співробітництва» («Emergence and Development of Civil-Military Cooperation»). У своїй роботі автор висвітлює проблему важливості врахування культури місцевого населення в зоні конфлікту миротворчим контингентом та безпосередньо структурою СІМІС і наголошує, що СІМІС як військова функція є невід'ємною частиною сучасних багатовимірних операцій, яка вивчає всі сторони, що взаємодіють у конфлікті та сприяє взаємній допомозі цивільних сил військовим силам, і навпаки. Основною метою цієї взаємодії є досягнення певного бажаного кінцевого стану, який має бути однаково корисним для місцевого населення, мирного населення та збройних сил [175].

Отже, історіографія питання ЦВС охоплює значний масив праць українських та закордонних істориків і у кількісному плані є досить широкою та різноманітною. Водночас, аналіз історіографії засвідчує, що окремі аспекти історії створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва у збройних конфліктах кінця ХХ – початку ХХІ століть висвітлені істориками фрагментарно. У сукупності ці праці не дають повної та ґрунтовної картини висвітлення розвитку та становлення цивільно-військової співпраці. Сама ж історіографія перебуває на стадії подальшого формування, постійного пошуку нових поглядів і аспектів, переоцінок вже дослідженого та регулярного поповнення новими позиціями літератури.

1.2. Джерельна база

Структура джерельної бази дисертації зумовлюється специфікою дослідження історії створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Цивільно-військове співробітництво є найбільш ефективним і результативним сегментом відносин між збройними силами та суспільством і органами державної влади. Цивільно-військове співробітництво є функцією збройних сил країн – членів НАТО, яка виконується органами військового управління – на стратегічному та оперативному рівнях, а військовими частинами та підрозділами – на тактичному рівні. Цивільно-військове співробітництво є частиною стратегічних комунікацій як у ЗС країн – членів НАТО (стратегічні комунікації (з англ. *strategic communications, StratCom*) – у військовому контексті НАТО – інтеграція комунікаційних можливостей та персоналу з інформаційного супроводження, який функціонує з іншими військовими суб'єктами, з метою розуміння та формування інформаційного середовища, на підтримку стратегічних цілей і завдань НАТО) [53], так і в ЗС України (стратегічні комунікації, Стратком – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій,

заходів, спрямованих на просування цілей держави) [20; 46]. Саме тому велика частина джерел, що розкривають специфіку застосування структури цивільно-військового співробітництва у конфліктах, мають гриф обмеженого доступу і в нашій роботі не можуть використовуватись.

Основу роботи становлять опубліковані та неопубліковані матеріали, які за походженням можна поділити на декілька груп.

Першу та найбільшу групу становлять нормативно-правові документи НАТО, країн – членів НАТО та України, що знаходяться у відкритому доступі. Джерела цієї групи містять цінну інформацію про походження та основні цілі СІМІС, визначення основних понять СІМІС / ЦВС і застосування, основні функції, компоненти можливостей та надають роз'яснення у взаємодії з іншими інституціями для СІМІС в операціях НАТО. У цих документах визначено основні принципи СІМІС, застосування СІМІС у стратегічному, оперативному і тактичному рівнях управління, зазначено етапи координації та використання цивільних ресурсів, обов'язки й операційні завдання СІМІС, місце СІМІС у процесі прийняття рішень командиром і алгоритми дій у взаємодії з урядовими та неурядовими організаціями. Цю групу джерел доцільно поділити на три підгрупи.

1-ша підгрупа стосується загальних питань цивільно-військового співробітництва НАТО, ЗС України та США:

- *документи НАТО*: NATO military policy on civil-military cooperation (cimic) and civilmilitary interaction (CMI) – MC 0411/2 (Політика НАТО з питань ЦВС); Allied joint Doctrine for civil-military cooperation – AJP 3.19 edition A Version 1: NATO Standard (Спільна доктрина союзників про цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО); Allied Joint Doctrine For Civil-Military Cooperation AJP 3.4.9 edition A (Союзна спільна доктрина ЦВС); Allied Joint Doctrine For The Military Contribution To Humanitarian Assistance – AJP 3.4.3 edition A (Союзна спільна доктрина щодо військового внеску у гуманітарні операції); Allied Joint Doctrine For The Military Contribution To Stabilization And Reconstruction – AJP 3.4.5 edition A (Союзна спільна доктрина щодо військового

внеску в операції стабілізації та відновлення); Allied Joint Doctrine for Non-Combatant Evacuation Operations – AJP 3.4.2, edition A (Союзна спільна доктрина щодо операцій евакуації некомбатантів); Allied Joint Civil-Military Medical Interface Doctrine – AJMedP-6, edition A (Союзна спільна медична доктрина з цивільно-військового медичного співробітництва); Guidance For The Conduct Of Tactical Stability Activities And Tasks – ATP 3.2.1.1 edition B (Керівництво з виконання заходів та завдань зі стабілізації обстановки); ACO CIMIC Tactics, techniques and procedures – ACO MANUAL (AM) 86-1-1 (Керівництво з тактики, алгоритмів дій і процедур ЦВС); Civil-Military Operations – JP 3-57 (Цивільно-військові операції); CIMIC Functional Planning Guide – FPG (Посібник з планування для ЦВС) [43, 44, 46–50, 56, 67];

- документи ЗС України: Доктрина «Цивільно-військове співробітництво», затверджена Головнокомандувачем ЗС України 01.07.2020, Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України, затверджене Указом Президента України від 30.01.2019 № 23/2019; Положення про Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 03.02.2015 № 34 (зі змінами – наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 28.08.2015 № 335); Концепція розвитку цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 08.11.2016 № 411; Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 20.12.2017 № 446 (зі змінами – наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.12.2018 № 471); Положення про структури цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 29.12.2018 № 470; наказ Міністерства оборони України від 29.03.2019 № 141 «Про трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України»; Тимчасова настанова з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України,

затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 02.04.2019 № 131 [3, 9, 12–16, 23, 33, 38, 40];

- *документ США: Civil Affairs Operations – FM 3-57* (Цивільно-військові операції) [53].

2-га підгрупа першої групи джерел стосується пошукової роботи:

- *документи НАТО: Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Mortuary Affairs in Joint Operations – JP 4-06* (Спільні тактики, техніки та процедури у справах поховання в спільних операціях) [62]; *Emergency Burial Procedures – ATP-92, edition A* (Процедури термінового поховання) [57];

- *документи ЗС України: Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти»; Закон України «Про поховання та похоронну справу»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року № 998-р «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 248-р «Про склад Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»; Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України (розділ «Віддання військових почесностей під час поховання» та Додаток 18 до Статуту гарнізонної та вартової служб (стаття 84: «Порядок віднарядження почесних ескортів, організації похорону військовослужбовців та участі в ньому військових підрозділів»)); Інструкція з пошуку та транспортування тіл (останків) загиблих, померлих (зниклих безвісти) під час проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, затверджена спільним наказом Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Служби безпеки України від 10.04.2017 № 208/302/381/204, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.05.2017 за № 585/30453; Інструкція з організації обліку особового складу Збройних Сил України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 26.05.2014 № 333; Наказ Міністерства оборони України від 05.06.2001 № 185 «Про додаткові заходи щодо організації поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби»; Положення про*

Об'єднаний центр з координації пошуку, звільнення незаконно позбавлених волі осіб у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, затверджене наказом Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України від 08.04.2019 № 573/152/252; Директива Генерального штабу Збройних Сил України від 22.02.2016 № Д-8 «Про організацію роботи з сім'ями військовослужбовців Збройних Сил України, які зникли безвісти (загинули)»; Алгоритм дій посадових осіб у разі загибелі (смерті) військовослужбовця Збройних Сил України у районі проведення антитерористичної операції, затверджений рішенням начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 02.12.2016 № 32272/С [1, 6, 7, 17–19, 21, 26, 32, 34];

- *документи США: Mortuary Affairs Operations – FM 4-20.64 (США)* (Операції з питань поховань) [65].

До 3-ї підгрупи першої групи джерел відносимо документи, пов'язані з виконанням завдань у районі проведення операції Об'єднаних сил, із питаннями військово-патріотичного виховання дітей та молоді, стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України й евакуації: Тимчасова інструкція з планування цивільно-військового співробітництва під час проведення операцій військ (сил) Збройних Сил України, затверджена першим заступником начальника Генерального штабу Збройних Сил України 05.07.2016; Тимчасовий порядок перебування осіб, які безоплатно передають товари, лікарські засоби, медичну техніку та вироби медичного призначення, виконують роботи або надають послуги в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, затверджений наказом Командувача Об'єднаних сил від 29.10.2018 № 669; Директива Генерального штабу Збройних Сил України від 06.08.2018 № Д-12 «Про організацію співробітництва з Українським державним центром позашкільної освіти у сфері національно-патріотичного виховання дітей та

молоді»; наказ Міністерства оборони України від 22.11.2017 № 612 «Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України»; Інструкція з реалізації стратегічних комунікацій у Збройних Силах України, затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 07.10.2016 № 374; Закон України «Про правовий режим воєнного стану»; Кодекс цивільного захисту України; Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2013 № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»; Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 № 368 «Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями»; Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 № 544 «Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях»; Національний класифікатор ДК 019:2010 «Класифікатор надзвичайних ситуацій», затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457 [4, 8, 10, 20, 22, 24, 25, 28, 39, 41].

Другу групу джерел, які використовуються у дослідженні, формують довідники, польові, методичні та навчальні посібники ЗС України, НАТО та матеріали ССОЕ. До цієї групи належать: навчальний посібник «Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО (Civil-Military Cooperation)» авторського колективу В. Тарасова, С. Салкуцина, О. Мильченка, О. Оліфірова, Н. Васюкової та ін., виданий у 2015 році [123], навчальний посібник «Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО (Civil-Military Cooperation)» авторського колективу В. Тарасова, С. Салкуцина, О. Мильченка, О. Оліфірова, Н. Васюкової та ін., виданий у 2016 році [124], навчальний посібник «Цивільно-військове співробітництво у сучасному збройному конфлікті» авторського колективу П. Ткачука, О. Красюка, Л. Кривизюка 2018 року [126]; «Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового

співробітництва» авторського колективу В. Кевлюка, В. Ковальова, Р. Коханчука, В. Лямзіна, Ю. Іващенко та ін., затвердженого заступником начальника Генерального штабу ЗС України генерал-лейтенантом С. Наєвим у 2019 році [77]; CIMIC Handbook (Довідник CIMIC) [52], The Protection of Civilians Allied Command Operations (ACO) Handbook (Довідник із захисту цивільних. Командування Об'єднаних сил (АСО)) [70], Handbook for United Nations Field Missions on Preventing and Responding to Conflict – Related Sexual Violence (Посібник для польових місій Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, і реагування на нього) [60], Building Integrity in Operations – ACO Handbook (Побудова доброчесності в операційній діяльності – Довідник АСО) [43], The Sphere Handbook 2018 (Довідник Сфера 2018) [232], Disarmament Demobilisation and Reintegration (Роззброєння, демобілізація та реінтеграція) [59], UN-CMCoord Field Handbook 2018 (Польовий довідник 2018) [71], Civilian-Military Information Sharing Guidebook for Mission Planning in a Federated Mission Networking Environment (Посібник із обміну цивільно-військовою інформацією для планування місії в середовищі федеративної мережі) [54], Operational Concept for Civilian-Military Information Sharing in a Federated Mission Networking Environment (Оперативна концепція обміну цивільно-військовою інформацією у мережевому середовищі федеративної місії) [205], Recommended Practices for Effective Humanitarian Civil-Military Coordination of Foreign Military Assets (FMA) in Natural and Man-Made Disasters (Version 1.0) 2018 (Рекомендовані практики для ефективної гуманітарної, цивільно-військової координації іноземних військових активів (FMA) під час природних і техногенних катастроф, версія 1.0) [213], Best & Bad Practices on Civil-Military Interaction (Позитивна та негативна практика методів цивільно-військової взаємодії) [157], Civil-Military Operations. Joint publication 3-57 (Цивільно-військові операції. Спільне видання 3-57) [53].

Ця група джерел дозволяє дослідити організацію цивільно-військового співробітництва за стандартами у ЗС України та країн – членів НАТО з

урахуванням особливостей нормативно-правової бази та керівних документів, проаналізувати наявний досвід ЦВС ЗС України під час АТО та досвід СІМІС країн – членів НАТО у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, розглянути шляхи розвитку та вдосконалення структури ЦВС. Джерела також висвітлюють досвід офіцерів структури СІМІС і поточні зміни та виклики, що стосуються питань цивільно-військової співпраці та координації.

Третю групу джерел, які використовувались під час написання дисертаційного дослідження, становлять матеріали засобів масової інформації. Сюди ми відносимо публікації преси, інформацію на сторінках соціальних мереж, а також сюжети YouTube та телебачення. Вивчення «гарячих» подій, які є популярними й емоційно небезпечними для сприйняття, ставить дослідників перед дилемою суспільного осмислення та дотримання терміну давності подачі матеріалу і водночас зобов'язує фіксувати спогади очевидців подій для подальшого використання. Публікації ЗМІ, інтернет-матеріали мають особливості, які слід враховувати при використанні їх як історичного джерела. Однією з головних їх особливостей є «відносна достовірність», обумовлена суб'єктивізмом журналістів або недостатнім рівнем їх професійної підготовки, впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних факторів (цензура, тиск з боку засновників, комерційне або політичне замовлення, інформаційні запити аудиторії тощо). Це змушує дослідників ретельно перевіряти факти, зіставляти їх з відомостями інших джерел, враховувати авторство матеріалів, умови їх створення і т.ін. Найпоширенішим джерелом є соціальна мережа Facebook. Кожна група ЦВС як у ЗС України, так і групи СІМІС збройних сил країн – членів НАТО веде свою сторінку в мережі Facebook, де висвітлює свою діяльність. Вітчизняні сторінки структури ЦВС є відкритими у доступі, на противагу, наприклад сторінкам СІМІС ЗС США, де доступ є обмеженим, що ускладнює вивчення діяльності такої групи.

Однією з функцій цивільно-військового співробітництва є створення позитивного іміджу ЗС у межах конфлікту і ЗС загалом. Саме тому українські офіцери ЦВС публікують лише позитивну сторону своєї діяльності, що

підкріплює їх авторитет серед місцевого населення. У публікаціях висвітлюються короткі звіти про діяльність та описи певних подій, що супроводжуються фотопідтвердженням. Досить часто на телеканалах і радіо транслюють сюжети та говорять про діяльність офіцерів структури ЦВС. Сюди ми відносимо і брифінги керівників у ЗС України. Наприклад, командувач Об'єднаних Сил ЗС України генерал-лейтенант С. Наєв під час брифінгу з нагоди початку операції Об'єднаних Сил у травні 2018 року, що транслювався в ефірі «5 каналу» [119], озвучив підсумки роботи груп ЦВС за квітень 2018 року. Із соціальними мережами тісно пов'язані YouTube канали, що мають однойменні назви із Facebook-сторінками. На таких каналах розміщено відеоматеріали із сюжетами телеканалів та life-відео із діяльності структури ЦВС. Аналіз матеріалів сторінок груп ЦВС дає можливість проаналізувати особливості діяльності структури. Офіційні веб-сайти цивільно-військового співробітництва також містять матеріали про діяльність ЦВС. Такі матеріали є на сайтах Міністерства оборони України [122; 127], Цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України та Центру удосконалення цивільно-військового співробітництва. Серед українських веб-сайтів, які містять найбільше публікацій, що стосуються ЦВС у ЗС України, є сайт АрміяInform [87; 97; 112].

Четверту групу джерел, які ми досліджували, становлять розповіді учасників АТО та операцій під егідою ООН, інтерв'ю очевидців, зібраних методом «усної історії», та мемуари офіцерів структури цивільно-військового співробітництва. Важливим історичним джерелом і першою в Україні є книга «ПозитиVV. Спогади. Від радянського курсанта до захисника України» В. Раєвського, видана у 2021 році. Автор розповідає про свій досвід у сфері цивільно-військового співробітництва впродовж 2015–2019 років, описує окремі випадки співпраці із цивільним населенням у своїй діяльності на Сході України під час російсько-української війни [109].

Варті уваги і мемуари закордонних авторів. Американський військовий Дж. Нагл у своїй книзі «Вчитися їсти суп з ножем» («Learning to eat soup with

a knife») 2002 року описує помилки у застосуванні структури СІМІС, допущені британцями в Малайї на початку кампанії проти повстанців у 1948-1960 роках [201]. Британський генерал Р. Сміт у своїй праці «Корисність сили» («The utility of force») 2005 року зазначає, що у Другій світовій війні цивільно-військове співробітництво виконувало лише допоміжну функцію [223, с. 110–136]. Сміт називає «гібридну війну» «війною серед людей», яка характеризується партизанськими війнами та внутрішньодержавними конфліктами, а цивільно-військове співробітництво визначає як елемент ефективної координації військових і цивільних елементів.

Загалом використання широкої та багатоаспектної джерельної бази дозволило провести детальне, комплексне та різнобічне дослідження історії створення та функціонування структури цивільно-військового співробітництва та якнайповніше виконати поставлені завдання.

1.3. Методологія дослідження

Для вивчення історії створення, розвитку і функціонування структури цивільно-військового співробітництва необхідно дослідити широке коло питань військової та політичної історії. Це вимагає застосування міждисциплінарного підходу – залучення окрім досягнень історичної та військової наук здобутків інших дисциплін: філософії, соціології, культурології, демографії, географії тощо. Отже, стає зрозумілою необхідність використання різноманітного інструментарію.

Методологічну основу дослідження складають різноманітні наукові методи, що використовувалися одночасно задля вирішення поставлених завдань, забезпечення достовірності знань та об'єктивності зроблених висновків і рекомендацій. Під час роботи над обраною темою були використані загальнонаукові принципи історизму, сходження від абстрактного до конкретного, системності, наукової об'єктивності, термінологічний принцип. Принцип історизму дозволив розглядати об'єкт дослідження у його динаміці, мінливості у часі, а відтак, у висвітленні історичних явищ та подій з точки зору

відповідних їм часу та умов. За допомогою цього принципу автор дослідив процес появи передумов та подальшого розвитку цивільно-військового співробітництва як кінцевого явища, що відбувався у конкретних історичних умовах та обставинах. Цивільно-військова взаємодія під час конфліктів є змінюваним та динамічним явищем, що постійно перебуває у процесі розвитку. Завдяки принципу наукової об'єктивності досліджувані явища та процеси вивчались у всій їхній багатоаспектності, різноманітті та суперечливості, із врахуванням усіх внутрішніх елементів явищ, незалежно від того, чи збігалися вони із світоглядом дослідника, чи ні. На висновки дослідження не впливали симпатії чи антипатії науковця щодо того чи іншого аспекту, оцінки явищ та подій спираються на факти, почерпнуті із джерельної бази та історіографії, а не на власні враження. Це особливо важливо при дослідженні завершального етапу конфлікту і бойових дій, під час яких і відбувалося застосування сил цивільно-військового співробітництва, метою якого було успішне завершення конфлікту / війни з метою максимального збереження життя мирних жителів.

За допомогою принципу сходження від абстрактного до конкретного, що передбачає проходження дослідником шляху від фрагментарного, неповного до цілісного та більш повного знання, із нецілісної інформації, отриманої із комплексу окремих джерел, позицій різних науковців та авторського підходу до дослідження вдалось досягнути цілісного та конкретного знання про об'єкт і предмет дослідження. Принцип системності дозволив розглядати систему цивільно-військового співробітництва як систему та проаналізувати його структуру і функції, внутрішній зв'язок із іншими військовими підрозділами та зовнішній зв'язок із цивільними інституціями під час конфлікту, а також динамічні зміни. Завдяки термінологічному принципу терміни та поняття вивчались в їхній історичній динаміці, визначались їхні значення та сенсові навантаження у той чи інший період історії, що сприяло кращому розумінню текстів джерел досліджуваного періоду. Особливо це важливо для досліджуваного періоду, адже в кінці ХХ століття відбулося становлення

системи СІМІС і змінювалися підходи та розуміння самої структури, разом із тим і певні терміни та поняття.

При розв'язанні дослідницьких завдань використано загальнонаукові, спеціально-наукові та конкретно-наукові групи методів. До першої групи належать методи аналізу та синтезу, абстрагування, узагальнення, системно-структурний метод. За допомогою методу аналізу із загального комплексу знань виокремлено конкретні факти, твердження тощо, завдяки методу синтезу – оцінки, переконання, характерні для різних сегментів протистояння сторін конфлікту, зведені до висновку про останнє як цілісність, а завдяки методу абстрагування вдалось перейти від конкретних (емпіричних) знань, отриманих з історичних джерел та історіографії, до абстрактних (концептуальних, теоретичних) висновків. Загалом ці методи дозволили на основі окремих фактів вибудувати власні концепції, а на основі останніх виокремити факти.

Завдяки системно-структурному методу вдалось розглянути об'єкт дослідження як узагальнений феномен, що складається із елементів, кожному з яких притаманна власна специфіка і функції, однак водночас ці елементи є тісно пов'язаними між собою. Зокрема, він дозволив подивитись на учасників конфлікту, як на систему, що складається із безлічі зв'язків на рівнях «місцева влада – місцеве населення», «мирне населення – підрозділ збройних сил», «офіцер СІМІС – командир військового підрозділу» тощо. При цьому метод узагальнення став помічним для формулювання висновків дослідження.

Із спеціально-наукових методів, які використано у процесі дослідження, необхідно зазначити історико-генетичний, хронологічний, компаративний (порівняльний), синхронний методи. Історико-генетичний метод дав можливість послідовно розкрити еволюцію створення та функціонування цивільно-військового співробітництва і його основних підходів до врегулювання конфлікту між цивільною та військовою інституціями. Хронологічний метод дозволив розглянути становлення та напрямок застосування ЦВС у країнах – членах НАТО та під час участі їх у конфліктах під егідою ООН.

Завдяки компаративному методу зіставлено різні позиції НАТО, США, країн Європи щодо формування структур цивільно-військового співробітництва у збройних силах. Синхронний метод дозволив вивчити і проаналізувати події, що відбувалися в суспільно-економічній сфері, встановити взаємозв'язки між явищами та процесами, що відбуваються в один і той же період на територіях Малайї, Афганістану, Косова, Сомалі, Руанди, України; розглянути соціальні структури, які існують паралельно, та в їхній динаміці; прослідкувати зміни в складних суспільних системах у часі та просторі, паралельне відображення відповідних подій різними сторонами конфлікту тощо.

Із конкретно-наукових методів застосовано методи розгляду, опису і аналізу побаченого, семіотичного аналізу, контент-аналізу. Завдяки методам розгляду, опису і аналізу побаченого досліднику вдалось опрацювати візуальні джерела (відеоматеріали). Семіотичний аналіз полягав у дослідженні умовного зв'язку мови і змісту основних складників комунікації та дозволив опрацювати конкретні значення закликів політичних лідерів до ведення боротьби. Контент-аналіз, який є якісно-кількісним методом вивчення документів, характеризується об'єктивністю висновків, суворістю процедури та кількісним вираженням якісних ознак тексту з подальшою інтерпретацією результатів, дозволив автору виявити частоту окремих тем, слів або символів, що містяться у тексті, та провести якісний аналіз висловлювань і розуміння змісту повідомлень, які сторони використовували у ході конфліктів. У викладі матеріалу застосовано проблемно-хронологічний підхід, який передбачає розділення широких тем на ряд вузких, кожна з яких розглядається в хронологічній послідовності. Розділи дослідження структурно відбивають головні аспекти теми дослідження, а в самих розділах матеріал структуровано за проблемним принципом.

Застосування методу «усної історії» дало можливість отримати усні спогади людей, які були причетні до діяльності цивільно-військового співробітництва під час АТО, що дозволило розширити та урізноманітнити джерельну базу роботи, доповнивши її «людським виміром». Основна увага

при відборі респондентів акцентувалася на досвіді зазначених осіб у структурі ЦВС. Таким чином вдалось опитати 4-х офіцерів, які, також, були основоположниками ЦВС у ЗС України та брали участь у створенні самої структури в Україні. При проведенні інтерв'ю авторка опиралася на перелік питань, що зазначені в питальнику (Додаток Г).

Усноісторичні дослідження останнього часу свідчать, що цей метод важливий не лише з точки зору пошуку історичної правди, але й як цінне джерело інформації про шляхи формування соціальної пам'яті [91].

Термін «усна історія» стосується (1) якісного процесу дослідження, яке ґрунтується на особистому інтерв'юванні, що дає змогу розуміти зміст, інтерпретації зв'язків та суб'єктивного досвіду, а також (2) продукту (аудіо- чи відеозапису), який є справжнім історичним документом, новим першоджерелом для подальших досліджень [120].

Нині в Україні дослідження, які використовують методи «усної історії», переважно зосереджені у вищих навчальних закладах. Одним із напрямів діяльності Інституту історичних досліджень, створеного у 1992 році для реформування наукових досліджень і викладання історії у Львівському національному університеті ім. І. Франка, є впровадження нових методик історичних досліджень, зокрема й «усної історії». З 1996 року Інститут регулярно видає свій науковий журнал «Україна модерна», в якому публікуються статті, розвідки, рецензії українських і закордонних науковців з історії України та Центрально-Східної Європи нової й новітньої доби. Один із номерів цього видання (№ 11, 2007) повністю присвячений «усній історії» [91; 120].

У центрі уваги дисертації є історичний досвід створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва.

Нижня хронологічна межа зумовлена початком Холодної війни, яка змінила підходи до ведення конфліктів у цілому. Верхня межа обумовлена початком операції Об'єднаних сил на території України 30 квітня 2018 року.

Протягом останніх 70 років НАТО і США змінювали та вдосконалювали підходи до системи цивільно-військового співробітництва, спираючись на досвід застосування ЗС у миротворчих операціях з підтримання миру та безпеки (далі – МОПМБ). Протягом цього часу було прийнято низку стратегічних документів, спрямованих на ефективність застосування структури СІМІС як у межах держав країн – членів НАТО, так поза їх межами.

Для кращого розуміння суті предмета дослідження варто визначити ключові для нашої роботи поняття «цивільно-військове співробітництво», «групи ЦВС», «захист цивільного населення», «організація цивільно-військової взаємодії», «об'єкти цивільного середовища», «цивільно-військова взаємодія», «система ЦВС», «стратегічні комунікації», «цивільне середовище», «цивільно-військові відносини», «цивільно-військові операції», «цивільно-військова діяльність / акція / проєкт». Наводимо визначення понять згідно з нормативно-правовою базою України та НАТО.

Цивільно-військове співробітництво (відповідно до наказу Генерального штабу ЗС України (далі – ГШ ЗСУ) України від 2 квітня 2019 року № 131) – це систематична, планомірна діяльність Збройних Сил України із взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки про діяльність Збройних Сил України і забезпечення сприятливих умов для виконання покладених на них завдань та функцій [41].

Цивільно-військове співробітництво (Civil-Military Cooperation, СІМІС, відповідно до доктрини НАТО АJP 3.19) – це спільна функція, що містить набір можливостей, які інтегровані для підтримки досягнення цілей операції та дозволяють командуванню НАТО брати участь у широкому спектрі цивільно-військової взаємодії з різними невійськовими учасниками [46].

Групи ЦВС – це підрозділи (тимчасово створені і штатні підрозділи військових частин), призначені для координації та практичного виконання заходів ЦВС, сприяння, у межах своєї компетенції, керівному складу органів

військового управління та військових частин Збройних Сил України в організації та підтриманні відносин з цивільним населенням, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, міжнародними та неурядовими організаціями, засобами масової інформації в зоні (районі) ведення операції (бойових дій) [11].

Захист цивільного населення (відповідно до наказу ГШ ЗС України від 2 квітня 2019 року № 131) – спільна діяльність ЦВС, яка спрямована на полегшення страждань, спричинених війною (збройним конфліктом), та стосується всього населення країн, територій або окремих районів, які перебувають у конфлікті без будь-якої дискримінації за расою, національністю, релігійними або політичними переконаннями тощо [41].

Захист цивільного населення (Protection of Civilians, PoC; за доктриною НАТО АJP 3.19) визначається як «усі зусилля, спрямовані на уникнення, мінімізацію та пом'якшення негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок воєнних операцій НАТО і країн-партнерів на цивільне населення» [46].

Об'єкти цивільного середовища – цивільне населення, його потреби та рівень їх задоволення, громадські організації (у тому числі ті, що проводять охоронну діяльність), міжнародні урядові та неурядові організації, система і структура влади, правоохоронні органи, суспільні відносини та конфлікти (політичні, економічні), виробнича сфера та трудові відносини, інфраструктура забезпечення життєдіяльності та об'єкти техногенної небезпеки, транспортна, торгівельна мережі, банківська система, культурні та ментальні особливості регіону (традиції, звичаї), релігійні організації та взаємовідносини між ними, об'єкти інформаційної сфери та інформаційне середовище загалом [41].

Організація цивільно-військової взаємодії – спільна, цілеспрямована, організована та постійна діяльність командувачів, командирів (начальників), штабів, структур ЦВС, спрямована на встановлення та підтримання на належному рівні зв'язків з об'єктами цивільного середовища [41].

Цивільно-військова взаємодія (Civil-Military Interaction, CMI) – заходи, що базуються на спілкуванні, плануванні та координації, які проводять військові органи НАТО разом із міжнародними та місцевими невійськовими суб'єктами під час операцій НАТО і під час підготовки до них та які спрямовані на підвищення продуктивності й ефективності їх дій у відповідь на кризи [46].

Система ЦВС – сукупність функціонально взаємопов'язаних суб'єктів (органів, сил, засобів) ЗС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та об'єктів цивільного середовища, а також технологій впливу на них з метою створення умов для успішного виконання військами (силами) завдань [41].

Стратегічні комунікації (відповідно до наказу МОУ від 22 листопада 2017 року № 612) – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [20].

Стратегічні комунікації (Strategic Communications, StratCom; у військовому контексті НАТО згідно з доктриною AJP 3.19) – інтеграція комунікаційних можливостей та персоналу із інформаційного супроводження, який функціонує з іншими військовими суб'єктами, з метою розуміння та формування інформаційного середовища, на підтримку стратегічних цілей і завдань НАТО [46].

Цивільне середовище – взаємопов'язана сукупність об'єктів (та взаємовідносин між ними), які розташовані (діють) на певній території і не входять до структури ЗС України чи Міністерства оборони України чи інших військових формувань та не належать до об'єктів військового призначення [41].

Цивільно-військові відносини (згідно із Законом України «Про демократичний цивільний контроль») – це сукупність правових взаємовідносин між суспільством та складовими частинами Воєнної організації держави, які охоплюють політичні, фінансово-економічні, соціальні та інші процеси у сфері національної безпеки і оборони [5].

Цивільно-військові відносини (Civil-military Relations, CMR; згідно з доктриною НАТО MC 0411 / 2) – відносини між громадянським суспільством у цілому та військовою організацією або організаціями, створеними для його захисту [67].

Цивільно-військові операції (Civil Affairs Operations, CAO) – сплановані, скоординовані, виконані й оцінені дії для вдосконалення розуміння та керування взаємодією з цивільним компонентом оперативного середовища; для виявлення і пом'якшення основних причин нестабільності в цивільному середовищі та / або застосування спеціальних методик (функціональних навичок), як правило, для підтримки державної влади [56]. Цей термін використовується у ЗС США.

Цивільно-військові операції (Civil-Military Operations, CMO) – діяльність командира, що виконується призначеними військовими підрозділами, які встановлюють, підтримують, здійснюють або впливають на відносини між військовими силами та місцевим населенням і установами з метою досягнення або відновлення та безпосередньої підтримки стабільності в регіоні або країні. CMO проводиться під час бойових дій у воєнний час і стає центральною частиною воєнної операції під час контрповстанських дій [56]. Цей термін використовується у збройних силах країн – членів НАТО.

Цивільно-військова діяльність / акція / проєкт (Civil-military activity / action / project) – гуманітарний захід (проєкт), що організований підрозділами ЦВС за участі цивільного населення (окремих його верств, груп). Метою заходу (акції) є формування позитивного іміджу збройних сил, встановлення взаємовигідних, добросусідських відносин між військовими та цивільними, створення безпечного середовища в районі дислокації військових частин (підрозділів), попередження (недопущення) гуманітарних катастроф [56].

Передумови створення структур ЦВС в Європі наприкінці минулого століття полягали в тому, що, як правило, під час миротворчих / гуманітарних / військових операцій потенційним джерелом проблем у стосунках збройних сил із цивільним оточенням є збільшення присутності представників засобів

масової інформації в регіоні збройного конфлікту та надмірні очікування міжнародних кіл і місцевих громад. Тому для вирішення можливих конфліктів надзвичайно важливими стали створення і підтримка ефективних відносин між військовими формуваннями, цивільними організаціями, місцевим населенням, владою. Ці відносини почали враховувати у механізмах планування дій військ (сил), військових частин на всіх рівнях. Інструментом командувачів (командирів) у встановленні і підтримці цих відносин є ЦВС.

Безпосередня мета ЦВС полягає в тому, щоб встановити і підтримувати співробітництво збройних сил з цивільною владою, організаціями, агентствами і населенням у межах зони відповідальності для забезпечення виконання місії.

Досвід держав світу свідчить, що існує декілька підходів у визначенні суті цивільно-військового співробітництва. Відповідно до підходів НАТО СІМІС розглядається як окремий вид оперативного забезпечення воєнних операцій і визначається як координація та співробітництво в інтересах виконання завдань військ (сил) між командуванням сил НАТО і цивільними, враховуючи як місцеве населення та місцеві органи влади, так і міжнародні урядові та неурядові організації, а також інші організації й агентства. ООН ж розглядає СІМІС як координацію зусиль цивільної та військової сторін, їхню взаємодію для захисту і підтримки гуманітарних принципів, уникнення суперництва, мінімізації конфлікту та досягнення відповідної мети. Незважаючи на різницю у поглядах ООН і НАТО на сутність цивільно-військового співробітництва механізм його реалізації має єдиний характер і полягає у взаємодії військового командування з усіма цивільними інституціями під час проведення операції за рахунок співробітництва, координації, двосторонньої підтримки, спільного планування та обміну інформацією для досягнення кінцевої мети операції.

Таким чином, застосована у дисертації методологія відповідає сучасним методологічним принципам. У дослідженні поєднано різні методи історичного пізнання, які дають змогу забезпечити належний науковий рівень розкриття теми, а також використано сучасний понятійно-категоріальний апарат.

Завдяки використанню вищезгаданих методів у дисертації використані об'єктивні дані, які, на нашу думку, відображають репрезентативність джерельної бази, гарантують правдивість результатів наукового пошуку і правильність опрацювання зібраної інформації. Своєю чергою, це засвідчує правильність підбору методів і засобів досягнення мети дослідження та розв'язання поставлених завдань.

Висновки до 1-го розділу

Проведений історіографічний аналіз вітчизняної та іноземної літератури засвідчує певні наукові здобутки у розробці теми історії створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва. Водночас можна говорити про те, що окреслені лише деякі складові цієї багатопланової проблеми. Донині обрана автором для вивчення наукова проблема не була предметом окремого комплексного дослідження.

Аналіз джерел дає можливість зробити висновок про те, що наявна джерельна база з цієї проблеми є достовірною і достатньою для дослідження теми. Її різноманітність дає можливість здійснити спробу комплексного об'єктивного вивчення та аналізу феномена і явища цивільно-військового співробітництва, форм його проявів під час конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століття. Отже, джерельна база обраної теми дослідження є достатньо репрезентативною і дозволяє реалізувати поставлену мету та вирішити дослідницькі завдання.

Методологічною базою дисертації є принцип історизму, на основі якого факти та події розглядаються з урахуванням тогочасного суспільно-політичного становища. Принцип об'єктивності передбачає неупередженість при висвітленні питань, пов'язаних з дослідженням генези та розвитку феномена цивільно-військового співробітництва. Ці принципи були реалізовані за допомогою як загальнонаукових, так і спеціально-історичних методів. Сукупність застосованих методів, кожен з яких становить відносно самостійну

частину методології, забезпечила дисертанту ключ до наукового пізнання, тобто науково-методологічну базу дослідження.

РОЗДІЛ 2

СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ПЕРІОД ПРОТИСТОЯННЯ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ БЛОКІВ

2.1. Історія формування терміна СІМІС

У Другій світовій війні союзники в антигітлерівській коаліції для позначення цивільно-військової співпраці використовували терміни «цивільні справи» (Civil Affairs, СА; далі – ЦС) та «військовий уряд», які були визначені в Польовому посібнику США з питань цивільних справ військового уряду FM 27-5 (1943 року) [234, с. 245–285], наприклад: «...військовий командувач здійснює усі повноваження на окупованій чи звільненій території щодо земель, майна та їх мешканців, незалежно від того, чи знаходиться така адміністрація на ворожій, союзній чи внутрішній території» [58].

Різниця у використанні термінів «цивільні справи» і «військовий уряд» полягала в політичній ситуації у тому чи іншому районі. Для звільнених районів, таких як Нідерланди та Франція, цивільні справи підкріплювались підтримкою національних урядів з метою відновлення цивільної адміністрації [240, с. 83]. У завойованій Німеччині використовували термін «військовий уряд», який звучав авторитарно [204]. Хоча на інших територіях, які раніше були під окупацією, також міг працювати «військовий уряд» [240, с. 9–20]. Поки бойові дії ще тривали, ЦС залишались на другому плані. Діяльність цивільних справ спрямовувалась на забезпечення бойових дій. Однак після завершення боїв налагодження взаємодії із цивільними ставало головним завданням військових частин.

Директива Британської армійської ради (26 січня 1944 року) чітко розрізняє функції цивільних справ: «По-перше, сприяти військовим планам у районах боїв шляхом зв'язку з цивільною владою та контролювати діяльність місцевих жителів таким чином, щоб запобігти дезорганізації, хворобам та хвилюванням, що перешкоджатимуть діяльності бойових військ. По-друге,

на більш пізньому етапі здійснювати адміністративний контроль та нагляд у таких сферах, за якими може наглядати компетентний орган, задля того, щоб цивільна техніка могла бути запущена якомога раніше і таким чином, щоб принести користь союзникам та забезпечити збереження правопорядку» [172, с. 298-299].

Під час Холодної війни основна увага концентрувалася на тому, що діяльність органів цивільно-військової взаємодії мала спрямовуватись на забезпечення виконання бойових завдань підрозділами, використовуючи при цьому цивільну інфраструктуру. При цьому досвід британців у кампанії проти повстанців у Малайї (1948-1960 років), який свідчив, що цивільно-військова співпраця в першу чергу має бути спрямованою на захист цивільних, залишався на другому плані.

Проте події у 1990-х роках, що супроводжувались конфліктами у Югославії, вчергове підтвердили важливість налагодження роботи із мирним населенням, що стало поштовхом до конкретики понять стосовно СІМІС та напрацювання нормативно-правових документів у межах НАТО. При цьому доктрина НАТО АJP-09 від 1997 року вперше дає визначення та розділяє поняття «діяльність СІМІС» та «операція СІМІС». Діяльність СІМІС визначається як «військова діяльність, спрямована на підтримку досягнення мети військової місії шляхом взяття відповідальності за цивільний орган влади, міжнародної чи неурядової організації» [66]. «Операція СІМІС – військова операція, основним наміром і наслідком якої є підтримка цивільної влади, населення, міжнародної чи неурядової організації, метою якої є сприяння у досягненні військових цілей» [63, с. 45].

Діяльність органів цивільно-військового співробітництва описано як військову для виконання військової місії у співпраці з цивільною стороною або для виконання цивільної роботи на службі у військових цілях. Операція ж спрямована на підтримку цивільної адміністрації або інших цивільних організацій, де головне – це досягнення військової мети. Ці визначення втратили чинність у 2001 році.

У новому визначенні СІМІС увага акцентується на підтримці цивільної адміністрації, як зазначено у визначенні операції СІМІС.

Поточне визначення НАТО СІМІС викладено в доктрині МС 411 / 1 «Військова політика НАТО» [69] щодо цивільно-військового співробітництва: «...координація та співпраця на підтримку місії між командувачем НАТО і цивільними суб'єктами, разом із місцевим населенням та місцевими органами влади, а також міжнародними, урядовими і неурядовими організаціями та агентствами» [68].

У цій доктрині автори виділяють три основних аспекти СІМІС. По-перше, всі заходи повинні бути спрямовані на підтримку місії. Але якщо її мета полягає у завоюванні території або перемозі ворога за допомогою бойових дій, то діяльність СІМІС відходить на другий план. Роль СІМІС залежить від типу конфлікту. У доктрині НАТО наголошено, що у бойових операціях роль СІМІС буде меншою, ніж, наприклад, в операціях із реагування на кризи. СІМІС та бойові дії розглянуто як два окремі види діяльності, які можуть охоплювати або взаємодіяти один з одним. По-друге, стверджується, що роль СІМІС знизилася порівняно з цивільними справами часів Другої світової війни. Політичне управління, економіка, інформаційні потоки, виробництво продуктів харчування та всі інші аспекти урбанізованої чи сільської місцевості підпадали під військове управління ЦС. У доктрині НАТО йдеться лише про діяльність СІМІС. Термін «військовий уряд» більше не використовується. По-третє, у першому визначенні НАТО СІМІС поняття «цивільні суб'єкти» стосується не лише цивільного населення та місцевих органів влади, а й міжнародних, урядових і неурядових організацій [61, с. 78].

Три основні функції СІМІС, відображені в доктрині НАТО АJP-9, відіграють важливу роль у стабілізації ситуації в районі конфлікту [66] і висвітлені у всіх національних доктринах держав – членів НАТО:

1. Цивільно-військовий зв'язок. Ця діяльність – основна робота СІМІС, яка будується навколо координації планування на політичному рівні.

Планування та робота із громадськими організаціями також підпадає під цю основну функцію СІМІС.

2. Підтримка цивільного середовища. Ця функція охоплює широкий спектр заходів СІМІС, які забезпечують підтримку цивільного середовища задля успішного виконання військовими підрозділами покладених на них завдань у районі бойових дій.

3. Підтримка сили. Виконуючи цю функцію СІМІС, командири військових підрозділів звертаються за підтримкою до місцевого населення в районі виконання завдання. Така діяльність здійснюється з метою уникнення та попередження перешкоджання воєнним операціям зі сторони цивільних суб'єктів, а також тому, що війська так чи інакше залежать від ресурсів місцевого населення [55].

Варто зазначити, що друга і третя функції відповідають визначенням ЦС часів Другої світової війни, а перша забезпечує виконання загальної стратегії. Основні функції доктрини СІМІС НАТО формують концептуальну основу, згідно з якою кожна країна НАТО надає власну інтерпретацію та тлумачення відповідно до своїх стратегічних інтересів. Наприклад, у США до 2012 року у межах НАТО все ще використовувався термін «цивільні справи» замість СІМІС [47]. Франція не була членом військової організації НАТО між 1966 та 2009 роками і використовувала термін «цивільно-військові дії» («Action Civilo-Militaire»), але змінила аббревіатуру на СІМІС, щоб уникнути плутанини. Німеччина використовувала термін «Zivil-Militärisch Zusammenarbeit», що є прямим перекладом СІМІС [67].

Цивільно-військове співробітництво Великобританії найбільше відхилялося від доктрини НАТО, оскільки британці використовували СІМІС як інструмент у межах свого загальнодержавного внутрішнього підходу [210, с. 59]. Нідерланди також намагалися створити СІМІС, подібний за функціями із Великобританією, але у більш широкому контексті. Для розуміння цивільно-військової співпраці Нідерланди застосовують для цього 3D-підхід, де «D» – це Development (розвиток), Diplomacy (дипломатія) та

Defence (оборона). Данія внесла комплексний підхід до порядку денного НАТО у 2003 році, оскільки Нідерланди та Великобританія приділяють чимало уваги внутрішньому розвитку СІМІС [128, с. 181-182].

Також є група країн, у яких структура цивільно-військового співробітництва перебуває на етапі зародження і становлення, де визначення СІМІС слугує орієнтиром. Таким прикладом є структура ЦВС ЗС України. Українське ЦВС зародилося із початком російсько-української війни у 2014 році, є внутрішнім та водночас виконує завдання в районі конфлікту. Загалом у його основі лежить розуміння концепції СІМІС НАТО, але воно одночасно ґрунтується і на досвіді офіцерів ЦВС, які виконували завдання в зоні АТО на своїй території [239, с. 23], та досвіді військовослужбовців у структурі СІМІС під час МОПМБ. Три основні функції складають концептуальну основу, згідно з якою кожна країна НАТО надає свою інтерпретацію та тлумачення власної концепції СІМІС.

Під час Холодної війни організація НАТО була потужним міжнародним військовим союзом із чітким завданням забезпечувати безпеку країн, які протистояли Радянському Союзу. Після Холодної війни європейські країни – члени НАТО скоротили оборонні бюджети до НАТО, тоді як США продовжували робити великий військовий внесок у НАТО. Кінець Холодної війни збільшив розрив між Європою та оборонними витратами США. Американці витрачали більше на оборону і мали кращі технічні ресурси, ніж збройні сили країн Європи [159, с. 387–389]. Цей нерівний баланс призвів до того, що ЗС США були більш підготовлені до ведення бойових операцій, а збройні сили країн Європи могли бути розгорнуті для операцій з підтримання миру та операцій з відновлення інфраструктури. США намагалися відокремити СІМІС від своєї оборонної організації та дозволили європейським союзникам подальший розвиток концепції СІМІС у межах своїх держав [183, с. 12-13].

У 1997 році керівництво НАТО визнало доцільним та взяло на себе зобов'язання розвивати оперативні можливості СІМІС. Ця концепція отримала

назву «СІМІС 2000». Вона стала поштовхом для створення планів з розвитку доктрин, навчання, освіти та створення спеціалізованої групи СІМІС у рамках НАТО, а також заклала основу для забезпечення майбутніх місій НАТО такою структурою, як СІМІС. Це обумовило створення групи під керівництвом Нідерландів СІМІС Group North, до складу якої входили представники Німеччини, Данії, Норвегії, Польщі та Чехії. Американці продовжували дотримуватися вектора власних «цивільних справ». CGN запозичила американську модель, у якій СІМІС стало окремою функцією в збройних силах з широким спектром похідних спеціалізованих функцій. Тим часом інші союзники НАТО також почали розробляти своє бачення цієї концепції [183, с. 15–17].

15 січня 2003 року CGN офіційно отримала міжнародну штаб-квартиру НАТО, розташовану в Нідерландах. Тоді ж утворився Центр удосконалення цивільно-військового співробітництва (СІМІС Center of Excellence, ССОЕ). У 2007 році в Зостерберзі був створений 1-й батальйон СІМІС, завдання якого визначалось як створення мосту у зоні дислокації між військовими частинами, з одного боку, та населенням, гуманітарними організаціями та організаціями з надзвичайних ситуацій – з іншого. Таким чином, підрозділ виконував окрему функцію в рамках збройних сил. До нього входили в основному резервісти чисельністю 500 осіб з відповідним цивільним досвідом, менеджери, державні адміністратори, юристи та банкіри [54; 234, с. 489-490].

СІМІС, як і американський термін «цивільні справи», визначається як роль та функція спеціалізованого персоналу та підрозділів з окремим ланцюгом командування. СІМІС не описувався як додаткові навички, які військовослужбовці будь-якого рангу повинні набувати в рамках своєї специфічної (бойової) місії, як у Збройних Силах Великобританії. Досвід минулого показав, що успішне цивільно-військове співробітництво має більше спільного з певною ментальністю командира і його військ у поєднанні з гнучкою адаптацією до практичної ситуації на місцях, ніж офіційні угоди на стратегічному рівні та розгортання.

2.2. Формування основних підходів до СІМІС під час Другої світової війни та наступних воєнних конфліктів

Цивільно-військове співробітництво у Другій світовій війні стало важливою частиною воєнних операцій серед країн-союзників у Західній Європі між 1943 і 1945 роками [182, с. 234-235]. Під час визволення та завоювання Франції, Бельгії, Люксембургу, Нідерландів, Чехословаччини, Австрії та Німеччини постраждало понад 18 млн. мирних жителів. Міста та інфраструктура були зруйновані, а будівлі державних адміністрацій непридатні для використання або відсутні. Населення потребувало їжі, води, притулку, санітарії та безпеки. Власне тоді було встановлене військове управління, щоб утримати цивільних осіб від конфлікту, відновити національні уряди та скерувати цивільні ресурси до збройних сил для покращення військової місії. Водночас у країнах західної Європи почали використовувати терміни «військовий уряд» та «цивільні справи», щоб позначити військове управління та діяльність у цивільній сфері [183, с. 12].

«Цивільні справи» (Civil Affairs) – це термін, який ЗС Сполучених Штатів Америки використовували в ті роки у районі виконання завдань та який насамперед був спрямований на підтримку воєнної операції. Співробітники цивільних справ – це військові офіцери, яким надано право здійснювати контроль й управління цивільними особами в цьому районі. Сфери, які контролював військовослужбовець у цивільних справах, варіювались від малих сільських громад до великих міст. Власне обов'язки працівника з цивільних справ охоплювали широкий спектр діяльності, як от адміністративні обов'язки, забезпечення правової системи та відновлення економіки [181, с. 8-9].

У грудні 1941 році США вступили у Другу світову війну. На той час пошук добре навченого персоналу з ЦС було основною проблемою. Єдиними штабними офіцерами у ЗС США, які мали досвід цивільних справ, були деякі ветерани Першої світової війни. Американський звіт 1918 року наголошує на важливості фахівців та підготовленого персоналу у цивільних справах під час окупації Рейнської області. Цей звіт під назвою «Звіт Ханта» («The Hunt

Report») був перевиданий Міністерством війни і флоту США в 1940 році, щоб підкреслити важливість ЦС, та ліг в основу для керівництва у Другій світовій війні [231, с. 25–27].

У травні 1942 року керівництво США знову повернулося до цивільних справ. Першим кроком при цьому стало відкриття школи військового управління у Вірджинії. Для навчання, яке тривало чотири місяці, відбирали офіцерів різних спеціальностей та служби оборони США. Найкращими спеціалістами для виконання цивільних завдань вважались резервісти, які не були кадровими військовими. Навчання складалося з п'яти етапів. Першим етапом було коротке військове навчання для офіцерів, які прибули безпосередньо з цивільної верстви населення. Другий етап стосувався досліджень державного управління, після чого був третій етап - вчитка матеріалу про досвід ЦС у Першій світовій війні. Під час четвертого етапу навчання обговорювалися гіпотетичні проблеми у цивільному секторі, з якими офіцери можуть зіткнутися в Європі. Остання частина складалася з конкретного вивчення географічних, лінгвістичних та культурних характеристик району, де буде задіяний відповідний офіцер [204].

Перша навчальна група, що закінчила курси у серпні 1942 року, складалася з 49 осіб. Для наступного навчання груп у 1942 та 1943 роках було набрано 110 та 150 офіцерів відповідно. Як згодом показав досвід, цієї кількості було занадто мало. Щоб збільшити кількість підготовлених кадрів, командування ЗС США звернулося за допомогою до інших цивільних відомств та організацій. З цього часу офіцери вищого рангу з ЦС проходили навчання у школі військового управління у Вірджинії. Молодші ж офіцери навчалися у Джорджії. Зауважимо, що технічний персонал і працівники, які виконували консультативні функції у ЦС, були залучені з числа цивільних осіб. До кінця 1944 року ці заходи дали близько 6000 осіб підготовленого персоналу [235].

Американський польовий посібник з військових питань цивільних справ FM 27-5 (1943 року) описує обов'язки персоналу цивільних справ та військового управління [201]. Ці обов'язки були розділені на шість груп:

внутрішні справи; економіка; переміщені особи; біженці та допомога у налагодженні побуту; правові аспекти; фінанси і ремонт; постачання та реституція. Це розширило коло вирішення завдань, таких як забезпечення населення найнеобхіднішими предметами життєдіяльності, встановлення правової системи, контроль над галузями промисловості, торговельні лінії зв'язку. Хоча завдання ЦС і військового управління широко варіювались, вони були детально сформульовані та вирішені під час навчальних курсів у Вірджинії та Джорджії [209, с. 14-15].

Цивільні операції під егідою США у Другій світовій війні були масштабнішими і довшими, ніж будь-коли до цього. Саме тоді вперше в історії у Міністерстві оборони США у березні 1943 року було створено підрозділ з цивільних справ безпосередньо під керівництвом військового міністра. Третину персоналу склали цивільні зі спеціальними знаннями. Ця група мала конкретні навички, наприклад у фінансових, управлінських, медичних чи технічних питаннях. Іншу частину персоналу цивільних справ склали військовослужбовці ЗС США. Це були спеціальні офіцери з політичними, економічними та технічними навичками. На практиці це означало, що військові виконували роль адміністраторів місцевого суспільства та іноді брали на себе функції, які мали б належати виконавчій та законодавчій владі [192, с. 31-32]. Відділи ЦС вирішували всі проблеми, що виходили за межі військової сфери: реорганізація цивільних органів влади, контроль за адміністрацією, транспортування продуктів харчування до звільнених районів. Американська служба ЦС у Західній Європі набула швидкого розвитку після висадки союзників у Нормандії в червні 1944 року. Місцева влада була відновлена у селах і містечках, після чого в цю область повернулись мир і порядок [194, с. 66-67]. Від прориву в Сен-Ло (Франція) у липні 1944 року активність відділів цивільних справ поширюється на дедалі більших територіях. Зауважимо, що в умовах війни великою проблемою були зруйновані дороги, транспортування продуктів харчування, облаштування місць тимчасового перебування біженців, втрата зв'язку. Це було не лише цивільною проблемою, але й перешкодою для виконання військових

завдань [199, с. 29]. Зокрема, відділи ЦС довели свою ефективність після визволення Парижа. Вони займались ремонтом доріг, колій, електрики та засобів зв'язку у трьох регіонах Франції. Цікавим є те, що іноді відділи цивільних справ залишалися активними у звільнених районах протягом року після війни, щоб продовжувати підтримувати національні уряди [198].

Упродовж війни провідні країни антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні використовували дві моделі для реалізації цивільних справ [210, с. 61-62]. Перша модель передбачала систему, в якій цивільні справи були частиною тактичного командного ланцюга та називалися «оперативними цивільними справами». У цій моделі командири безпосередньо відповідали за цивільну діяльність в районі у рамках свого військового завдання. У другій моделі відділ цивільних справ мав окрему структуру всередині військової організації. Це називалося «територіальними цивільними справами» [160, с. 47]. Тут була створена окрема організація ЦС безпосередньо під керівництвом командувача району бойових дій.

Зауважимо, що британські збройні сили застосували першу модель та інтегрували діяльність з ЦС у ланцюг командування ЗС. Це було зумовлено тим, що англійці мали менші труднощі у здійсненні цивільної влади та діяльності у ЗС через досвід, накопичений у своїх колоніях. Американці, у свою чергу, дотримувались другої моделі, яка передбачала окрему структуру цивільних справ. Це спричинило низку проблем. Командири не мали уявлення про діяльність підрозділів ЦС у своєму районі. І навпаки, керівники відповідних відділів мали недостатній доступ до військових ресурсів та підтримки.

Досвід Другої світової війни показав, що між ЗС та цивільним суспільством у районі операції повинна бути налагоджена ефективна взаємодія, яка має розвиватися та укріплювати їх цивільно-військову співпрацю. Наприкінці Другої світової війни лише американці зберегли у своїй структурі відділи цивільних справ, на досвіді яких пізніше за часів Холодної війни базувалася концепція НАТО СІМІС. Згодом відділи ЦС були створені під час

війн у Кореї, В'єтнамі та в операціях у Гренаді і Панамі. Їхніми завданнями були вирішення проблеми біженців, врегулювання й управління таборами біженців, їхня евакуація і допомога місцевому населенню [64, с. 26–84].

Водночас цивільно-військова співпраця під час партизанських воєн у період деколонізації ХХ століття почала розвиватися дещо по-іншому. Для протидії повстанським операціям потрібен був зовсім інший погляд на цивільно-військову співпрацю. Під час Другої світової війни цивільно-військове співробітництво відіграло лише допоміжну функцію, а у партизанських війнах воно стало основою операції [217, с. 76].

Партизанські війни складні, оскільки серед місцевого населення важко розрізнити ворога. На відміну від звичайних конфліктів, партизанський або повстанський рух не передбачає завоювання чи захисту території, використовуючи велику кількість людей. Операції, спрямовані на боротьбу з повстанцями, мають на меті контроль над населенням і, в кращому випадку, навіть на отримання підтримки від населення [228, с. 128-129]. Партизани, як правило, не носять уніформи, і тому можуть змішуватись з місцевим населенням. Вони здійснюють дрібномасштабні бойові дії в несподівані моменти і відступають, стикаючись із супротивом. Для них необхідна підтримка населення, оскільки населення забезпечує маскування або захист, рекрутів, продовольство та інші ресурси. Партизанські бойовики шукають підтримки за допомогою ідеології, залякування або розпалювання широкомасштабного насильства проти цивільного населення з боку звичайного противника. Вони часто сильно мотивовані політичним або релігійним фанатизмом. Саме тому досягнення успіху для звичайної армії в такому конфлікті є тривалим і складним процесом. Основне завдання органів цивільно-військової співпраці полягало у відокремленні повстанців від мирного населення, гуманітарна допомога та інформування цивільних [224, с. 89-90].

Збройні сили США намагалися використовувати ЦС у війні у В'єтнамі у 1946 – 1975 роках. Тоді ж розроблялися різноманітні програми, ідеєю яких були підтримка та захист місцевого населення, що ставало б на заваді успішних дій

партизанського руху. Загалом ці програми не досягнули своїх цілей. У відсутності їх успіху існувало дві причини. По-перше, ЗС США співпрацювала із ЗС Південного В'єтнаму в рамках цих програм. По-друге, ЗС США вирішили розгорнути свої батальйони у повному складі, разом із артилерійською підтримкою, навіть для діяльності з цивільних справ. Іноді для того, щоб виміряти успіх своєї діяльності, ЗС США використовували «підрахунок загиблих», що призводило до невибіркового вбивства населення Південного В'єтнаму з метою повного знищення партизанського руху. Очевидно, що ці дії не сприяли популярності ЗС США чи уряду Південного В'єтнаму серед південнов'єтнамського населення. Отже, такий тип цивільно-військового співробітництва навпаки завойовував прихильність населення до комуністичних партизанів, а така діяльність була провальною [193, с. 222-223].

У контексті історії СІМІС цікаво побачити, що під час війни у В'єтнамі американці почали використовувати новий підхід – під час Другої світової війни ЦС керували лише військові, тоді як у В'єтнамі Армія та Корпус морської піхоти США працювали разом із цивільними американськими урядовими організаціями (наприклад з Американським агентством з міжнародного розвитку) [196, с. 134–136].

Іншим прикладом є британська кампанія проти повстанців у Малайї (1948-1960 роки). Британській колоніальній адміністрації протистояло збройне крило Малайської комуністичної партії (далі – МКП) – Армія визволення малайських рас (англ. – *Malayan Races Liberation Army*, MRLA; далі – АВМР). Це один із небагатьох прикладів, коли можна говорити про успішну стратегію протидії повстанцям саме завдяки розумінню важливості цивільно-військової співпраці [201, с. 48-49].

У цей період з'явилися перші сучасні вказівки щодо проведення антиповстанських кампаній. Прикладами є книга підполковника В. Вокера «Про ведення антитерористичних операцій в Малайї» («*The Conduct of Anti-Terrorist Operations in Malaya*») [167] та книга Р. Томпсона «Розгром комуністичного повстання» («*Defeating Communist Insurgency*») [235]. Останній

став помічником уповноваженого з питань зайнятості у 1946 році у штаті Перак у Малайї. У 1950 році він приєднався до нового оперативного директора генерал-лейтенанта сера Г. Бригса, а також залишався в штаті підпорядкованого генерал-лейтенанту серу Дж. Темплеру, Верховному комісару та командувачу армією. Роки командування Г. Бригса і Дж. Темплера виявилися вирішальними для вирішення конфлікту. Через десять років після того ключового періоду Р. Томпсон заявив, що навчився мистецтву протидії повстанцям у Г. Бригса і Дж. Темплера [235].

Бійці АВМР були натхненні працями китайського лідера Мао Цзедуна. Той розробив теорію партизанської війни в 20-х роках ХХ століття і став лідером Комуністичної партії Китаю в 1935 році. Наслідуючи його теорію, АВМР намагалася завоювати місцеве населення та поширити жах на ворога. Як наслідок, європейських інвесторів витіснили з країни шляхом знищення каучукових плантацій та шахт (каучук та олово були двома найбільшими експортними товарами Малайї). Зокрема, 16 червня 1948 року було вбито трьох власників британських плантацій. Кількість повстанців МКП у тому році зросла з 2000 до 8000 і до 1951 року становила майже 15 000. У 1948 році британська колоніальна адміністрація оголосила надзвичайний стан. Спочатку це проявлялось у відправленні на півострів більшої кількості військ та поліції. Ескалація насильства призвела до загибелі тисяч повстанців, сил безпеки та мирного населення [228, с. 125].

У британській адміністрації виникла дискусія щодо двох суперечливих стратегій для вирішення конфлікту – політично-економічним шляхом чи лише військовим шляхом. Останній підхід отримав найбільшу підтримку з акцентом на гібридних аспектах війни. Командувач операції генерал-майор Ч. Буше запустив стратегію, в якій головним акцентом були операції з пошуку та знищення повстанців. Він використовував широкомасштабні, ретельно сплановані бойові дії для пошуку та нейтралізації партизанів. Велика кількість військовослужбовців і величезна вогнева міць систематично знищували повстанців. Але ця тактика виявилася неефективною. Під час переміщення

солдати британської армії не дотримувалися засад маскуванню, передислокування часто здійснювалось великими групами осіб, що супроводжувалося шумом, тому партизани точно знали, коли та куди сховатися, а потім влаштовували пастки для наступаючих військ. Крім того, бракувало співпраці з підрозділами поліції та надійної розвідки. Партизани шукали притулку у місцевого населення, саме тому британці не могли відрізнити повстанців від мирних цивільних жителів. Отже, британські ЗС потрапили в ситуацію, коли боротьба була спрямована і на партизан, і на цивільних. Малайці тікали від наступаючих сил британців, тоді як кількість атак по цивільних з кожним днем зростала [201, с. 59–87].

Тим часом підполковник В. Вокер був уповноважений створити протипартизанські формування спеціального призначення з числа місцевого населення. У липні 1948 року він зібрав підрозділ ветеранів, які підтримували Малайську народну антияпонську армію під час Другої світової війни проти японців. Цей підрозділ складався з чотирьох груп. До кожної групи входило близько дванадцяти людей, що мали достатньо знань про місцевість та населення. Корінне населення було застосовано як важлива частина тактики протидії повстанцям. Місцеві новоспечені бійці знали мову, ландшафт і культуру та допомагали солдатам помічати ворожі сліди в джунглях. Досвід, отриманий від цього підрозділу, В. Вокер передав у своїй школі підготовки «джунглів», де британські солдати навчались тактики та техніки бою в джунглях [228, с. 115]. Проте з часом Британія почала втрачати контроль над конфліктом у Малайї. Адже не вистачало стратегічного керівництва та надійної розвідки. Партизани з легкістю змішувались з населенням для захисту, через це англійці важко розпізнавали свого ворога і втрачали підтримку серед місцевого населення [228, с. 115-116].

У 1950 році британці вперше зрозуміли, що місцеве населення відігравало ключову роль в успіху партизанів, адже надавало їм всебічну підтримку. Намагаючись контролювати конфлікт, британці основну увагу приділяли контролю над населенням. Тому співпраця між цивільними та військовими

сторонами була краще скоординована із запровадженням нової посади директора оперативних служб. Генерал-лейтенант Г. Бригс був першим, хто обійняв цю посаду в 1950 році, ставши керівником всієї операції у боротьбі із повстанцями у Малайї. Г. Бригс дав новий стратегічний напрям операції з протидії повстанцям у Малайї, запровадивши низку заходів, які згодом отримали назву «План Бригса». Він першим запровадив програму переселення. Фермери, які мешкали у віддалених районах джунглів і часто вербувалися АВМР, змушені були переїхати до нових центрів. Таким чином, зв'язок між місцевим населенням і партизанами був розірваний. Британська армія тепер могла проводити операції у вільних від місцевих жителів районах. Крім того, фермери в нових центрах перебували під контролем поліції та цивільної адміністрації, що ускладнювало їх контакти з партизанами [201, с. 59–87].

Наступним важливим кроком було створення у травні 1950 року Федерального об'єднаного дорадчого комітету з питань розвідки та Федеральної військової ради. Перший орган збирав всю розвідувальну інформацію й аналіз з поліції, військової та цивільної адміністрації. Другий координував інші різноманітні заходи, що стосувалися війни. Вперше поліція, армія та цивільні сторони різних рівнів контактували між собою для обговорення спільної стратегії. Також були вжиті заходи щодо нарощування інфраструктури. Як результат, віддалені райони стали більш доступними для контролю поліції та цивільної адміністрації. Незважаючи на те, що такі кроки вперше просунули єдину стратегію, тут була недооцінена важливість підтримки місцевого населення. Проте переселення фермерів не стало позитивним чинником у цій кампанії. Ці люди були насильно вигнані зі своєї землі та опинились у місцях, де умови життя були набагато гіршими. Безпека нових центрів також була забезпечена не в повному обсязі. На кінець 1951 року в 400 селах, які були створені у результаті переміщення місцевого населення, проживало близько чотириста тисяч людей. Загальна ж чисельність населення країни становила 5,3 млн жителів [181, с. 115]. Повстанці залишалися не вистеженими, а населення відмовлялося ділитися інформацією через страх або

підтримку партизанів [181, с. 111]. Це вчергове підкреслило важливість налагодження цивільно-військової співпраці під час збройних конфліктів.

Наступним кроком до налагодження цивільно-військової співпраці між британцями та повстанцями стала запропонована стратегія британського генерал-лейтенанта Дж. Темплера, який прибув до Малайї в лютому 1952 року, де став верховним комісаром та отримав командування армією у цьому районі. На його думку, комуністів можна було перемогти лише за умови спільного використання всіх соціальних ресурсів у цьому районі. Усі військові, економічні, соціальні, поліцейські та політичні аспекти оберталися навколо нової стратегії Дж. Темплера: завоювати підтримку населення та узагальнити стабільність. Нова стратегія виявилася успішною. Через рік лідери МКП були змушені перенести штаб-квартиру за кордон до Таїланду, а в 1960 році британський уряд оголосив про перемогу [172, с. 78].

Таким чином, стратегія Г. Бригса «Шукати та знищити» була змінена стратегією Дж. Темплера «Завоювання сердець і умів». Власне, гасло останнього й до сьогодні є основою цивільно-військового співробітництва.

«Завоювання сердець і умів» – це добре відомий термін в операціях проти повстанців, який набув популярності за стратегією Дж. Темплера [207, с. 118]. Цей термін часто неправильно трактувався у пізніших кампаніях проти повстанців, оскільки він був пов'язаний з операціями з відбудови лише для того, щоб завоювати підтримку населення в короткостроковій перспективі. Інтерпретація Темплера «завоювання сердець і умів» означала складну стратегію, в якій широкий спектр (цивільної) діяльності поєднувався між собою, а різні цивільні та військові об'єкти доповнювали одне одного в рамках кампанії проти повстанців [201, с. 59–61].

Завдяки цій стратегії насильство над цивільним населенням було мінімізовано і переналаштовано на повстанців. Для цього була задіяна надійна розвідка, яка надалі розвивала розвідувальний підрозділ армії [167]. Місцеве населення, яке діяло як з примусу, так і на добровільних засадах (через політичне невдоволення), розглядалося як «центр ваги», було джерелом влади

для повстанців. Цивільні постачали партизанам їжу, зброю, матеріали. Відокремлення місцевого населення від повстанців і його захист стали важливою складовою кампанії проти повстанців. Були створені нові села для захисту місцевого населення, а також для контролю за його діяльністю. Ці села були добре захищеними, забезпечені санітарією, електроенергією та інфраструктурою. Їжу розподіляли за нормами, а будинки обшукували британські військові. Взаємодіючи зі всіма сторонами суспільства, британці взяли контроль над ситуацією в цих регіонах. «Завоювання сердець і умів» також дало цінну інформацію про МКП: тепер, коли безпека стала фактом, місцеве населення наважилося ділитися інформацією. Належна розвідка стала основою в успішній боротьбі з МКП та АВМР [158, с. 78-79].

Нововведенням у цивільно-військовій співпраці були «білі зони», в яких суворий контроль більше не застосовувався у нових селах. Ці території були повністю вільні від повстанців. До 1954 року там проживало понад 1,3 млн людей, і ці райони швидко розповсюджувались по Малайї [166, с. 117]. Міграція населення до нових сіл та «білих зон» була унікальним елементом британської кампанії проти повстанців, чого ніколи не було в подальших кампаніях. Районну адміністрацію складали представники військової, поліцейської та цивільної влади. Цивільно-військова співпраця між сторонами відбувалася на рівних засадах, коли всі виконували завдання зі створення стабільності в районі. ЦВС з поліцією та цивільними установами була запорукою успіху операції проти повстанців з метою створення і забезпечення безпеки, економічної та політичної стабільності. Розширення цивільно-адміністративних можливостей, наприклад, розгортання поліції, було необхідним для підтримання умов життя в нових селах і контролю за населенням та об'єктами. Введення розподілу продуктів харчування та початок пропагандистських кампаній також були частиною цього [169, с. 34].

Успішність британців у кампанії проти повстанців засвідчує важливість рівноправної співпраці між цивільними, військовими та поліцейськими силами в Малайї. Це підтверджує, що цивільно-військова співпраця є основою будь-якої

операції, яка прагне до міцного миру та стабільності. Армія ж у співпраці з поліцією та цивільним населенням створює передумови для подальшого розвитку адміністративних, економічних і культурних аспектів суспільства [167].

У Малайї застосовувались різні стратегії відповідно до поглядів та позицій різних командирів. Успішною виявилась та, в якій цивільно-військове співробітництво в рамках ЗС відіграло не допоміжну або підпорядковану функцію, а, навпаки, було основою операції. Бойові війська стримували повстанців. Робота з цивільним населенням, зосереджена на забезпеченні безпеки, викоріненні корупції та встановленні належного управління, забезпечувала довгострокову стабільність, успіх у вирішенні конфлікту та збереження життя місцевому населенню в зоні конфлікту.

2.3. СІМІС у період Холодної війни

Після Другої світової війни та паралельно з періодом деколонізації концепція ЦВС набула подальшого розвитку. СІМІС стала новою концепцією в рамках НАТО під час Холодної війни. Спочатку вона базувалась виключно на досвіді американців під час Другої світової війни. Адже до кінця ХХ століття НАТО готувалася до нової повномасштабної (тепер вже ядерної) війни. Досвід цивільно-військової співпраці, отриманий у кампаніях проти повстанців, відійшов на другий план. Лише після Холодної війни така форма цивільно-військового співробітництва знову почала використовуватись у миротворчих місіях ООН, а згодом і в Афганістані.

Період Холодної війни характеризувався протистоянням між двома основними силовими блоками: демократичним заходом на чолі із США та комуністичним східним блоком на чолі з Радянським Союзом. Відповідними військовими союзами, які стикалися один з одним, були НАТО і країни Варшавського договору. З військової точки зору ситуація була керованою: для військових НАТО ворог був чітко визначений заздалегідь, а саме – армії країн Варшавського договору. Тому озброєння та тактика противника були детально

проаналізовані. Також був відомий район бойових дій: НАТО очікувало потужного удару на захід через Північнонімецьку рівнину. Спочатку держави – члени НАТО влаштовували лінії оборони вздовж національних кордонів, але протягом 1960-х років оборона перемістилася далі на схід. Ця «передова оборона» стала можливою завдяки переозброєнню Німеччини та розміщенню тактичної ядерної зброї у Західній Європі. Армії НАТО склалися здебільшого з військовозобов'язаних з чисельними резервами.

Тоді НАТО продовжувало розвиватися як військова організація, тісно координуючи стратегію, тактику та озброєння держав-членів. Стратегічна ядерна зброя була важливим засобом стримування [178, с. 126–131]. Із врахуванням можливої майбутньої війни з країнами Варшавського договору і розвивалось ЦВС. Цивільно-військова співпраця, також відома тоді як цивільна оборона, отримала функцію підтримки для досягнення військових цілей. Основним її завданням була евакуація мирного населення, для того, щоб воно не перешкоджало веденню бойових дій, та використання цивільних важелів на підтримку бойових дій. Основна мета полягала в максимальному обмеженні наслідків застосування ядерної зброї, організації евакуації людей і ресурсів, збереженні економіки та системи державного управління, тобто, щоб зробити цивільне населення морально стійким, що дозволило б збройним силам максимально зосередитись на військових завданнях. У ситуації війни населення та всі цивільні засоби потрапляли під військовий контроль. Таким чином, портові споруди, залізниці, шосе та аеропорти мали бути використані лише з військовою метою [177; 178 с. 45–78].

Як приклад організації цивільно-військового співробітництва під час Холодної війни варто навести досвід ЗС Нідерландів. Нідерландська цивільна оборона базувалася на захисті цивільного населення. В основному це були добровольчі організації, головним завданням яких було врятувати людей з-під завалів після вибухів, гасити пожежі та приймати переміщених людей. Детальні плани цивільної оборони були складені від національного до муніципального рівня. Ці плани передбачали евакуацію цивільних суден і літаків, будівництво

укриттів та лікування ядерних жертв, створення надзвичайних запасів продовольства, палива і грошей, реквізицію будівель, нагляд за радіо- та телевізійними станціями, встановлення цензури і будівництво ядерних бомбосховищ [236, с. 55–59].

Наймасштабніша програма цивільно-військового співробітництва часів Холодної війни була реалізована військово-політичним керівництвом США у В'єтнамі (1959–1975 років). Військовий досвід США у цій країні є прикладом інтеграції цивільних і військових зусиль у боротьбі з повстанцями через відновлення інфраструктури та взаємодії із місцевим населенням. ЗС США доклали чимало зусиль у налагодженні цивільно-військової співпраці, але у глобальному сенсі успіху у війні у В'єтнамі їм так досягти й не вдалось. Саме під час цієї війни американські військові були змушені переоцінити свою фундаментальну стратегію ведення війни. Там бойові дії вели по двох напрямках, які суттєво відрізнялися: на півночі відбувалась боротьба проти Сил національного визволення (англ. – the National Liberation Forces, NLF; далі – СНВ) з більш традиційним підходом, водночас боротьба з меншим повстанським рухом В'єтконгу (на півдні) вимагала розробки сучасної, на той час, стратегії боротьби з повстанцями.

Незважаючи на те, що повстанці існували у Південному В'єтнамі з кінця 1950-х років, комуністичні сили віддавали перевагу використанню звичайних бойових дій з 1965 по 1968 роки. Протягом усієї війни комуністи провели три великі операції: Тетський наступ 1968 року, Пасхальний наступ 1972 року та останній удар по Сайгону в 1975 році [151, с. 189]. Після втрати близько 50 000 своїх військ під час наступу «Тет» Комуністичне Політбюро в Ханой прийняло нову військову тактику, ухваливши документ «Резолюція 9», визнаючи, що звичайних методів війни буде недостатньо, щоб змусити Америку залишити В'єтнам. Резолюція закликала зробити більший акцент на партизанській тактиці та уникати участі у великих битвах [173, с. 10-12].

У перші дні американської участі у війні американський генерал Вестморленд, командувач Сил військової допомоги США у В'єтнамі (англ. –

U.S. Military Assistance Command, Vietnam, MACV) вирішив запобігти просуванню СНВ методом налагодження взаємодії із цивільною владою та неурядовими організаціями (далі – НОУ), тим самим завоювати прихильність жителів Південного В'єтнаму. Такий метод мав на меті звести нанівець загрозу повстанського руху В'єтконгу.

З 1960 року невеликі групи військовослужбовців із ЦС армії США перебували в Південному В'єтнамі для виконання тимчасових обов'язків [169, с. 45].

Цивільні справи ЗС США під час війни у В'єтнамі – це цивільно-військові операції (далі – ЦВО), під час яких використовувалася військова сила для контролю територій, захоплених у ворога (або третьої сторони), мінімізації повстанців або цивільного втручання у воєнні операції та підвищення цивільної підтримки у воєнних операціях. ЦВО проводиться разом із бойовими операціями під час війни і стає центральною частиною військової кампанії у боротьбі з повстанцями.

Перше офіційне регулярне розгортання підрозділів ЦС у В'єтнамі відбулося лише взимку 1965 року. Першим підрозділом ЦС, який було відправлено до В'єтнаму, була 41-ша рота ЦС, яка складалася з 16 груп по шість осіб у кожній. Ці групи були вузькоспеціалізованими і кожна складалася з керівника групи, лікаря, офіцера з відновлення, офіцера контррозвідки та кількох спеціалістів із загальних питань [219, с. 79]. Кожна рота ЦС, яка була відправлена до В'єтнаму, складалася приблизно з 60 офіцерів і 100 солдатів, проте не завжди виходило заповняти штат підрозділів на 100%. Приблизно 80 відсотків кожної компанії склалися зі спеціалістів ЦС із загальних питань [225, с. 77-78].

Місії з ЦС у В'єтнамі мали три основних завдання: ліквідувати повстанців В'єтконгу у Південному В'єтнамі, попередити збільшення кількості повстанців у повстанському руху В'єтконгу, вербувати місцеве населення для боротьби проти повстанців В'єтконгу та СНВ.

Особовому складу ЦС, який вперше почав розгортатися у В'єтнамі, було поставлено одне завдання, яке полягало у наданні підтримки 3-й дивізії морської піхоти та 1-й піхотній дивізії ЗС США. Це завдання мало дві мети: перша – надання допомоги в переселенні сотням тисяч в'єтнамських цивільних осіб, які були переміщені через бойові дії; друга – надання допомоги та підтримки Цивільним нерегулярним групам оборони (далі – ЦНГО). Такі ЦНГО були створені з метою завоювання прихильності місцевого населення в центральному нагір'ї В'єтнаму [238]. Персоналу із ЦС було поставлено завдання покращити життя цих корінних народів шляхом будівництва шкіл та надання їм сучасної сільськогосподарської техніки з надією, що місцеві жителі будуть більш лояльні до ЗС США та візьмуть зброю проти СНВ і повстанців В'єтконгу.

Навесні 1966 року незалежне дослідження програм примирення у В'єтнамі, яке було проведене на замовлення Президента США Ліндона Джонсона, показало, що координації між цивільними та військовими практично не було. Тоді Л. Джонсон звернувся до тимчасового радника з національної безпеки Р. Комера, щоб об'єднати цивільні та військові зусилля задля примирення у В'єтнамі. Перша спроба Р. Комера створити єдину командну структуру була зроблена в листопаді 1966 року, коли за підтримки міністра оборони Р. Макнамари він сформував Управління цивільних операцій (англ. – Office of Civil Operations, СОС; далі – УЦО). Президент Джонсон дав УЦО 90 – 120 днів для налагодження взаємодії між цивільними та військовими. Однак УЦО не вдалось виконати поставлене завдання, адже із самого початку його діяльності була відсутня координація з боку військових підрозділів та їх командирів, що позбавило цей орган прямого доступу до величезних військових ресурсів [225, с. 34-36].

До 1967 року операції США із забезпечення стабільності були абсолютно неузгодженими з різними цивільними організаціями, які також проводили окремі операції. Хоча теоретично вони координувалися з

військовими через посольство США, але на практиці координація була відсутня [186, с. 103–104].

У березні 1967 року президент Л. Джонсон офіційно розпустив УЦО й оголосив, що Р. Комер буде підвищений до рангу посла та стане одноосібним керівником програм миру у В'єтнамі. 9 травня 1967 року Президент США підписав Меморандум № 362 щодо дій у сфері національної безпеки, поклавши на командувача Сил військової допомоги США у В'єтнамі відповідальність за мир у В'єтнамі. Вже тоді посла Р. Комера було призначено заступником командувача Сил військової допомоги генерала В. Вестморленда з питань цивільних операцій і підтримки революційного розвитку (англ. – Civil Operations and Revolutionary Development Support, CORDS; далі – ЦОПРР) [190, с. 553–554]. Маючи прямий доступ до президента та повну підтримку міністра оборони, Р. Комер одразу став одним із найвпливовіших людей як у Сполучених Штатах, так і у В'єтнамі.

Центр стратегічних і міжнародних досліджень США (створений у 1962 році) розділив ключових акторів сторін конфлікт у В'єтнамі у 1967 році та позначив їх так:

- Сині: ЗС США; Центральне Розвідувальне Управління; Агентство США з міжнародного розвитку; Управління цивільних операцій; Програма підтримки цивільних операцій і революційного розвитку; Інформаційні служби США; Державний департамент США; Міністерство сільського господарства США.

- Зелені: Південний В'єтнам; Південна Корея; Австралія; Нова Зеландія; Філіппіни; Таїланд;

- Коричневі: USAID (United States Agency for International Development, укр. – Агентство США з міжнародного розвитку) було найбільшим постачальником допомоги в'єтнамцям, витрачаючи в середньому 222 мільйони доларів на рік з 1955 по 1960 роки.

- Червоні: В'єтконг (Південне повстання); Сили національного визволення (Північний В'єтнам) [225, с. 65–69].

У той час, як програми цивільної допомоги, такі як ЦНГО, були основною місією підрозділів ЦС протягом перших двох років їхнього регулярного розгортання у В'єтнамі, загальна концентрація зусиль цивільно-військової співпраці була зосереджена на ЦОПРР після її створення в 1967 році. Цивільні операції та підтримка революційного розвитку були основною військовою місією ЦС у В'єтнамі після 1967 року. Оскільки всі програми цивільних справ у В'єтнамі були об'єднані Р. Комером під ЦОПРР у 1967 році, цей термін слід вважати синонімом ЦС [238].

Для того, щоб ЦОПРР був ефективним, Р. Комер об'єднав цивільний і військовий персонал в єдину чинну організацію. Причиною цього було те, що цивільні організації, які працювали у В'єтнамі, були нездатні діяти у «високому темпі, якого вимагала війна» [219, с. 74]. Мета Р. Комера полягала в тому, щоб повністю нейтралізувати вплив повстанців з Південного В'єтнаму на місцеве населення, і для цього йому потрібно було прищепити цивільним організаціям військову ефективність. Для досягнення цієї мети Р. Комеру вперше було дозволено передати військовий персонал під пряме управління цивільних осіб. Зауважимо, коли цивільних призначали на ключові посади в рамках програми ЦОПРР, їм завжди призначали військового заступника і навпаки. Таке злиття дало змогу об'єднати цивільних і військових зі схожими, а подекуди й однаковими функціями та ефективно працювати під командуванням УЦО [201, с. 134-135]. Протягом перших шести місяців 1967 року Р. Комер майже подвоїв штат ЦОПРР з 4980 до 8327 осіб, і вже до 1968 року радники цивільних операцій працювали в усіх 44-х провінціях Південного В'єтнаму. Також Р. Комеру було дозволено наймати на роботу в'єтнамців, які володіли знаннями про особливості того чи іншого населеного пункту, його рельєф та культуру. Таким чином це давало можливість персоналу ЦОПРР швидше та якісніше досягати своїх цілей і сприяло налагодженню взаємодії між місцевим населенням та військовими підрозділами [186, с. 115-116].

Тоді ж всі колишні військові та цивільні проекти, що стосувалися налагодження миру, було об'єднано в окремі програми ЦОПРР, кожна з яких

супроводжувалася показником для вимірювання успішності дій, щоб виправдати її подальше існування. Усі проєкти, які вважалися життєздатними, були об'єднані в наступні шість програм [190, с. 548–549]:

1. «Розвиток нового життя» – надання фінансової допомоги селам.
2. «Відновлення» – програма спонукала місцеве населення відмовлятися вступати в лави повстанців.
3. «Кадри революційного розвитку» – спонукання місцевих органів влади до належного управління на місцях.
4. «Підтримка біженців» – надання допомоги біженцям у розміщенні на новому місці проживання.
5. «PSYOP» (Psychological Operations – психологічні операції) програма надавала підтримку програмі «Відновлення», а також іншим кампаніям проти повстанців.
6. «Народна безпека» – зосереджено увагу на збільшенні чисельності та можливостей Національної поліції Південного В'єтнаму.

Основою розуміння стратегії боротьби з повстанцями було те, що без безпеки не може бути стабільності. Ще у 1967 році відділ цивільної безпеки компанії ЦОПРР розпочав проєкт «Take off» (перекл. з англ. – виводити / знищувати) для розвитку та навчання Національної поліції Південного В'єтнаму. До кінця 1968 року ЦОПРР вдалося збільшити чисельність поліції з 66 000 до 79 080 осіб. Що дало можливість створити до 67 рот оперативного реагування загальною чисельністю 11 960 поліцейських. Окрім збільшення кількості офіцерів поліції та американських радників, проєкт також надавав кошти на будівництво великої кількості в'язниць та друк національних ідентифікаційних карток. Останні були призначені для виявлення повстанців, які намагаються змішатися з місцевими жителями сіл [219, с. 68].

Для тіснішої взаємодії із місцевим населенням у персоналу ЦОПРР була потреба у кращому культурному розумінні регіону. Навчання корінного населення В'єтнаму також було життєво важливою частиною стратегії ЦОПРР. Цій роботі сприяло дослідження малайсько-полінезійських племен

Центрального нагір'я В'єтнаму. Антропологи з Американського університету за контрактом із ЗС США розробили способи, за допомогою яких можна було переконати корінне населення В'єтнаму мобілізуватись проти повстанців та СНВ [219, с. 164–165]. Враховуючи звичаї та традиції регіону, військовослужбовці США змогли переконати жителів сіл збирати розвідувальні дані про повстанські групи та самостійно взяти на себе відповідальність за їх нейтралізацію. Це дало змогу американським ЗС зосередити основні сили на боротьбі із СНВ.

Підхід та діяльність цивільних справ 4-ї піхотної дивізії ЗС США у провінції Плейку в 1967 році є типовим прикладом того, як розуміння культури може перетворити нейтральну чи ворожу групу на військово-активних учасників війни. Військовослужбовці 4-ї піхотної дивізії ЗС США налагодили взаємодію із мешканцями Центрального нагір'я В'єтнаму шляхом покращення якості життя. Місцеве населення цього регіону не було етнічними в'єтнамцями та спочатку не приймало жодної сторони у війні. Проте згодом, внаслідок роботи із ним представників ЦВС, це ж місцеве населення видавало місця переховування повстанців Національній поліції [225, с. 174-175].

У Південному В'єтнамі простежувався інших підхід до налагодження цивільно-військової співпраці. Земельна реформа була одним із перших завдань, які ЦОПРР розглянула після консолідації проєктів розвитку. Розвідка ЗС США вже давно повідомляла, що більша частина підтримки повстанців надходила від незадоволених фермерів-орендарів, які вважали комуністичний режим ідеалом спільної власності. Щоб перервати цей канал підтримки повстанців, керівники ЦОПРР звернулися до уряду Південного В'єтнаму з проханням прийняти закон, який забороняє одному фермеру володіти ділянкою більш ніж 15 га. Землею, яка більше не входила у власність фермерів, наділяли кожну родину в Південному В'єтнамі. Така нова земельна політика була ефективною для завоювання підтримки серед селян урядом Південного В'єтнаму [169, с. 32–33].

Ще до створення ЦОПРР США вже надали понад 1,3 млрд доларів економічної допомоги Південному В'єтнаму на сільське господарство, управління земельною реформою, сільські та міські проєкти водопостачання, телекомунікації, будівництво автомагістралей і мостів, електростанцій, охорону здоров'я та загальну освіту [219, с. 128-129]. Після наступу «Тет» у 1968 році ЦОПРР також надали гуманітарну допомогу понад 750 000 біженців. Понад 500 000 із цих осіб були зрештою переселені та отримали понад 33 000 тонн продовольства та 66 000 тонн будівельних матеріалів, що допомогли відновити та налаштувати побут.

Уряд Південного В'єтнаму також заохочували: США пожертвували 3,8 млн доларів безпосередньо тим, хто найбільше постраждав від насильства під час війни [225, с. 268-269]. До 1972 року економіка регіону процвітала. Звичайно вона не була на такому ж рівні, як економіка інших країн Азії, але Південному В'єтнаму вдалося повністю самостійно налагодити продовольче забезпечення [225, с. 275-276]. До 1970 року повстанський рух практично по всій території Південному В'єтнаму був в основному розбитий, що дало змогу провести вибори у понад 10 000 селах [201, с. 181–182].

Чисельність американських військ у В'єтнамі повільно зростала протягом 16 років збройного конфлікту, який досяг свого піку в 1968 році, коли у країні було розміщено 553 000 американських військових. Генерал В. Вестморленд виконував обов'язки командувача Сил військової допомоги В'єтнаму в ключові роки нарощування американської військової сили у В'єтнамі та відомий своєю оцінкою війни у В'єтнамі: «США виграли кожну битву, поки не програли війну» [186, с. 103-104].

Єдиною країною, яка постачала більше солдатів для боротьби з комуністами у В'єтнамі, ніж США, було керівництво Південного В'єтнаму, яке надало понад 650 000 військових та зазнало більших втрат, ніж армія США. Уряд Південної Кореї направив додатково 300 000 солдатів, на додаток до майже 50 000 з Австралії та разом 10 450 військових з Нової Зеландії, Таїланду і Філіппін [224, с. 346]. Деякі країни, такі як Австралія та Південна Корея,

надали добре підготовлені сили спеціальних операцій, здатні виконувати наступальні місії, тоді як Філіппіни виявилися більш адаптованими до взаємодії з місцевим населенням.

Отже, цивільні справи США у В'єтнамі були наймасштабнішою програмою у взаємодії із цивільними, яку коли-небудь здійснювали ЗС США. Вони перевершили свої операції ЦС, проведені під час Другої світової війни. Персонал цивільних задіювали у місіях ЦОПРР у 44-х провінціях Південного В'єтнаму. Більшість персоналу брали участь у проєктах, пов'язаних із цивільними операціями і підтримкою революційного розвитку, після консолідації програм щодо цивільної взаємодії у В'єтнамі у 1967 році [238]. Однак, окрім членів 41-ї роти цивільних справ, основна увага яких полягала у допомозі біженцям, військовослужбовці 29-ї роти ЦС проводили широкі проєкти будівництва шкіл, вбиралень, цегельних заводів на території Південного В'єтнаму. Та усіх цих зусиль виявилось недостатньо, щоб нейтралізувати ідеологічний вплив в'єтнамських комуністів. У результаті США вимушені були вивести свої війська з Південного В'єтнаму, а той, залишившись без безпосередньої військової підтримки, зазнав поразки у війні.

2.4. Період після закінчення Холодної війни

Після закінчення Холодної війни концепція СІМІС застосовувалась під час операцій з підтримки миру, переважно у постконфліктний період. У 1990-х роках в Європі внаслідок розпаду Радянського Союзу та Югославії виникла низка нових конфліктів. Етнічні групи боролися за власний суверенітет. У багатьох районах цивільна адміністрація була відсутня або ослаблена, торгівля зупинилась, відбувались масові порушення прав людини, почався великий потік біженців. Це створило нові загрози та виклики для НАТО.

Миротворчі дії, забезпечення миру та побудова миру входять до категорії «миротворчі місії». Їх іноді можуть порівнювати з операціями з протидії повстанцям, оскільки центром ваги є місцеве населення [176, с. 79–80]. НАТО виконувала завдання з реконструкції територій у миротворчих місіях, в яких

військові командири співпрацювали з органами місцевого самоврядування та організаціями. Під час миротворчих місій ООН цивільно-військова співпраця набула нового значення.

Прикладом таких миротворчих місій є внесок, який зробили Нідерланди до Тимчасового органу Організації Об'єднаних Націй у Камбоджі (англ. – United Nations Transitional Authority in Cambodia, UNTAC; далі – ЮНТАК) у 1992 - 1993 роках, де ситуація була надто небезпечною для процесу відновлення територій і розвитку інфраструктури, тому пріоритет був спрямований на діяльність ЮНТАК. Маємо на увазі реконструкцію інфраструктури, розвідку, розмінування територій та розвиток державних установ [187]. Наприклад, нідерландський батальйон морської піхоти в Камбоджі отримав мільйон гульденів (близько 200 тис. доларів) від міністра розвитку співробітництва Яна Пронка для проєктів реконструкції (копання колодязів, надання медичної допомоги та оновлення критого ринку). Згодом в інших миротворчих місіях, де брали участь Нідерланди, таких як операція «Забезпечення комфорту» у Північному Іраку (1991 рік) та місія ООН на Гаїті (1993 – 1996 роки), військовий персонал виконував широкий спектр цивільних заходів, починаючи від підтримки місцевої поліції до вакцинації свійських тварин [188, с. 255-257]. Тут варто зауважити, що збройні сили більше не використовували цивільні ресурси, навпаки – за рахунок ресурсів збройних сил надавалась всебічна підтримка мирному населенню.

Протягом останнього десятиліття ХХ століття світова спільнота стала свідком значних порушень прав людини, масових переміщень біженців та вбивств сотень тисяч мирних жителів внаслідок громадянських воєн у Сомалі, колишній Югославії та Руанді. Реакція міжнародного співтовариства на важке становище людей, що опинились між протиборчими угрупованнями в цих країнах, була різною. Неурядові організації разом із Міжнародним комітетом Червоного Хреста, «Медиками без кордонів», «CARE», «OXFAM» [156, с. 32–34] та організаціями з надання допомоги церквам доставляли величезну кількість гуманітарної допомоги, медичних засобів, обладнання для очищення води та

наметів. ООН спрямувала тисячі миротворців для захисту і допомоги НОУ, які надавали допомогу, та для припинення бойових дій. До цього представники неурядових організацій та миротворці іноді працювали разом. Умови, з якими доводилось стикалися представникам місій ООН у цих країнах, були надзвичайно суворими, адже беззаконня часто було нормою, саме тому стало необхідним налагодження нової системи робочих відносин.

Налагодження цивільно-військових відносин не обійшлося без труднощів. Факторами, які ускладнювали роботу, були: різноманітність культури місцевого населення, неузгоджений алгоритм взаємодії та процес прийняття рішень між військовими підрозділами, а також неоднакове трактування неупередженості та застосування сили. Покращення цивільно-військової співпраці є життєво важливим фактором для успіху спільних миротворчих операцій НОУ і ООН з підтримання миру та безпеки. Аналіз проблем, що перешкоджали співпраці під час миротворчих операцій, дав можливість виділити основні фактори, що слугують для злагодженої роботи у структурі цивільно-військового співробітництва [157, с. 26–29].

Механізми координації. Координація та співпраця залежать від низки ключових чинників, зокрема рівня спілкування і консультацій, що дає можливість розуміти особливості та специфіку представників різних культур. Під час спільних гуманітарних операцій у Сомалі, колишній Югославії та Руанді було використано декілька формальних механізмів для полегшення координації, співпраці та допомоги на місцях. Сюди входили центри цивільно-військових операцій (англ. – Civil-Military Operation Centres, C-MOC), створені миротворцями ООН, та оперативні центри на місцях (англ. – Site Operation Centres, OSOC), створені агенціями ООН [229, с. 86-87].

Центри цивільно-військових операцій у Сомалі, колишній Югославії та Руанді знаходились у штаб-квартирі операції ООН і ключових виїзних офісах. Ці штаб-квартири забезпечували зустрічі для персоналу НОУ та Організації Об'єднаних Націй і миротворців, щоб обговорити ситуацію: хто що робить, як покращити співпрацю та як запобігти дублюванню послуг. Були обговорені всі

елементи процесу доставки, зокрема вид військової допомоги ООН, маршрут, час відправлення, кінцевий пункт призначення та організації-учасниці [156, с.17-18].

Інший механізм цивільно-військової координації складався з оперативних центрів на місці (англ. – On Site Operation Centres; OSOC), створених провідним агентством ООН у країні. Щотижня в OSOC проводились координація та засідання робочих груп, де були надані карти і відповідна інформація про поточну ситуацію. У засіданнях та робочих групах в оперативних центрах у Руанді брали участь агенції Організації Об'єднаних Націй, до 60 НОУ та невелика група з питань миротворчої діяльності Місії ООН у Руанді (англ. – United Nations Mission in Rwanda; UNAMIR) [155, с. 44-46]. Присутність групи зв'язку допомогла покращити те, що вже було складним у взаємодії. Група зв'язку створила робочий зв'язок та виступила контактним пунктом для військової допомоги у формі матеріально-технічного забезпечення, зв'язку, ремонту, медичного обслуговування, планування та захисту.

Також часто використовувались неформальні методи координації, такі як обмін офіцерами зв'язку та персоналом між миротворчими контингентами ООН і зацікавленими НОУ та агенціями Організації Об'єднаних Націй. Цей процес був практичним способом забезпечення швидкого розповсюдження інформації. Обмін офіцерами зв'язку та персоналом також допоміг «надати людське обличчя стосунків між організаціями» [230, с. 21]. Однак цей канал доволі рідко використовувався. Основне пояснення цього, за словами опитаних співробітників гуманітарних служб, полягало в тому, що для проходження інформації через декілька рівнів ланцюжка командування до того, як дістатись до командувача Силами, знадобилося занадто багато часу [230, с. 22].

Фактори, які впливали на співпрацю. Сприйняття ефективності співпраці та спілкування у цивільно-військових відносинах різне. Офіцери командної та управлінської ланки підкреслили, що рівень координації та зв'язку був хорошим, тоді як миротворці та співробітники гуманітарних служб, що діяли на місцях, заявляли, що відносини були недостатньо налагодженими, частково

тому, що існував значний ідеологічний розрив внаслідок різних культур та діяльності процедури. Хоча рівень співпраці покращився від операції в Сомалі через колишню Югославію до Руанди, виокремлюють шість основних факторів, які шкодили налагодженню цивільно-військової співпраці та координації [247, с. 25–29]:

1) різні культури та ідеології. Цей чинник мав значний вплив на ступінь цивільно-військового співробітництва. Це була проблема, на якій наголошували працівники НОУ та військові. Загалом перші вважали себе ненасильницькими людьми, які присвятили частину свого життя допомозі тим, кому пощастило менше, тоді як у більшості випадків миротворці – це військовослужбовці із бойовими функціями. Ці різні способи мислення та ідеології сприяли негативному сприйняттю один одного. Деякі військові вважали працівників гуманітарних служб пацифістами і, як правило, недооцінювали значення НОУ в гуманітарних кризах [247, с. 32–33]. Це проявлялося через шовіністичні настрої, зарозумілість і відмову від сприйняття інформації та думок працівників гуманітарних служб. Ця неповага до останніх руйнувала і без того слабкий рівень співпраці та координації, що існував на місцях. У свою чергу, деякі працівники гуманітарних служб сприймали військовослужбовців як машини для вбивства. Командир одного з контингентів вважав, що НОУ вбачають у миротворцях некомпетентних осіб у своїй роботі;

2) організаційні структури. Організаційні структури сил ООН та НОУ були здебільшого полярними протилежностями. Польова структура командування і управління миротворчих сил ООН була вертикальною. Влада проходила зверху вниз, від командувача Силами до командувачів національних контингентів і далі аж до командирів взводів та окремого солдата в полі. Операційна структура ж більшості професійних неурядових організацій була горизонтальною [156, с. 43]. Багато представників цих організацій дотримувалися консенсусного підходу. Ці різні організації заважали співпраці та координації з кількох підстав. Наприклад, оскільки деякі НОУ та миротворці не були ознайомлені з організаційною

структурою один одного, вони відчували труднощі зі встановленням комунікації з відповідною особою, що приймає рішення;

3) проблеми зі зв'язком. На це впливало декілька факторів, зокрема несумісне обладнання або відсутність узгоджених процедур комунікації у співтоваристві НОУ, в силах ООН, а також між ними та НОУ. Використання несумісного обладнання зв'язку (польові телефони, супутникові телефони, короткохвильові радіостанції) було поширеною проблемою [229, с.93-94]. Деякі військові контингенти ООН мали технічно більш досконале обладнання, ніж НОУ або навіть інші військові контингенти, що ускладнювало та часто унеможлиблювало спілкування на місцях.

Відсутність встановлених комунікаційних зв'язків та заздалегідь встановлених процедур між різними національними контингентами та організаціями з надання допомоги також перешкоджало співпраці. Ця проблема була поширеною на ранніх етапах операції Сил захисту ООН (далі – UNPROFOR) у Боснії. Е. Бейр, колишній співробітник з питань політичних питань у цій операції, заявив, що відмова певних національних контингентів зв'язатись з Міжнародним комітетом Червоного Хреста (далі – МКЧХ) та Верховним комісаром ООН у справах біженців призводила до того, що обом організаціям дійсно не вистачало інженерних послуг та матеріально-технічної підтримки. Не добре злагоджені комунікаційні процедури суттєво обмежували рівень можливої співпраці, і як наслідок, втрачався час, необхідний для доставки рятувальних матеріалів. Це також призводило до перекриття ресурсів один одному та суперечок у процесі налагодження цивільно-військової співпраці.

Останнє, але не менш важливе, що стосувалось проблем із зв'язком – це мова. Миротворці та співробітники гуманітарних служб приїжджали з найрізноманітніших країн і говорили різними мовами, а належні послуги перекладу не завжди були доступні. Якщо люди не можуть спілкуватися, мало чого можна досягти у спільній праці [230, с. 41];

4) незалежність НОУ. Багато неурядових організацій відмовлялися приймати військову допомогу, тому що вважали, що це підриває їх незалежність чи порушує інші принципи. Деякі НОУ приймали обмежену військову допомогу у вигляді матеріально-технічного забезпечення та підтримки безпеки в ситуаціях крайнього насильства. Однак певні організації відмовлялися від військової допомоги практично за будь-яких обставин. Однією з таких організацій є МКЧХ, де «лише за прямим наказом із штаб-квартири делегати могли спілкуватися з будь-якими військовими силами, не кажучи вже про оперативну роботу з ними» [223, с. 196-198];

5) безсторонність. Подібно до незалежності неупередженість є одним із центральних принципів діяльності професійних організацій з надання допомоги. Організація допомоги повинна була сприйматися як нейтральна, щоб мати можливість виконувати свої обов'язки та виживати в зоні конфлікту. З цієї причини організації з питань допомоги вагалися щодо співпраці із силами ООН, особливо якщо був дозвіл на застосування військової сили в зоні конфлікту [156]. Жодна організація не хотіла, щоб її розглядали як таку, що співпрацює із будь-якою організацією, яка сприймається як прихильна щодо однієї чи кількох сторін протистояння, оскільки це могло поставити під загрозу представників місії та працівників допомоги і значно обмежити свободу пересування [231].

Нейтральність також була одним із ключових принципів миротворчої діяльності ООН. Однак миротворці зіткнулися зі значними труднощами у підтримці сприйняття неупередженості в операціях, де дозволена сила. Втрата нейтральності мала серйозні наслідки, оскільки «без неупередженості не могло бути перспективи у збереженні довіри та співпраці із конфліктуючими фракціями». «Wider Peacekeeping» (перекл. з англ. - широке підтримання миру) – Британське польове керівництво, де детально описано найгірший сценарій втрати миротворчою місією неупередженості в операції: втрата неупередженості може спричинити неконтрольовану ескалацію до

широкомасштабного та нестримного насильства, значних цивільних і військових жертв та провалу місії [231, с. 38];

б) застосування сили. Це був один із найбільш суперечливих елементів цивільно-військових відносин у миротворчих місіях. Загроза використання чи безпосереднього застосування сили могла одноосібно припинити ЦВС та координацію. У багатьох ситуаціях миротворці ООН та цивільні компоненти спільних гуманітарних операцій мали дуже різне ставлення та трактування суті застосування сили [243, с. 13-14]. Деякі НОУ погоджувалися з тим, що силовий варіант може бути необхідною дією в екстремальних обставинах (коли інші способи доставки допомоги не спрацьовували). Один із таких випадків стався, коли війська місії UNPROFOR та НАТО погрожували застосувати силу для забезпечення доставки гуманітарних запасів до оточених міст колишньої Югославії [243, с. 16]. Однак переважна більшість співробітників гуманітарних служб категорично виступали за переговори з дійовими особами та можливість роздавати продукти харчування, а не за використання сили в таких ситуаціях (побоюючись, що НОУ можуть стати об'єктами помсти).

Невідповідне або надмірне застосування сили заважало цивільно-військовій співпраці. Прикладом неналежного застосування сили з боку миротворців є постріли в повітря задля привернення уваги групи цивільних людей. Це було використано силами ООН як інструмент контролю натовпу та підтримання порядку під час транспортування або роздачі допомоги. Учасники інциденту заявляли, що цей тип застосування сили збільшив рівень насильства над цивільним населенням з боку представників ООН. Однак деякі миротворці вважали, що це допустиме застосування сили, яка в переважній більшості обставин забезпечує бажані результати [230]. Розбіжності у думках щодо такої тактики спричинили значну напруженість між миротворцями та персоналом ЦВС допомоги, тим самим обмежуючи співпрацю.

У Сомалі, колишній Югославії та Руанді рівень довіри до військових офіцерів зв'язку С-МОС був обмежений постійними ротаціями персоналу, причому багато країн здійснювали ротацію своїх військ шість

місяців [202, с. 77-79]. На той час, коли встановився позитивний рівень довіри та зближення, відбувалась ротація, не залишаючи часу для побудови ефективних відносин співпраці. Новоприбулим військовослужбовцям доводилось розпочинати роботу практично з початку.

Отже, для уникнення та попередження конфліктних ситуацій під час налагодження цивільно-військового співробітництва в Сомалі, Руанді і колишній Югославії та налагодження співпраці і координації сторонам ООН та НОУ варто було перед роботою у місії детальніше ознайомитись із питаннями культурних особливостей як регіонів, так і представників організацій, з якими доводилось співпрацювати, реформ, що передбачають наявні механізми координації, та більш глибокого розуміння і поваги до різних організаційних структур та представників націй. Досвід операцій ООН у вищезазначених країнах став поштовхом у проведенні спільних заходів, таких як панельні дискусії та круглі столи, що охоплювали представників організацій, які займаються наданням допомоги, та держав, які беруть участь у миротворчих місіях під егідою ООН.

Висновки до 2-го розділу

Проаналізувавши історичний досвід створення та функціонування структури ЦВС армій провідних країн світу, можна стверджувати, що діяльність ЦВС є необхідною та невід'ємною складовою, яка забезпечує успішне виконання воєнних операцій всередині самих країн та поза їх межами. Активізація наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. воєнно-політичних конфліктів «гібридного характеру» актуалізувала питання ефективного захисту та надання допомоги цивільному населенню, збереженню його культурних і матеріальних цінностей та й самої інфраструктури держави, на території якої відбувається воєнний конфлікт. Керівництво розвинених країн світу, а також блоку НАТО усвідомило необхідність модернізації підходів до врегулювання воєнно-політичних конфліктів, що відобразилося у вдосконаленні нормативно-правових актів, які стосувалися впровадження та діяльності структури СІМІС.

Аналіз витоків цивільно-військової співпраці свідчить про дві форми існування ЦВС: перша – цивільно-військове співробітництво виконує підпорядковану функцію у збройних силах і друга – цивільно-військова співпраця є основою воєнної операції. Перша форма – коли функція цивільно-військового співробітництва підпорядковується військовим цілям або захисту військових (сила захисту), виникла у ЗС США та функціонувала під час Другої світової війни. Друга форма – коли цивільно-військова співпраця є запорукою успіху та основою воєнної операції, довела свою ефективність, зокрема під час британської операції у Малайї та війни у В'єтнамі. Цивільно-військова співпраця служить вищим політичним цілям і функціонує поряд з бойовими операціями відповідно до доктрини COIN (Counter-insurgency – боротьба з повстанцями). Досвід цивільно-військового співробітництва у протидії повстанцям у Малайї та у В'єтнамі ліг в основу подальшого розвитку концепції СІМІС у НАТО.

Під час Холодної війни та миротворчих місій 1990-х років, а також у формулюванні Доктрини НАТО СІМІС цивільно-військова співпраця описується як засіб, підпорядкований військовій місії. Навіть у Югославії НАТО дотримувалося цієї концепції. Цивільно-військова співпраця відіграла важливу роль у врегулюванні внутрішньодержавних конфліктів.

РОЗДІЛ 3

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАВДАНЬ І СТРУКТУР ОРГАНІВ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

3.1. Особливості організації ЦВС в миротворчих операціях (на прикладі Боснії)

Структура СІМІС виникла і почала розвиватися внаслідок ускладнення умов середовища, в якому збройні сили виконували покладені на них завдання. З часів Другої світової війни і до сьогодні цивільно-військова співпраця була та залишається невід'ємним елементом військових конфліктів. Діяльність СІМІС спрямована на допомогу місцевій владі та мирному населенню й узгоджується з цими сторонами для надання належної підтримки. Досвід операцій, проведених останніми десятиліттями, показує, що СІМІС застосовується у всіх видах операцій, а військова сторона повинна враховувати політичні, соціальні, економічні, культурні, релігійні, гуманітарні й інші чинники навколишнього середовища та залучати їх до планування і проведення своїх операцій. Необхідно також враховувати той факт, що велика кількість цивільних учасників перебуватиме в зоні проведення операцій із власними цілями, методами, принципами, мандатами, структурами, ролями та перспективами, які можуть бути використані в ході операцій, і навпаки. Тобто, об'єднавши зусилля всіх учасників конфлікту, підвищується ефективність і результативність виконання завдань як військовою стороною, так і цивільною [68].

Залежно від типу операцій і засобів досягнення оперативних цілей відрізняється і сфера застосування СІМІС. Адже, як показує досвід ведення збройних конфліктів, військові підрозділи переважно діють серед місцевого населення, яке має власні цілі та повноваження в районах операцій. Спільна діяльність військової та цивільної сторін веде до створення і підтримки ефективних зв'язків між ними й успішного досягнення результатів. Сьогодні СІМІС – це невід'ємна частина сучасних багатовимірних операцій, яка вивчає

всі сторони, що взаємодіють у конфлікті, та сприяє взаємній допомозі цивільних сил військовим, і навпаки. Основна мета цієї взаємодії – досягнення певного бажаного кінцевого стану, який має бути однаково корисним для місцевого населення, мирного населення та збройних сил. Тому підвищення ефективності СІМІС відіграє головну роль у досягненні успіху операції та певного бажаного кінцевого стану. Новим підходом у цивільно-військовій співпраці стало використання нових напрямків у діяльності СІМІС під час діяльності сил НАТО з підтримки миру у Боснії [71].

Зосередження уваги на військовій стороні операції характерне і для миротворчої місії ООН «Сили захисту ООН» (англ. – United Nations Protection Forces; далі – UNPROFOR). Ця миротворча місія була організована Радою Безпеки ООН у 1992 році для утримання під контролем сторін протистояння у колишній Югославії. UNPROFOR намагалася зберегти мир за допомогою «миротворчої діяльності», що було неможливо в країні, яку роздирали міжетнічними конфліктами. Цивільна робота і гуманітарна допомога у небезпечному та нестабільному районі були приречені без військової місії з потужним мандатом. Як наслідок з'явився Дейтонський договір, який було підписано 14 грудня 1995 року в Парижі Республікою Боснія і Герцеговина, Республікою Хорватія та Федеративною Республікою Югославія. У договорі територія поділялася на Федерацію Боснії і Герцеговини та Республіку Сербію [233, 230-232].

Упродовж 1995-1996 років «Сили імплементації» (з англ. – Implementation Force; далі – IFOR) та «Стабілізаційні сили» (з англ. – Stabilization Force; далі – SFOR), які діяли під керівництвом НАТО у Боснії, відіграли важливу роль у розвитку СІМІС у рамках НАТО. На той момент США та Європа розглядали цивільну і військову діяльність як два окремих види діяльності, які мали відбуватися незалежно один від одного. НАТО на чолі з США зосередилося на воєнній операції під час IFOR. Лише після цього можна було б розпочати операцію зі стабілізації, яку проводять цивільні організації. Але це виявилось прорахунком. У цивільній сфері виник вакуум влади і

найбільшою проблемою стало не розмежування сторін протистояння військовими засобами, а утримання балансу у цивільній сфері [245, с. 143-144].

Миротворча місія IFOR під керівництвом НАТО була розпочата 20 грудня 1995 року як наступник UNPROFOR. Тут IFOR мав потужний мандат і чітку структуру командування. Правила участі сил імплементації надали НАТО більші повноваження для застосування сили у військовій місії. Акцентували на військовій складовій Дейтонського договору, а саме забезпеченні охорони кордонів і розведення супротивних угруповань. Водночас, хоча військове розгортання IFOR було успішним, воно не змогло забезпечити міцний мир і стабільність у регіоні [234, с. 66].

Зауважимо, місія IFOR відмовилась від втручання у цивільні обов'язки, наприклад, підтримку неупередженої поліції, що добре функціонувала. При цьому, на різні етнічні групи в цьому районі була покладена спільна відповідальність за безпеку всього боснійського населення в Дейтонському договорі. Це призвело до зростання кількості поліції, чисельність якої зросла втричі порівняно із довоєнним часом. Співробітники поліції передусім відчували зв'язок зі своєю етнічною групою. Міжнародна оперативна група ООН з питань поліції мала занадто малий потенціал і слабкий мандат. Поліція етнічних груп у Боснії та відсутність впливу Міжнародної оперативної групи ООН з питань поліції створили розрив у громадській безпеці, в якому громадські організації не могли функціонувати [218, с. 68–71].

І хоча IFOR вдалося розмежувати супротивні угруповання, етнічна інтеграція в цивільній сфері виявилася більш складною. Сторони протистояння не змогли досягти воєнних успіхів завдяки діяльності місії IFOR. Боснійські серби не були в силі протистояти IFOR, але змогли блокувати виконання Дейтонського договору в цивільній адміністрації та поліції [234, с. 498-501]. Колишній прем'єр-міністр Швеції К. Більт став першим високопоставленим представником у цьому регіоні, але він мав незначні повноваження. Не було чітких планів та мандата, не було достатнього грошового забезпечення і недостатньо персоналу, щоб розпочати проекти. Характеризуючи брак ресурсів,

К. Більт казав: «Я почав із мобільного телефону на автостоянці за кілька тижнів до того, як ми мали розпочати операцію. Це дало змогу налагодити певну взаємодію із цивільними на відстані» [233, с. 345]. Він звинуватив ЗС США, які за його словами, зосереджувались на суто військовій місії та не хотіли мати нічого спільного із цивільною чи політичною сферами відповідальності.

Розширення впливу військової місії на цивільну сферу не було можливим для тодішнього президента США Б. Клінтона. Це було зумовлено тим, що американський народ не підтримував воєнну операцію у Боснії, а збройні сили США не хотіли розпорозувати увагу на цивільній роботі, зокрема, на підтримці поліції. Невдачі у В'єтнамі та страх перед новою місією також вплинули на це рішення. Участь у ЦС тоді розглядалася ризикованою через необхідність співпраці з громадськими, міжнародними, урядовими та неурядовими організаціями. В ході роботи із мирним населенням військовослужбовці мали виконувати цивільні завдання, які не відповідали загальній стратегії, встановленій політичним керівництвом США. Таким чином, військова місія з визначеними і досяжними цілями перетворювалась на місію з невизначеною та неможливою для реалізації метою [64, с. 422-423]. Адже США сподівалися, що їх війська повернуться додому невдовзі після досягнення військових цілей. У Боснії це призвело до різкого поділу між цивільними та військовими завданнями, внаслідок чого стабілізаційний процес зупинився [64, с. 67].

У грудні 1996 року президент США Б. Клінтон був переобраний. Після цього США взяло на себе відповідальність за вирішення конфлікту у Боснії вдруге. Місія IFOR була замінена на SFOR. IFOR була завершена, і тепер з'явився простір для ширшого тлумачення мандата. Країни – члени НАТО залучалися до діяльності за межами військової сфери, наприклад до підготовки до виборів, підтримки Міжнародної оперативної групи ООН з питань поліції, відновлення водопостачання та електричних мереж [153].

Варто зауважити, що діяльність СІМІС відрізнялась для кожного національного контингенту IFOR через відсутність загальної доктрини СІМІС. Збройні сили США були в основному орієнтовані на силове ведення війни,

тому в першу чергу зосереджувались на бою. Основна увага приділялась заходам силового захисту [63], американські солдати носили бронезилети, шоломи та важке озброєння, що лякало мирне населення та ніяк не спонукало до співпраці з миротворцями. Так само діяв нідерландський батальйон під британським командуванням у центральній Боснії [170, с. 45-51]. Власне, це було одним із негативних аспектів, що не давав змоги налагоджувати контакт між цивільним населенням та ЗС.

Командувач британським контингентом генерал-лейтенант М. Вокер у березні 1996 року дав своїм командирам більше свободи для розвитку цивільно-військової діяльності. Згодом це рішення спричинило різну інтерпретацію концепції цивільно-військового співробітництва тридцятьма країнами НАТО. Поступово збройні сили НАТО розгорнули цивільну діяльність у формі СІМІС, де були основні спроби налагодження співпраці з цивільними партнерами, тристоронніх відносин між поліцією, збройними силами та цивільною адміністрацією. Підкреслимо, що в той час у військовій операції не було інтегрованої стратегії СІМІС. Країни – члени НАТО по-різному тлумачили цей термін [64, с. 67–69]. Як концепція та функція військової стратегії СІМІС все ще перебував на стадії розробки. У СІМІС переважали заходи, реалізація яких могла безпосередньо вплинути на успіх військової місії – наприклад покращення інфраструктури. Важливість цивільної функції була недооцінена. СІМІС у Боснії був, з одного боку, похідним від часів Холодної війни, а з іншого – результатом врахування досвіду реалізації американської моделі цивільних справ часів Другої світової війни [63].

Модель ЦС США у Боснії мала два недоліки. Органи цивільно-військового співробітництва в плані ресурсного забезпечення були повністю залежними від польових військ. Крім того, командири підрозділів Боснії не мали контролю над командами СІМІС, які працювали в їх районі. Цивільно-військова співпраця знаходилася поза тактичним ланцюгом командування. Підрозділи СІМІС ЗС США діяли самостійно у Боснії, не координуючи свою роботу зі штабами бригад і підрозділів СІМІС по всій країні. Французи та

британці не допускали американські підрозділи СІМІС у свої райони відповідальності, через те, що вони не мали контролю над цими підрозділами. Отже, СІМІС був відокремлений від командирів на місцях та регулярних підрозділів, а це означало, що він не охоплював місцевих цивільних проблем у районі відповідальності військ [176, с. 80].

Персонал СІМІС у Боснії складався лише з 450 осіб, тоді як кількість НОУ вже складала більше чотирьохсот – і це крім інших урядових організацій та організацій ООН [184]. Негативно впливала не лише відсутність координації підрозділів СІМІС у рамках НАТО, а й координація не була налагоджена між органами цивільно-військового співробітництва та цивільними організаціями. Центр СІМІС, де цивільні та військові сторони мали зустрічатися для консультацій, знаходився на військовій базі, доступ до якої був обмежений для осіб, що не належали до IFOR [234, с. 186–188]. Це було однією з перешкод для налагодження взаємодії між підрозділами СІМІС та цивільною стороною.

Складність ще полягала у тому, що американський відділ ЦС в основному складався з резервістів, які мали вузькоспеціалізовані знання з питань цивільного управління, відповідно до концепції часів Другої світової війни. А це вже не відповідало ситуації в Боснії, де найбільшою проблемою було забезпечення громадської безпеки. Співробітники цивільних справ приділяли занадто багато уваги деталям у впровадженні цивільної адміністрації, підтримці нових законодавчих актів, консультуванні при будівництві медичних центрів тощо. Не вистачало загальнонавченого персоналу СІМІС [176, с. 84–85]. Склалась ситуація, коли, з одного боку, військам НАТО майже не дозволяли брати участі у цивільних роботах, побоюючись «повзучості місії» (тобто надмірного затягування в часі). З іншого боку, співробітники цивільних справ США зайшли занадто далеко у відбудові Боснії і, здавалося, загубилися в деталях. Не було золотої середини.

Як бачимо, в IFOR заохочувалося цивільно-військове співробітництво, але спільної політики не було. Цивільно-військова співпраця у Боснії, яка добре функціонувала, залежала від широкого кола факторів: бачення командира,

особисті зв'язки між цивільними та військовими керівниками та військова культура різних союзників по НАТО. Європейсько-американське співробітництво у Боснії засвідчило, що в рамках НАТО слід удосконалювати систему CIMIC. Проте цей досвід можна розглядати як початок формування доктрини саме з цього моменту.

У своїй книзі «Солдати та цивільна влада» («Soldiers and civil power») Б. Заальберг дає декілька пояснень побоювання НАТО брати участь у цивільній роботі [234, с. 283–285]. За його словами, НАТО все ще слідувало правилам Холодної війни і знаходилося в процесі пошуку нової ідентичності. Основна увага все ще була приділена традиційним методам діяльності, в яких миротворчим операціям відводилася другорядна роль. По-друге, він згадує про відсутність спеціалізованої підготовки та доктрин для інституціоналізації нового способу роботи в консервативних військових організаціях. Той факт, що цивільно-військова співпраця відіграє важливу роль, час від часу забувається, як, наприклад, досвід у Малайї, а також у попередніх миротворчих операціях у Сомалі, Руанді та колишній Югославії. Третьою причиною були «травми минулого», наприклад В'єтнам. Збройні сили зосереджувались на попередженні помилок, допущених у минулому, а не на вивченні уроків із ситуацій, які склалися добре. У Боснії завдання, що не належать до військової сфери, розглядались як форма «повзучих місій», хоча на противагу цьому співпраця з цивільними організаціями (наприклад, місцевою поліцією) була успішною в минулому.

3.2. Досвід CIMIC у Афганістані. Місія ISAF

Хороший баланс і координація між військовою та цивільною діяльністю відіграли важливу роль у британській кампанії проти повстанців у Малайї. Миротворчі місії під керівництвом НАТО в Югославії також продемонстрували важливість цивільно-військового співробітництва для стабілізації району. Зважаючи на набутий досвід в Афганістані, CIMIC набуло подальшого розвитку. Цивільно-військові операції в цій країні відрізнялись від усіх

попередніх своїм розмахом і обсягом залучених ресурсів. Характерною рисою стала паралельна реалізація двох операцій: бойової (англ. – Operation Enduring Freedom, OEF; укр. – операція «Непохитна свобода»; далі – OEF) та відновлювальної (ISAF). Це суттєво відрізняло цивільно-військову співпрацю в цій країні від попередніх кампаній.

Тодішній президент США Дж. Буш у своїй промові 25 вересня 2001 року висловився щодо конфлікту в Афганістані наступним чином: «...викурити їх із печер, щоб вони бігали, щоб ми могли їх дістати» [163].

Після нападу на США терористичної організації «Аль-Каїда» 11 вересня 2001 року Дж. Буш розпочав концепцію «війни з терором». У той час Афганістаном керував режим «Талібан», який забезпечував підтримку і захист зазначеної терористичної організації. Її навчальні табори знаходились в Афганістані, і «Талібан» відмовився видавати уряду США лідерів «Аль-Каїди», відповідальних за напади 11 вересня, що стало приводом для США разом із Великобританією розпочати бойову операцію OEF спільно 7 жовтня 2001 року, основною метою якої було знищити та ув'язнити лідерів «Аль-Каїди» та покласти край режиму талібів. Саме цивільно-військова співпраця вперше стала частиною OEF в Афганістані, з головним акцентом на знищення радикального ісламсько-сунітського руху. Пізніше цивільно-військова співпраця стала відігравати більшу роль в операціях із відновлення та протидії талібам Міжнародних сил сприяння безпеці [160, с. 34-35].

США визначали бойові завдання в Афганістані як самооборону. Такий підхід підтримала ООН у резолюції 1368 (ухваленій одразу після терактів). Саме тоді стаття 5 резолюції НАТО вперше в історії була введена у дію після терактів. Незважаючи на одностайну підтримку всіх своїх союзників Північноатлантичного альянсу США проігнорували запропоновану допомогу. Тут свою роль відіграв досвід операції у Боснії та Косові в 1990-х роках – перших самостійних операціях НАТО. Хоча НАТО здобула перемогу, досвід був анітрохи не позитивним. По-перше, конфлікт тривав довше, ніж очікувалося, частково через те, що важливість цивільної роботи та ЦВС була

недооцінена [241, с. 13-14]. Битва була виграна, але довгострокової стабільності в цивільній сфері не було. По-друге, країни – члени НАТО відмовилися розгорнути наземні сили, використавши повітряну оборону основним способом протистояння. При виборі цілі принцип одностайності НАТО виявився каменем спотикання: усі країни-члени повинні були домовитися щодо визначення мети, що призвело до затримок та зниження ефективності, адже на цей крок було витрачено достатньо багато часу. Окремі держави – члени НАТО дотримувалися своїх національних застережень, які не дозволяли командувачу НАТО розгорнути всі підпорядковані йому багатонаціональні підрозділи. З огляду на це, США вирішили самостійно розпочати війну в Афганістані, сподіваючись, що бій можна вести більш ефективно, якщо ЗС США діятимуть за єдиною стратегією. США спочатку ігнорували військовий потенціал своїх союзників, за винятком британців. Тим не менш, згодом НАТО зробило Афганістан першою місією НАТО за межами європейських кордонів [227, с. 178-179]. Наприкінці листопада 2001 року Міжнародне співтовариство зустрілось у Бонні (Німеччина), щоб домовитись про майбутнє Афганістану та про те, як заповнити вакуум влади, який очікувався після поразки талібів. Обговорювались три варіанти: розвиток афганських сил, розгортання багатонаціональних бойових військ і розгортання «блакитних шоломів» як миротворчих сил ООН. Першого із зазначеного не вдалося здійснити за короткий термін. «Блакитні шоломи» у цій ситуації також були непридатні у зв'язку з вразливістю та не дуже вдалим досвідом миротворчих місій у 1990-х роках. Це призвело до прийняття рішення щодо створення багатонаціональних бойових військ або Міжнародних сил сприяння безпеці. При цьому ООН зосередилася на гуманітарних, дипломатичних та політичних аспектах відновлення та стабілізації постталібського Афганістану.

ISAF розпочала свою діяльність як невелика, але добре озброєна миротворча місія в Кабулі, із завданням організувати безпеку представників уряду Афганістану та установ ООН, що діятимуть у столиці Афганістану [216, с. 221-222].

У перші дні війни в Афганістані ЗС США використовували «гібридний підхід». Стратегія США була зосереджена на знищенні осередків «Талібану» та «Аль-Каїди», спираючись на використання авіації з високоточною зброєю, сил спеціального призначення та польових командирів, які були прибічниками США. При мінімальному розгортанні американських сухопутних військ перемогу мали б досягти швидким способом. Можливість того, що бої з талібами перетворяться на партизанську війну, не розглядалася. Саме тому президент США Дж. Буш запропонував у жовтні 2001 року ООН взяти на себе завдання відновлення регіону після завершення його військової місії [241, с. 20-22].

Із самого початку діяльність ISAF була мало схожою на миротворчу місію, адже основна увага приділялась веденню бойових дій. Уряд США зазначав, що між ЗС США та ЗС країн – членів НАТО існував великий технологічний розрив. Американці вважали себе технологічно вищими та більш підготовленими до ведення бойових дій, ніж ЗС країн – членів НАТО, які, на їхню думку, краще виконували завдання миротворчої місії ISAF. В результаті спочатку існував чіткий, але неформальний розподіл завдань у рамках НАТО: США зосереджувались на бойових операціях у протистоянні з «Талібаном» та «Аль-Каїдою», а європейські країни – члени НАТО - на миротворчій місії в Афганістані [189, с. 37-38].

Цей розподіл завдань реалізувався не так, як планувалося, оскільки конфлікт не можна було вирішити лише застосуванням військової сили. 8 грудня 2001 року лідери «Талібану» та «Аль-Каїди» втекли з Кабулу. Таліби продовжували боротьбу з американцями, використовуючи повстанців. Військова кампанія ЗС США в Афганістані зберегла свій гібридний характер протягом перших місяців завдяки застосуванню повітряної зброї. Прикладом цього стала операція «Розмиття гір», розпочата в серпні 2002 року за розпорядженням тодішнього міністра оборони США Дональда Генрі Рамсфельда. Метою операції було вбити або захопити якомога більше повстанців «Талібану» в горах на схід та південь Афганістану. Під час вибухів

також загинули цивільні люди. Але акцент залишався на веденні бойових дій. План стабілізації не був розроблений, а тактичні аспекти бойових дій, у яких захист і контроль місцевого населення є центральними, були проігноровані ЗС США в рамках операції «Непохитна свобода» [200, с. 21-22].

У 2003 році миротворча місія ISAF вийшла за межі Кабулу. Замість постконфліктної миротворчої місії вона вступила у партизанську війну, в якій головним акцентом були операції проти повстанців. Навіть тоді президент Дж. Буш не мав наміру залучати американських військових до постконфліктного відновлення територій [227, с. 123–124]. Проте Пентагон зазначив, що мирні операції ISAF і бойові завдання OEF можуть поєднуватись [221, с. 37–45]. Таким прикладом є місія Нідерландів з відновлення територій в афганській провінції Урузган, яка розпочалася у 2006 році під керівництвом ISAF (нагадаємо, що місія OEF вже тривала в цьому районі). Способи та методи у відновленні територій, які використовувались OEF, не завжди були ефективними, адже вони спричинили багато жертв серед мирного населення. Наприклад, у 2007 році третина кількості афганських жертв серед цивільного населення була спричинена повітряною атакою США [189, с. 37]. Це знизило довіру афганського населення до багатонаціональних сил та знівельовало роботу сил ISAF. У контексті операцій з протидії повстанцям це можна розглядати як знищення накопиченого досвіду, напрацьованого органами цивільно-військової співпраці [154].

Як бачимо, бойова операція «Непохитна свобода» та діяльність ISAF з відбудови територій спочатку не були взаємопов'язані. Проте коли боротьба з «Талібаном» стала набувати партизанських форм, американці почали повільно долучатись до процесу державного будівництва та протидії повстанцям. Перехід від звичайної до стратегічної протидії повстанцям не відбувався гладко для американців. Лише через п'ять років важливість стабілізації та перебудови афганської держави та економіки були визнані рівноцінними засобами у рамках кампанії проти повстанців для забезпечення безпеки і стабільності та подолання бойових дій з «Талібаном» [174].

У ході місії в Афганістані у країнах – членах НАТО розділилися думки щодо ідей застосування силових і несилових способів ведення війни. Великобританія, Канада та Франція були переважно на боці США. У 2006 році вони побачили ключ до успіху у силовому застосуванні ЗС з метою знищення талібів та відправили більше бойових військ. Керівництво цих країн вважало, що «Талібан» відповідальний за заворушення в Афганістані, оскільки ця терористична рука ніколи не підтримає демократичний уряд. Для досягнення миру та безпеки в Афганістані потрібна стабільність на високому політичному рівні. Відповідно до цього бачення ліквідація «Талібану» бойовими операціями була пріоритетним напрямом у рамках місії ISAF [200, с. 22–30]. Франція ж зазначала, що міжнародні організації, крім НАТО (різноманітні НОУ, ООН та ЄС), повинні переглянути свої підходи до врегулювання конфлікту.

Інші союзники по НАТО, такі як Нідерланди та Німеччина, вважали, що проекти реконструкції та розвитку були ключовим фактором успіху в Афганістані, в якому ISAF мала важливе завдання. Противники активізації боротьби з «Талібаном» наголошували на тому, що бійця «Талібану» важко визначити. Повстанці часто були з числа бідних місцевих жителів, які мали мало засобів для існування і вважали боротьбу за «Талібан» головним джерелом доходу. Лише 20% повстанців підтримували «Талібан» з ідеологічних міркувань. Саме тому не боротьба з талібами, а робота з мотивації інших 80% повстанців могла б стабілізувати ситуацію в Афганістані [203, с. 25]. Падіння режиму талібів спричинило племінну війну між різними афганськими етнічними угрупованнями. Їх протистояння полягало в контролі та доступі до зрошувальних робіт, вирощуванні і торгівлі опіумом. Таліби скористалися невдоволенням мирних жителів і активізували роботу серед населення. Ключем до успіху місії в цій ситуації було не знищення терористичної мережі, а розвиток проектів реконструкції та завоювання довіри місцевих жителів [191, с. 34-36].

НОУ, ООН та ЄС не могли працювати в небезпечній зоні. Ці невійськові організації могли б взяти на себе проекти відновлення територій, започатковані

ISAF, якби зона операцій стала більш безпечною. До цього часу ISAF були єдиною стороною, яка могла ініціювати та реалізовувати проекти реконструкції. Це означало, що окрім завдань з відновлення, війська ISAF мали бути готовими і до бойових ситуацій. Проте європейські країни рідше використовували свої війська для виконання бойових завдань, аніж США.

Залучення бойових військ було основною проблемою в рамках ISAF. Зумовлювалось це двома причинами. Перша – те, що НАТО є військовою організацією, і нідерландський звіт про оцінку визнав, що ISAF базується на принципах протидії повстанцям, хоча багато європейських держав-членів вважали, що військовий союз не був готовий до операції проти повстанців «Талібану» [206]. Важливу роль відіграла і війна в Іраку у 2003 році. Другою причиною є те, що американці вторглися в Ірак без схвалення Ради Безпеки ООН. Цей дипломатичний промах здійснив тиск на відносини з НАТО. Надсилання бойових військ країн Європи для місії в Афганістан розглядалось як непряма допомога операції в Іраку. Вважалось, що додаткові європейські війська в Афганістані вивільнять американські війська, які можна буде скерувати до Іраку [216, с. 224].

Європейські країни наклали обмеження на свої військові підрозділи у вигляді національних застережень. Це проявилось у недостатньому озброєнні деяких військових контингентів та в забороні розміщення у певних районах Афганістану, де бойові дії були надто інтенсивними. Наприклад, німецьким військам не дозволялося залишати базу вночі, і вони були споряджені лише для виконання завдань з відновлення. Це відбивалось на результативності операцій з реконструкції. Майже половина збройних сил ISAF підпадали під оперативні обмеження у вигляді національних застережень [216, с. 225].

У 2008 році німецький «фонд Маршалла» опублікував опитування громадської думки, яке показало, що підтримка європейцями американського керівництва знизилася порівняно з 2002 роком. У 2007 році 64% опитаних підтримали місію з відновлення в Афганістані і лише 30% підтримали бойову місію проти «Талібану» [200, с. 34–36]. У 2009 році європейські країни

скерували до Афганістану 3000 додаткових військовослужбовців, а США – 17 000. Німеччина взагалі не хотіла надавати бойові війська. У Нідерландах у 2006 році уряд скрупульозно уникав терміна «бойова місія». А іспанські газети звинувачували американців у тероризмі проти бідних афганських цивільних осіб і розглядали американські бойові дії не як вирішення проблеми тероризму, а, навпаки, як стимул тероризму [199, с. 401-403]. Американська сторона, зі свого боку, звинувачувала європейські країни у тому, що вони не збільшували чисельність своїх контингентів у місії ISAF. У 2001 році міністр оборони США Р. Гейтс зазначив, що в рамках НАТО бракує військ для ISAF [174].

У 2009 році Європейський інститут досліджень безпеки опублікував звіт про європейське бачення війни в Афганістані. У звіті зазначалося, що стратегія міжнародного співтовариства не спрацювала. Насильство в південному регіоні Афганістану зросло попри зростання афганської національної армії та посилення присутності міжнародних сил безпеки. У 2008 році було вдвічі більше випадків із підривами на дорогах (2000 випадків) та викраденнями (300 випадків) порівняно із 2007 роком. Кількість вбитих американських солдатів зросла у тому ж році на 35%. Підкреслювалось, що військова місія без механізму налагодження належної цивільно-військової співпраці не може вирішити афганську проблему [164, с. 219].

У 2007 році США дійшли висновку, що повстанці мали різні мотиви – від політичних до економічних. Прикладом цього є страх перед талібами, несправедливе ставлення до уряду та бідність. Знадобилися роки, щоб способи війни в Афганістані перейшли від силової звичайної стратегії до більш продуманого підходу боротьби з повстанцями. Такий підхід можна порівняти з британською кампанією боротьби з повстанцями в Малайї, коли великомасштабні бойові операції були замінені на менші, а участь у них брали легкоозброєні бойові підрозділи [167]. Упродовж 2008 - 2009 років у місії ISAF відбулося налагодження напрямку цивільно-військової взаємодії, при якому безпека та захист цивільного населення були першочерговими. Це було зроблено під керівництвом американського генерала Г. МакКрістеля у його

стратегії під назвою «Фокус на людях», яка також підтримувалася його наступниками [171].

Війна в Іраку є доказом того, що навіть якщо війну можна виграти за допомогою застосування сили ЗС, то це не гарантує безпечної та стабільної ситуації в довгостроковій перспективі. Зрештою, країна небезпечна і донині. Релігійні та політичні групи суперечать одна одній. Перемога в Іраку (і у Боснії, як уже згадувалося раніше) була швидкою в силовому руслі, але проблема не була вирішена до кінця. ЗС США мали найкращі військові можливості, тому вважали, що відновлення та реконструкція регіону Афганістану є марною тратою часу [173, с. 18-19]. Проте це і є найскладнішим етапом у вирішенні військового конфлікту.

Цивільні та воєнні операції були розділені в Афганістані у різних місіях OEF та ISAF, а також у різному баченні союзників по НАТО. У рамках НАТО тривала дискусія про важливість налагодження цивільно-військової взаємодії та операцій з реконструкції, з одного боку, та задіяння бойових військ, з іншого. У цьому сенсі інтереси місій ISAF і OEF часом суперечили одне одному. США вимагали від ISAF більше бойових військ, хоча це не завжди було ефективно в умовах повстання, а деякі країни – союзники НАТО надто зосереджувались на цивільній роботі, зовсім не забезпечуючи безпеку району [51]. Цивільно-військове співробітництво характеризувалося операціями з відбудови, але їх не можна було реалізувати без військового захисту для гарантії безпеки в районі проведення операцій. Саме тому тут потрібен був баланс між цими видами діяльності.

Цивільно-військова співпраця велася в Афганістані через провінційні групи з відбудови (англ. – Provinciale Reconstructie Teams, PRT; далі – ПРТ). Громадські організації були найбільшою групою із цивільних представників в Афганістані. Після падіння режиму талібів у 2001 році Сполучені Штати розгорнули діяльність органів CIMIC. Для координації цивільної діяльності була створена Спільна оперативна група коаліції з питань цивільно-військових операцій (англ. – Coalition Joint Civil – Military Operations Task Force; далі –

CJCMOTF). CJCMOTF розробила концепцію «Коаліційні гуманітарні зв'язки» (англ. – Coalition Humanitarian liaison Cells, CHLC; далі – КГЗ), яка почала розвивати свою діяльність серед афганського населення в різних міських центрах Афганістану. Ці проєкти працювали для отримання позитивного розголосу та розпочали економічну і політичну реконструкцію. Захист сили та прийняття сили також були у списку цілей. КГЗ можна розглядати як наступників ПРТ, які спочатку були частиною OEF [248, с. 8-9].

Під час роботи КГЗ почала налагоджуватись взаємодія між збройними силами та гуманітарними організаціями, що діють у тому ж районі. Гуманітарні організації відмовлялися співпрацювати з коаліційними гуманітарними зв'язками, оскільки американські військові підтримували традиційну форму доктрини СІМІС, в якій цивільна сторона співпраці підпорядковувалася воєнній операції. У 2002 році за погодженням з афганським урядом система ПРТ була замінена. Американська версія ПРТ підпорядковувалась OEF і не була невід'ємною частиною кампанії боротьби з повстанцями. Спочатку це було зроблено для того, щоб скоротити розрив між бойовою операцією та зусиллями з відновлення. У 2003 році американці закликали європейські країни – члени НАТО слідувати концепції ПРТ американського зразка в рамках місії ISAF [154].

Через два роки концепція ПРТ стала частиною місії ISAF та почала застосовувати комплексний підхід. Терміни «комплексний підхід» і «тривимірний підхід» є прикладами цього, коли розвиток, дипломатія та оборона (3D) доповнюють одне одного та ведуть до успішної діяльності та налагодження цивільно-військової взаємодії. Згідно із 3D-підходом збройні сили повинні співпрацювати з іншими цивільними суб'єктами для досягнення безпеки та сприяння стійкій стабілізації афганського суспільства. Комплексний підхід почав застосовуватися в Афганістані з 2006 року [157]. Прикладом є голландський ПРТ в Урузгані, який був побудований у 2006 році відповідно до 3D-підходу. Керівництво його складалося з представників збройних сил

Нідерландів, міністерства закордонних справ і співробітництва в галузі розвитку.

Загально визначеної структури ПРТ ніколи не існувало. Іноді вони мали цивільне керівництво, іноді військове командування, могли мати й спільне цивільно-військове командування. Загальною рисою було те, що ПРТ НАТО були розроблені для налагодження цивільно-військового співробітництва та досягнення стабілізації афганського суспільства відповідно до 3D-підходу [157].

Цивільно-військовій співпраці було визначено дві різні функції в рамках ПРТ: традиційна галузь або «тактичне СІМІС» і «стабілізаційне СІМІС». Тактичне СІМІС базувалось на доктрині НАТО СІМІС, в якій цивільно-військова співпраця отримувала лише функцію підтримки воєнної операції. Перші ПРТ, побудовані за американським зразком, займалися переважно тактичним СІМІС і були частиною діяльності командира, яка спрямована в основному на застосування сили. Прикладом є діяльність СІМІС з метою збору розвідувальних даних. Тут цивільно-військове співробітництво є тактичним інструментом, в якому цивільна сторона співпраці відходила на другий план після воєнної операції. Така форма виявилась недостатньо корисною в Афганістані. Однак поступово роль цивільно-військового співробітництва розширилася, і ця структура також почала залучатися до гуманітарних завдань, відновлення місцевого самоврядування та економіки. Така діяльність отримала назву «стабілізаційне СІМІС» [51].

«Стабілізаційне СІМІС» – це діяльність, яка до цього часу виходила за рамки традиційної доктрини цивільно-військового співробітництва, але була визначена як один із напрямків цивільно-військової співпраці. Незважаючи на побоювання «повзучості місії» ця форма цивільно-військового співробітництва відіграла важливу роль в рамках ISAF. Місія ISAF об'єдналася з урядом Ісламської Республіки Афганістан, розгорнувши ПРТ для роботи з реконструкції та розвитку територій. Почали будувати школи, мечеті та інші адміністративні споруди. Були розпочаті проекти, які сприяли «завоюванню сердець та умів» місцевого населення. ПРТ також зосереджувались на

належному рівні управління. У цьому випадку проекти підтримали місцеву владу Афганістану. Важливу роль тут відіграло виконання законів та повага до прав людини. У цій стабілізаційній формі CIMIC місії ISAF перейшло з військового до цивільного управління, оскільки персонал місцевого самоврядування був відсутній у зоні операцій. «Стабілізаційне CIMIC» – це перехідна фаза, мета якої – дозволити цивільній адміністрації функціонувати незалежно [61].

В основу діяльності ПРТ в Афганістані лягла стратегія «завоювання сердець і умів». Вона полягає у здобутті довіри місцевого населення через реалізацію невеликих проєктів. Це сприяло збору розвідувальних даних серед місцевого населення та забезпечувало умови для успішного виконання завдання військовими підрозділами. Проте це лише обмежене тлумачення цього терміна. Важливим елементом стратегії, прийнятої британцями в Малайї, є розробка довгострокового бачення та загального плану. Ще одним із важливих аспектів для успішної кампанії проти повстанців є те, що місцеве населення повинно відчувати себе захищеним, адже воно було між двома сторонами в Афганістані: міжнародними силами з підтримки миру та безпеки і талібами. Слід було зробити підтримку уряду кращою альтернативою, ніж підтримка «Талібану». Таке бачення і підтримало афганське населення, адже відсутність безпеки під час правління «Талібану» попри голод і бідність було основною проблемою [159, с. 275-276]. Ці основні елементи, а саме наявність всеосяжного плану, довгострокового бачення та гарантії безпеки були не завжди присутніми в рамках реконструкції ПРТ.

Як ми вже зазначали, типової структури команд ПРТ не існувало. Проєкти були розроблені з урахуванням умов кожної провінції, в якій вони діяли, таким чином ПРТ мали різні цілі на практиці. Вони підтримали відновлювальні заходи, які принесли б користь економічній реконструкції Афганістану. Органи місцевого самоврядування отримали підтримку від ПРТ, щоб отримати контроль над провінціями. Окрім того, деякі ПРТ ISAF займалися проєктами швидкого впливу (англ. – quick impact projects). Це були

гуманітарні операції з метою завоювання довіри населення в короткостроковій перспективі та у найшвидший час [248].

Країни – члени НАТО вважали гнучкість ПРТ дієвою складовою функціонування, оскільки між провінціями існували великі географічні, етнічні, економічні та політичні відмінності. Гуманітарні організації більш критично ставилися до цього та розглядали таку «гнучкість» як результат відсутності стратегічних рамок і всеосяжного плану, в межах якого ПРТ могли б функціонувати [159].

Інша хвиля критики з боку гуманітарних організацій щодо функціонування ПРТ була пов'язана з акцентом на роботі з розвитку того чи іншого регіону, що загрожувало безпеці. На думку НОУ, збройні сили були непридатні для проведення робіт, пов'язаних із цивільною сферою. Військовий персонал не підготовлений до проведення відновлювальних робіт та надання гуманітарної допомоги. ПРТ були створені міжнародними силами, але їм не вистачало військової сили, щоб діяти в середовищі, де домінували партизанські війська та їх польові командири. Крім того, проекти реконструкції ПРТ часто руйнувалися талібами, оскільки вони розглядалися як частина військової та політичної стратегії нового афганського уряду і міжнародних сил. Місцеві жителі, які скористалися проектами реконструкції ПРТ, зазнавали тиску з боку «Талібану». На думку гуманітарних організацій, реконструкція та гуманітарна допомога під гаслом протидії повстанцям були не тільки небезпечними, але й неефективними, якщо ситуацію з безпекою не тримати під контролем. Лише тоді, коли безпека була гарантована, можна було проводити роботу з розвитку стабілізації країни [174, с. 224–226].

У своїй статті «Спільні виклики – спільні рішення» Е. Ротте і Г. Шварц стверджують, що на питання про те, як проводити кампанію проти міжнародного тероризму, міжнародне партнерство ще не знайшло відповіді. Однією з найбільших перешкод у цьому є політичні розбіжності між європейськими країнами, які не дозволили реалізувати однозначну стратегію в

трансатлантичних відносинах та Афганістані. Відсутність ресурсів і політичної волі у союзників по НАТО заважала розвитку ПРТ [218].

Після запуску в США КГЗ занадто великий акцент був зроблений на «тактичному СІМІС», що зупинило цивільно-військову співпрацю з гуманітарними організаціями в цьому районі. Довготривала стабільність не могла б існувати без безпеки бойових військ і без проєктів стабілізації довгострокова безпека не могла бути гарантована. Була необхідність дотримання балансу між двома формами цивільно-військової співпраці. «Стабілізаційне СІМІС» і «тактичне СІМІС» – це два різних варіанти цивільно-військового співробітництва, які доповнюють одне одного. Тактична форма ЦВС підтримує бойові дії для забезпечення безпеки в зоні операцій, а стабілізаційна дозволяє здійснювати довгостроковий розвиток та відновлення району бойових дій. Саме тому виникла необхідність внесення змін до доктрини СІМІС НАТО та можливості пояснення і закріплення цих двох напрямків [218, с. 77-78].

В Афганістані багато різних громадських організацій діяли в тому ж районі, що і сили місії ISAF. Найбільшою групою були НОУ. Прикладами є організації «Лікарі без кордонів» та «Oxfam Novib». Існували також міжнародні організації, такі як Місія ООН з надання допомоги в Афганістані (англ. – United Nations Assistance Mission Afghanistan, UNAMA). Остання група складалася з місцевих органів влади в районі операцій. Термін НОУ – загальний термін для різних організацій, які беруть участь у різних цілях та проєктах. Деякі приклади діяльності НОУ – це постачання продовольства, робота з розвитку, сприяння правам людини, матеріальна допомога та охорона здоров'я. Кількість НОУ зросла в геометричній прогресії з 1960-х років. Зараз в ООН зареєстровано близько 50 000 неурядових організацій [203]. Велика кількість НОУ та різноманітність організацій, охоплених цим терміном, не завжди сприяли ефективному цивільно-військовому співробітництву. НОУ застосовували різні політичні та оцінні критерії щодо бажаних відносин з військовими

організаціями, що ускладнювало співпрацю з цими громадськими організаціями для міжнародних сил в Афганістані.

Реалізація комплексного підходу, в якому поєднуються цивільні та військові ресурси і суб'єкти, виявилася складною для застосування на практиці. Співпраця між НОУ та міжнародними силами була складною з кількох причин. Неурядові організації надавали великого значення незалежності та неупередженості. НОУ побоювались, що в складних внутрішньодержавних війнах цивільно-військова співпраця ускладнює розрізнення військових і цивільних організацій. Для НОУ нейтралітет був важливим для того, щоб не стати мішенню сторін, які воюють. НОУ іноді мали кращі та детальніші знання про місцеве середовище і населення. Для воєнної операції ця інформація мала важливе значення, наприклад, для вистеження повстанців [227, с. 118]. Неурядові організації вважали, що збройні сили зловживали обміном інформації, і це вплинуло на незалежність та неупередженість цивільної організації. Наприклад, співпраця із збройними силами, на думку НОУ, могла загрожувати безпеці персоналу НОУ, оскільки ця співпраця розглядалася повстанцями як частина військово-політичної стратегії. Навіть якщо цивільно-військове співробітництво в цьому районі було мінімальним, різниця між військовим та цивільним персоналом залишалася незрозумілою для місцевого населення. Це становило потенційну загрозу для НОУ [200]. У 2005 році громадська організація «Лікарі без кордонів» припинила діяльність після 24 років роботи в Афганістані. Під час конфлікту загинули п'ятеро співробітників, а організація також посилювалася на введення в роботу ПРТ, що загрожувало неупередженості організації та не забезпечувало безпеку [203, с. 23].

Ще однією перешкодою для налагодження цивільно-військової співпраці стали різні структури управління та організаційні аспекти. Військова ієрархічна структура зіткнулася з більш вільною організаційною формою НОУ. Цивільні суб'єкти мали більше свободи пересування і більше шансів працювати самостійно. Цивільні організації почали планувати свою діяльність лише після початку місії. Такий стан справ немислимий для військових. Військові

організації заздалегідь планують операції та враховують найрізноманітніші сценарії. Крім того, цивільні організації частіше ставили молодих людей на вищі посади, ніж військові організації, які дотримуються фіксованої структури просування по службі. Це могло створити розрив між поколіннями, який заважає співпраці між військовим та цивільним персоналом [241].

Міжнародні урядові організації, що надавали допомогу в Афганістані, виявили, що новостворені НОУ та військовослужбовці, які не мали навичок і вмінь у виконанні роботи з розвитку та відновлення територій, припускалися схожих помилок [227, с. 68-69]. Проте НОУ не завжди ефективно здійснювали свою діяльність у зоні конфлікту. Конкуренція між самими ж НОУ перешкоджала співпраці і між гуманітарними організаціями. НОУ були зацікавлені в тому, щоб отримати якомога більше фінансування на той чи інший проєкт. НОУ були не там, де найбільша потреба, а там, де виділялося більше фінансування та була більша увага ЗМІ. Тобто гуманітарна допомога надавалася лише на основі певної релігії чи ідеології [241].

Конфлікт в Афганістані переріс від американської боротьби з тероризмом за допомогою ударів з повітря та спецназу до багатонаціональної операції з відновлення державних і соціальних інституцій. Стратегія, якої дотримувались, не досягла бажаних цілей. Однією з основних причин цього стали розбіжності між учасниками цієї місії, що мали різні бачення і цілі. З одного боку, американці занадто багато акцентували на бойових діях, з іншого боку, місія ISAF не змогла надати достатню кількість бойових військ для підтримки заходів з відновлення.

До Афганістану американці дотримувались традиційної доктрини СІМІС, в якій цивільно-військова співпраця відігравала лише обмежену роль і підпорядковувалася бойовим операціям. Однією з найважливіших умов успіху є відчуття безпеки завдяки захисту цивільного населення від повстанців. В Афганістані значна частина населення хотіла припинити жорстокість талібів та племінну війну. Населення перебувало в партизанській війні між двома

вогнями і умовно завжди вибирало ту сторону, від якої, на їхню думку, вони очікують найбільшої вигоди або кого найбільше бояться.

Американське бачення цивільно-військового співробітництва, в якому збройні сили домінували над цивільними організаціями, не спрацювало в Афганістані. Знадобилось п'ять років до того, щоб відбулася зміна стратегії США, що дало змогу розширити роль цивільно-військової співпраці [227]. Якщо раніше цивільно-військова співпраця охоплювала лише певні напрямки сучасного СІМІС, то комплексний підхід НАТО в Афганістані є першою спробою охопити форму цивільно-військового співробітництва у більш широкій концепції, ніж традиційна доктрина СІМІС. Деякі країни – члени НАТО, зокрема, Нідерланди та Німеччина, зосереджувались лише на відновлювальних місіях. Незважаючи на це війська вимушені були вести бойові дії проти повстанців [223, с. 119-120].

Групи реконструкції провінцій ISAF були створені відповідно до комплексного підходу і часто склалися з цивільного та військового керівництва. Але їхня робота мала шанс на успіх лише за умови гарантування безпеки. На жаль, акцент у цивільно-військовій співпраці не завжди робився на рівноправній співпраці. У рамках НАТО велася дискусія, чи надсилати більше бойових військ, чи вкласти більше коштів у діяльність з відновлення. Бойові дії та відбудова розглядались як два окремих заходи, які не координувались. Міжнародні сили далеко не завжди могли гарантувати безпеку роботи провінційних команд з реконструкції.

Бойові операції низької інтенсивності та робота з реконструкції в рамках цивільно-військової співпраці в протиповстанських кампаніях мають бути нерозривно пов'язані між собою. В Афганістані ж ці дві грані протидії повстанцям виявились «розведеними» в операціях ISAF і OEF [55].

Про досвід боротьби та реконструкції в Афганістані США та Нідерланди окремо згадують у своїх доктринах СІМІС. У доктринах боротьби з повстанцями наголошено, що партизанські війни можуть бути виграні лише за умови поєднання боїв з партизанами (OEF) і «завоювання сердець та умів»

місцевого населення (ISAF). Належна координація та співпраця між різними місіями OEF і ISAF та цивільними організаціями, згідно з доктриною боротьби з повстанцями, є необхідними для реалізації миру, безпеки і стабільності в Афганістані. На практиці у внутрішньодержавних конфліктах та партизанських війнах концепція цивільно-військового співробітництва виходила за межі, встановлені НАТО в доктрині CIMIC, яка діяла в часи конфліктів. Саме досвід цивільно-військового співробітництва у таких конфліктах показав, що стратегічний успіх вимагає балансу, при якому цивільна та військова діяльність узгоджуються для досягнення однієї і тієї ж мети: довгострокової стабілізації ситуації у районі конфлікту. При цьому мусимо констатувати, що назагал політика США та союзників в Афганістані виявилась провальною. Незважаючи на локальні успіхи не вдалося забезпечити внутрішньої стійкості військово-політичної системи Афганістану. Внаслідок цього одразу ж після виводу військ США уряд Афганістану був скинутий «Талібаном».

3.3. Роль CIMIC у захисті мирного населення у місії ООН у ДР Конго

Конфлікти в Демократичній Республіці Конго мають давню історію і надзвичайно складні у своєму роді. У 1998–2003 роках до конфлікту була залучена низка сусідніх держав: Руанда, Уганда, Судан, Бурунді, Республіка Конго, Ангола та Центральноафриканська Республіка. Цей конфлікт також відомий як Африканська світова війна [149, с. 243]. Поточні конфлікти переважно у східних провінціях Північного та Південного Ківу та Орієнтале можна розглядати як продовження цієї війни. Населення Конго упродовж багатьох років і до сьогодні страждає від війни та наслідків колоніального правління [161]. У період між здобуттям незалежності ДР Конго з 1960 року і до середини 1990-х років якість державного правління в країні коливалася від слабкої до відверто провальної. Президент М. Сесе-Секо, який правив з 1965 по 1997 роки, був домінуючою фігурою в цей період. У 1997 році Л. Кабіла очолив країну після М. Сесе-Секо. Однак суперництво між Л. Кабілою і

колишніми прихильниками другого призвело до конфлікту 1998 – 2003 років, до якого були залучені більшість держав – сусідів ДР Конго [149].

У 1999 році була започаткована Місія ООН у ДР Конго (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo, MONUSCO). Відтоді місія перетворилася з обмеженої місії спостерігачів на багатовимірну та інтегровану мирну операцію – сьогодні найбільшу та найдорожчу в своєму роді [222].

Вже у 2000 році MONUSCO отримала мандат на захист цивільного населення. Хоча тоді MONUSCO була обмеженою силою, що не мала реальної спроможності здійснювати захисні заходи.

Протягом наступних років відсутність захисту цивільного населення дедалі більше привертало увагу ООН та стало причиною збільшення чисельності особового складу миротворчої місії, що було тісно пов'язано із нестабільною безпековою ситуацією у східних частинах ДР Конго. Однак лише в 2008 році Рада Безпеки ООН спеціально попросила MONUSCO визначити пріоритет захисту цивільних осіб [242, с. 65-66].

Серед основних факторів, що ускладнювали реакцію на кризи та налагодження цивільно-військової взаємодії в ДР Конго, були: велика площа країни (ДР Конго – 12-та за площею країна у світі, приблизно $\frac{1}{4}$ розміру США), відсутність інфраструктури та невелика кількість хороших доріг за межами столиці.

Загальносистемна стратегія ООН щодо захисту цивільних осіб у ДР Конго полягає у взаємодії між Секцією цивільних справ (англ. – Civilian Affairs Section, CAS; далі – СЦС) MONUSCO та офісом Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) [149]. Така стратегія добре поєднується із концепцією інтегрованої місії – створення зв'язків між різними вимірами побудови миру (політичним, розвитком, гуманітарною діяльністю, правами людини, верховенством права, соціальною сферою та безпекою) і синтез цих зв'язків в одну цілісну стратегію [160, с. 267].

Стратегія враховувала необхідність узгодити та інтегрувати мандат MONUSCO на захист цивільного населення з його мандатом на підтримку урядових сил ДР Конго [161]. Ці дві сторони важко було поєднати, оскільки вони конфліктують між собою. Елементи всередині урядової армії продовжували чинити порушення проти цивільного населення, навіть під час спільних операцій з MONUSCO. Тим не менше, відповідно до свого мандата MONUSCO мало співпрацювати з ЗС ДР Конго та одночасно захищати цивільне населення. Підтримуючи армію, деякі учасники MONUSCO вважалися учасниками конфлікту. Тому MONUSCO для надання підтримки урядовим силам запровадила «умовний» підхід. Така політика передбачає систему перевірки задля уникнення співпраці MONUSCO з командирами батальйонів, які відомі фактами порушень прав людини [162].

Основною метою Стратегії є «задоволення потреб тих цивільних осіб, які щодня зазнають наслідків бойових дій та порушень з боку збройних груп, з особливою увагою до жінок та дівчат» [70]. Незважаючи на цей акцент на негайному фізичному захисті Стратегія визнає, що ефективний захист повинен поєднувати широкий спектр заходів: гуманітарну, правозахисну, політичну та військову допомогу, а також що MONUSCO не має оперативного потенціалу для розміщення військ у кожному населеному пункті, що потребує захисту, з огляду на розмір ДР Конго, інфраструктурні прогалини та виклики безпеці. Тому єдиною життєздатною альтернативою є покращення здатності MONUSCO виявляти «моделі зловживань» та «пріоритетні сфери», щоб «передбачати і планувати ризики захисту населення».

Захист цивільних осіб у 2008 році налічував приблизно половину обов'язкових завдань у мандаті MONUSCO [161]. Огляд трьох останніх резолюцій Ради Безпеки, що стосуються ситуації в ДР Конго, показує, що розділу «Захист цивільних осіб» відводилась дедалі більша частка загальних мандатних завдань [214]. Крім того, у грудні 2008 року було додано важливий параграф, в якому зазначається, що «захист цивільних осіб має бути в

пріоритеті у прийнятті рішень, які стосувалися використання наявних спроможностей та ресурсів» [215].

У Стратегії також були відсутні конкретні вказівки військовим підрозділам ООН щодо того, який внесок вони повинні зробити у захист цивільного населення. Наприклад, питання щодо застосування військової сили для захисту цивільного населення не розглядалося. У ньому лише зазначалося, що наступальні операції також враховуватимуть всі наявні елементи планування на випадок непередбачених ситуацій та рекомендації «Робочої групи з питань захисту» [242, с. 67].

Умовний підхід вперше був введений у Резолюцію Ради Безпеки 1906 у грудні 2009 року. Погодившись із неспокійною ситуацією між MONUSCO та ЗС ДР Конго, Рада Безпеки заявила, що підтримка MONUSCO воєнних операцій під керівництвом ЗС ДР Конго проти іноземних сил та збройних груп суворо обумовлена дотриманням ЗС ДР Конго міжнародного гуманітарного права, права людини та законодавства щодо біженців і ефективним спільним плануванням цих операцій [215].

З часом беззастережна підтримка MONUSCO національної армії ДР Конго стала політично та морально неприйнятною і навіть розглядалася як така, що суперечить принципу неупередженості ООН.

Об'єднані групи захисту вперше були розгорнуті в лютому 2009 року після низки інцидентів у провінції Північного Ківу, які виявили «неспроможність військових MONUSCO адекватно зрозуміти контекст (політичний, соціальний, етнічний та культурний), в якому вони змушені були діяти» [222]. Ідея полягала в тому, щоб об'єднати представників різних компонентів цивільної місії в спільну команду, розгорнуту в районах, де зареєстрована чи очікується загроза цивільному населенню. Потім Об'єднана команда захисту (англ. – Joint Protection Team, JPT; далі – JPT), куди також входили представники цивільних справ місії, давала оцінку ситуації та потенційних загроз для цивільного населення. Ці оцінки згодом використовувалися для військового планування та реконфігурації мобільних

військових засобів MONUSCO у відповідному районі операції. JPT зазвичай розгорталася в межах військової бази MONUSCO на 4-5 днів. Вона координувалася представником Секції з ЦС та залучала членів з усіх основних секцій MONUSCO, таких як політичні питання, права людини, захист дітей, публічна інформація. Їх склад варіювався залежно від наявного персоналу та спеціального досвіду, необхідного в кожному конкретному випадку. Ця структура дозволяла їм використовувати різноманітні навички та спеціалізації під час оцінки місцевої ситуації безпеки. Це також давало змогу проводити спеціалізовані втручання, коли це необхідно, наприклад, залучати підготовлений персонал з прав людини, коли є потреба опитати жертв порушень прав людини або сексуального та гендерного насильства. Таким чином, у JPT кожен член відігравав подвійну роль: по-перше, допомагав виконувати загальні завдання JPT, а по-друге, охоплював свою конкретну зону відповідальності [70]. Завдяки таким групам працівники цивільно-військового співробітництва могли бачити повну картину ситуації, що склалася в цьому районі, та знайти шляхи врегулювання проблемного питання. У період з лютого 2009 року по червень 2010 року MONUSCO розгорнула загалом 188 JPT у провінціях Північний Ківу, Південний Ківу, Манієма, Східна провінція, Катанга та Екваторія [212]. За внутрішньою попередньою оцінкою JPT, «є чимало неофіційних доказів – а також широка згода між усіма зацікавленими сторонами – що робота JPT мала значний позитивний вплив на виконання мандата MONUSCO у захисті цивільного населення» [161].

JPT також відповідали за розробку місцевих планів дій із захисту цивільного населення. План дій міг містити різноманітні заходи, наприклад, проведення регулярних зустрічей з питань безпеки, в яких брали участь представники всіх збройних груп; створення локальних механізмів оповіщення; виявлення осіб із групи ризику, яким може знадобитися особлива допомога у разі надзвичайної ситуації; складання планів дій у надзвичайних ситуаціях (наприклад, призначення конкретних місць збору) [150]. Наприкінці кожної місії JPT проводився брифінг з командиром бази та старшим із відділу

цивільних справ. На брифінгу складався спільний звіт, який розповсюджувався серед усіх вищих співробітників MONUSCO та гуманітарної спільноти. У документі попередньої оцінки JPT також перераховувались виявлені проблеми. Загальні обмеження спроможності MONUSCO також обмежували вплив JPT. У багатьох випадках ключові рекомендації не могли бути реалізовані, оскільки у збройних контингентів не вистачало необхідного обладнання або вони були обмежені Меморандумом про взаєморозуміння між країною, яка надає війська та ООН. Крім того, JPT часто виявляли, що ті, хто надає їм важливу інформацію, ставали мішенню повстанців, урядових сил чи інших збройних груп чи їхніх розвідувальних служб. Також, як завжди в місіях ООН, існували значні кадрові та ресурсні обмеження. Не вистачало засобів зв'язку, наземних і повітряних транспортних засобів. Ці проблеми суттєво впливали на належну організацію цивільно-військової взаємодії [212].

Назагал керівництво MONUSCO вважало JPT цінним доповненням до місії. JPT продемонстрували свою здатність підтримувати військові підрозділи, оскільки їхні представники володіли мовними навичками, необхідними для розуміння конкретних загроз цивільному населенню в певній місцевості. Хоча війська патрулювали щодня, вони не завжди мали змогу підтримувати прямий контакт із ключовими лідерами чи місцевими громадами. Зібрана інформація JPT також використовувалась для планування, що полегшувало військовим підрозділам впровадження керівних принципів у захисті місцевого населення [213].

Військові практики розділилися у своїх поглядах на JPT. Офіцери планування та співробітники штабу вважали інформацію, надану JPT, цінною: вона заповнювала інформаційно-аналітичний пробіл, який військові контингенти не могли заповнити. Важливим було те, що JPT побачили, наскільки складним є рельєф та наскільки складно розгортати і підтримувати військові підрозділи в густих джунглях, практично без інфраструктури. Це дозволяло зрозуміти специфіку роботи військових у цій місії. Однак деякі офіцери тактичного рівня (рівня батальйону) не поділяли такого позитивного

погляду на ЈРТ. Вони не вважали необхідним залучати до процесу планування представників ЈРТ. Інформацію, що надавали ЈРТ, та звіти, які надавали військові, керівництво MONUSCO використовувало для аналізу і планування операції, що були спрямовані на щоденний захист цивільних, а також для формування довідника, в якому прописувався певний алгоритм дій під час взаємодії із місцевим населенням [211]. Такий довідник надавався всім зацікавленим сторонам, які брали участь у місії. Серед них були і військові. Але ступінь використання інформації з довідника військами та офіцерами з планування місії протягом періоду їх розгортання залишався невизначеним. Військові часто повторювали ті самі помилки – тобто інформація із такого довідника не була засвоєна та вивчена належним чином.

Із вищезазначеного можна виділити три основні актуальні проблеми, які виникали у контингенту миротворчої місії щодо захисту цивільного населення: необхідність налагодження успішної цивільно-військової взаємодії; правильне використання розвідданих; застосування військової сили, що дозволило би посилити захист і мінімізувати жертви серед місцевих.

Колишній керівник MONUSCO А. Досс у травні 2009 року так висловився щодо необхідності цивільно-військової співпраці у захисті населення: «Війни в Іраку та Афганістані викликали багато роздумів поза межами ООН про те, як цивільно-військове співробітництво може бути використано як засіб для кращого управління у «нерегулярних війнах» [242, с. 21-22]. Однак, тут варто розуміти, що ЦВС є досить складним елементом у конфлікті як на практиці, так і в теорії. Адже кожна миротворча місія має свої особливості: політичні, економічні, культурні, соціальні, ментальні. Успіх цивільно-військової співпраці залежить саме від врахування та розуміння таких особливостей кожного регіону, а також від налагодженої співпраці між самими підрозділами контингенту. Як показує досвід MONUSCO, об'єднання цивільних та військових представників контингенту під час виконання ними обов'язків мало суперечливий характер і частково відіграло негативну роль у забезпеченні безпеки місцевого населення.

Захист цивільного населення є сферою, в якій цивільно-військова співпраця є особливо важливою та корисною. Місія ООН у ДР Конго також показала приклади успішної цивільно-військової діяльності щодо захисту цивільного населення. На рівні штабу Спільний центр аналізу місій та Осередок раннього попередження і швидкого реагування на основі аналізу отриманого досвіду розробили концепції застосування ЦВС для їх використання під час оборони. На тактичному ж рівні JPT та Центри спостереження розробили польовий довідник, де додатково показали успішні приклади у практичному реагуванні, що стосувалося захисту цивільних. В останньому випадку представники НОУ, цивільні та військові учасники відкладають суперечливі ідеї та принципи, щоб досягти корисного і практичного компромісу щодо покращення захисту на практиці.

MONUSCO з 2000-х років знаходиться на передовій цивільно-військової співпраці. Вже у 2005 році MONUSCO та її гуманітарні партнери в ДР Конго розробили настанови щодо взаємодії між військовими та гуманітарними організаціями MONUSCO [226]. Вони склалися із набору загальних принципів та визначень на додаток до конкретних оперативних настанов. Наставови роз'яснюють принципи роботи та мандати як гуманітарних, так і військових суб'єктів, а також пропонують принципи співпраці, координації, розмежування та обміну інформацією, а також напрямки вирішення складних питань, зокрема, використання військових активів суб'єктами гуманітарної діяльності та гуманітарні операції, що проводяться військовими MONUSCO [242, с. 67].

Що стосується захисту цивільного населення, в настановах перераховані види діяльності, які і сьогодні виконуватимуться військовими компонентами MONUSCO: охорона територій, стримування насильства, усунення загроз, супровід та створення буферних зон. Надаючи допомогу суб'єктам гуманітарної діяльності у здійсненні їхнього захисту, військові можуть відповідно до настанов також надавати матеріально-технічну підтримку (наприклад, вертольоти) та військовий супровід у випадках, коли ризики

безпеки занадто високі. У настановах також наголошується, що «у захисті і допомозі цивільному населенню військові та гуманітарні дії представляють різні аспекти загальної діяльності» і що «для досягнення консолідованих результатів необхідна тісна координація» [211;214; 215].

Секція цивільних справ MONUSCO відіграє ключову роль у зміцненні взаємодії між військовими та цивільними компонентами місії. Секція також координує роботу зовнішніх цивільних партнерів шляхом регулярних зустрічей, спрямованих на інформування місцевого населення та планування військових заходів MONUSCO. Ці заходи містять, але не обмежуються наступними видами діяльності: патрулювання в базарні дні; нічне патрулювання; співпраця з місцевою поліцією та армією для здійснення патрулювання; забезпечення безпеки місць проживання для внутрішньо переміщених осіб і районів основного скупчення населення; супровід гуманітарних організацій, що надають продовольство та іншу допомогу населенню. Ефективне цивільно-військове співробітництво може бути простіше налагоджене в ООН, ніж в інших міжнародних організаціях. ООН має доступ до широкого спектра як цивільних, так і військових можливостей, на відміну, наприклад, від НАТО, яке в основному є військовим союзом. Крім того, в рамках інтегрованої місії військові та цивільні компоненти ООН працюють під однаковим мандатом, сприяючи співпраці. Але ООН також стикається з проблемами, що стосуються цивільно-військової співпраці [208, с. 93-96].

Досвід MONUSCO показує, що цивільно-військова співпраця є одночасно можливою і необхідною для виконання мандатів захисту. Це посилює необхідність розробки спільних керівних принципів і залишає суперечливі ідеї та принципи осторонь для досягнення практичних компромісів. Це також свідчить, що визнання різних ролей цивільних і військових учасників однаково важливо. Військові учасники є більш придатними для вирішення негайних викликів фізичного захисту, а цивільні – для вирішення гуманітарних потреб і реалізації довгострокових стратегій захисту.

3.4. Реформування структур СІМІС країн-членів НАТО з урахуванням досвіду збройних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ століття

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття змінилися підходи до врегулювання конфліктів та були суттєво переглянуті правові вимоги щодо їх учасників. Міжнародна спільнота підвищує вимоги до врахування економічних, соціальних, релігійних, політичних, культурних і гуманітарних факторів під час планування та проведення міжнародних миротворчих операцій. Як показує міжнародний досвід, залучення широкого кола цивільних інституцій у процес вирішення наявного конфлікту сприяє досягненню спільної мети – врегулювання цього збройного конфлікту.

Після завершення Другої світової війни у світовій спільноті активізувався новий етап воєнно-політичних конфліктів, особливістю яких є пріоритет використання противниками широкого спектра невоєнних чинників: економічних, інформаційних, екологічних, соціальних та політичних важелів впливу. З огляду на це, такі конфлікти називають «гібридними війнами». Головним завданням «гібридної війни» є не стільки фізичне знищення збройних сил противника, скільки нав'язування агресором своєї ідеології населенню держави, з якою йде протистояння. Тобто, у війнах «гібридного типу» цивільне населення не тільки несе основний фізичний та психологічний тягар наслідків збройного протистояння (загроза життю та здоров'ю, порушення умов життєдіяльності), але й знаходиться під шаленим тиском інформаційної та психологічної складової воєнно-політичного конфлікту [153]. Саме тому у 90-х роках ХХ століття, у зв'язку із численними міжетнічними конфліктами на територіях країн Південної та Східної Європи, для врегулювання яких залучалися міжнародні миротворчі контингенти, в органах військового управління Збройних сил країн – членів НАТО виникла потреба у створенні структур, які б працювали із цивільним населенням. Власне, на основі досвіду операцій на території колишньої Югославії було зроблено висновок, що застосування військових засобів вже не є вирішальним фактором для

досягнення кінцевої мети. Наявні виклики і загрози потребували всебічного вивчення місцевого населення та впливу громадянського суспільства на дії військових багатонаціональних груп.

У серпні 1997 року був прийнятий перший документ, що стосувався СІМІС – Військова політика НАТО СІМІС МС 411 (NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation), доопрацьований і прийнятий як МС 411/1 у 2001 році [67]. У цій директиві Військового комітету НАТО наголошувалося, що ЦВС – це військова структура, основним завданням якої є підтримка цивільних органів влади, місцевого населення, урядових і міжнародних організацій, що забезпечить успішне виконання завдань при застосуванні військ під час проведення міжнародних операцій з підтримки миру та безпеки. Відповідно до МС 411/1 передбачалося створення робочої групи НАТО, роль якої полягала у повноцінному залученні структур ЦВС до Об'єднаного командування Європи до 2000 року. Також зазначалось, що оперативні командири повинні розглядати СІМІС як складову процесу планування для проведення будь-якої операції та в залежності від її типу розміщувати підрозділи цивільно-військового співробітництва [69]. У 2003 році було розроблено важливий документ ЦВС НАТО – доктрину СІМІС НАТО АJP-9. Відповідно до доктрини НАТО система ЦВС під час операцій під егідою НАТО повинна: ставити в пріоритет військові цілі та завдання; підтримувати систему керівництва і контролю на всіх рівнях; бути економною, а саме мінімально використовувати військові ресурси при максимальному використанні цивільних, до того ж важливо не допустити виснаження останніх, оскільки це негативно вплине на підтримку життєдіяльності місцевого населення; концентрувати увагу не на численних, а на об'ємних пріоритетних проєктах та дотримуватись зобов'язань, визначених міжнародним гуманітарним правом [66].

Для ЦВС в операціях з підтримки миру та безпеки додатково застосовуються ще й такі принципи: визначення спільної мети, завдань та сфер впливу для військових і цивільних учасників операції; розподіл

відповідальності за успішну чи неуспішну діяльність між військовими та цивільними структурами; налагодження чіткої системи зв'язку і координації між учасниками операції; прозорість дій; обізнаність з місцевою культурою, звичаями та традиціями [51].

У 2008 році через чергову трансформацію Північноатлантичного Альянсу у Штабі Верховного Головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО у Європі була переглянута та доопрацьована доктрина АJP-9 із залученням робочої групи із Чеської Республіки, Данії, Німеччини, Нідерландів, Норвегії та Польщі. Вже у лютому 2013 року був прийнятий оновлений документ АJP 3.4.9, в якому врахована необхідність адаптації до сучасних викликів та вимог, а також внесення необхідних змін у бачення ЦВС на основі набутого нового досвіду у веденні військових конфліктів [48]. У документі визначені загальні положення, що стосуються гуманітарної допомоги та розвитку: цілі гуманітарної допомоги та розвитку, які полягають у спільній роботі щодо внеску у покращення якості життя людини; недискримінація, що вказує на надання допомоги виключно на основі визначених потреб, незалежно від розташування, етнічної приналежності, статі, соціального статусу або релігії; повага до людської гідності, яка реалізовується відповідно до принципів та норм міжнародного права і також означає повагу культури, релігії та звичаїв; прозорість і підзвітність, тобто, здійснюючи допомогу, варто переконатись у відсутності корупції, крадіжки або зловживання ситуацією; стійкість і готовність – заходи, які реалізуються з урахуванням місцевих умов і спрямовані на зміцнення місцевих ресурсів за рахунок укріплення громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування до поточних потреб; координація, тобто діяльність з урядом і зацікавленими суб'єктами на кожному рівні. Особлива роль у АJP-3.4.9 відводиться співпраці СІМІС із неурядовими організаціями [48]. Сьогодні союз НАТО обрав шлях врегулювання кризових ситуацій через призму цивільно-військової співпраці, адже, які б не були поставлені задачі, вони виконуються у цивільному

середовищі, де плідна взаємодія із мирним населенням є чи не найважливішим аспектом для швидкого вирішення конфлікту.

В армії США весь особовий склад, який перебуває на дійсній службі або в резерві, отримує необхідну підготовку для підтримки цивільно-військових операцій та здійснення взаємодії із цивільним населенням. У доктрині СІМІС США цивільно-військові операції розуміються як діяльність командира з метою налагодження, підтримання відносин, здійснення впливу чи прагматичного використання відносин між військовими, урядовими та неурядовими цивільними організаціями, представниками влади, цивільним населенням і території проведення операції з позитивним, нейтральним або ворожим ставленням до військової присутності [56].

Така діяльність здійснюється для полегшення воєнних операцій, консолідацій зусиль та досягнення оперативних цілей США. Цивільно-військова операція здійснюється визначеними цивільними і військовими представниками або в поєднанні цих двох компонентів. Доктрина СІМІС НАТО та доктрина СІМІС США є дещо схожими між собою, адже у доктрині НАТО використаний досвід США в миротворчих операціях. Проте існує і певна відмінність між ними. НАТО вбачає у ЦВС можливість покращення координації з цивільним компонентом. Доктрина НАТО не зосереджена суто на проведенні проєктів, хоча здійснення гуманітарних проєктів на підтримку своїх також не виключається. Підхід США зосереджується на здійсненні впливу на цивільне оточення з метою підтримки своїх сил. Військовослужбовці збройних сил США під час ЦВО можуть виконувати функції цивільних органів влади та організацій, тобто принцип США передбачає певне пристосування до потреб військових. Також цікавим є той факт, що фахівці ЦВС входять до відділу вогневого ураження. А командир перед тим, як прийняти рішення щодо вогневого ураження, запитує у представників ЦВС: чи є можливість вирішити цю проблему шляхом залучення ЦВС, а саме – досягти прихильності місцевого населення, щоб вони не сприяли незаконним збройним формуванням [47].

Національні доктрини ЦВС різних держав базуються та розробляються відповідно до норм власного національного законодавства, внутрішніх національно-стратегічних орієнтирів та на основі доктрини НАТО АJP 9 [128, с. 179]. Наприклад у доктрині Республіки Хорватія зазначено, що сучасна теорія цивільно-військових відносин пов'язана з розподілом сторін, де однією стороною є громадянське суспільство, іншою – збройні сили. Починаючи з 2000-х років, уряд Хорватії активізував свою діяльність щодо реформування цивільних і військових відносин. Звичайно, були певні труднощі: необхідність реалізації оборонних реформ у контексті цивільно-військового співробітництва, відсутність досвіду цивільної та військової оборони та необхідність скоротити витрати на оборону із загального бюджету із подальшою модернізацією збройних сил. Доктрина ЦВС збройних сил Хорватії базується на доктрині АJP-9 НАТО і розглядається як загальні стандарти для здійснення діяльності збройними силами Хорватії. Сьогодні у Хорватії відбувається процес оновлення доктрини АJP-9 до нового стандарту НАТО АJP-3.4.9 [129, с. 118]. Загалом розвиток системи ЦВС у Хорватії пов'язаний із реформуванням збройних сил до стандартів НАТО.

У збройних силах Королівства Данія система CIMIC функціонує також за стандартами НАТО. Найширше вони застосовували ЦВС під час операцій у боротьбі з повстанцями в Афганістані. ЦВС у Данії являє собою співробітництво, що спрямоване на підтримку операцій військового командира, особливо в операціях щодо стабілізації обстановки, де основним завданням командира є взаємодія із місцевою владою та населенням на території проведення місії. Також фахівці CIMIC виступають у ролі радників із цивільних питань. Відповідно до доктрини Данії ЦВС є військовим елементом, який пов'язує громадянське суспільство із військовими та розглядається як форма взаємодії для досягнення поставлених цілей [134, с. 73]. Тому в пріоритеті CIMIC є підтримка військових у районі виконання завдань і взаємодія із цивільною владою, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями. Прикладами співпраці є: консультації, роз'яснення питань щодо

комунікації, надання потрібної інформації, нарощування військового потенціалу, економіки, освіти [95, с. 339]. У 2004 році Данія була однією із перших країн – членів НАТО, яка розширила діяльність СІМІС щодо задоволення потреб місцевого населення. Такий підхід базувався на досвіді Афганістану, Балкан та Іраку і був взятий за основу щодо покращення діяльності СІМІС у НАТО та в інших країнах з метою вироблення багатостороннього підходу, що прискорить військову стабілізацію. У контексті «данської ініціативи» НАТО почало збільшувати свою взаємодію із Департаментом операцій щодо підтримання миру та Управлінням із координації гуманітарних питань ООН.

У Франції в середині 1990-х років набула актуальності концепція комплексного підходу, яка виникла від час афганської кризи. У 1991 році Франція долучилась до миротворчих операцій під егідою Альянсу. У 1999 році представники ЦВС Франції виконували завдання в Югославії. У лютому 2008 року Франція звернулася до представників СІМІС НАТО з пропозицією зосередитись на комплексному підході щодо африканської та афганської криз. Цей підхід був погоджений у Бухаресті і впроваджений в Афганістані восени 2009 року [132, с. 208]. У концепції, запропонованій Францією, йшлося про прагматичне бачення діяльності СІМІС. Тобто, мова йшла про вдосконалення структури ЦВС таким чином, щоб суб'єкти змогли взаємодіяти та спілкуватися один з одним задля досягнення ефективних і швидких цілей та працювати у трьох узгоджених і скоординованих напрямках: управління, безпеки та економічного і соціального розвитку. Саме Франція запропонувала комплексний підхід НАТО в таких структурних напрямках: планування та проведення операції; актуалізація досвіду навчання й освіти; зміцнення співпраці із зовнішніми суб'єктами; повідомлення для громадськості; стабілізація та реконструкція. Причому залучення та участь громадськості передбачалися на всіх рівнях. Цей підхід спрямований на врегулювання кризи, із виконанням всіх елементів, що дозволяють повернутися країні до стабільності [128, с. 180].

На початку XXI ст. збройні сили Німеччини взяли курс на забезпечення умов політичної безпеки, який передбачав відповідальність перед міжнародною спільнотою та гарантував загальну безпеку, що означало попередження впливу криз і конфліктів, запобігання та їх примирення. Завданням цього курсу було врегулювання будь-яких конфліктів та забезпечення національних інтересів держави. Саме тоді набула актуальності співпраця бундесверу із державними і недержавними організаціями в самій країні та поза її межами, на що було спрямовано і цивільно-військову співпрацю. Представником та ініціатором ЦВС у Німеччині є військовий підрозділ Об'єднаних сил забезпечення. Цей орган виконує функцію сполучної ланки та рупора армії для підтримки компетентних органів цивільного захисту як в самій країні, так і у миротворчих місіях за межами держави. ЦВС бундесверу орієнтоване на узгоджену взаємодію цивільних і військових осіб, яка під час планування воєнної операції орієнтована на населення. СІМІС Німеччини за кордоном спрямоване на те, що здобувати інформацію у цивільному просторі, аналізувати та оцінювати її з метою визначення гуманітарного становища і намірів цивільного населення [129, с. 118]. Починаючи з 2013 року, Німеччина сформувала новий підхід до організації ЦВС. Це зумовлено отриманням досвіду у міжнародних операціях з підтримки миру та безпеки й орієнтацією на доктрину НАТО СІМІС АJP-3.4.9. Отже, цивільно-військова співпраця бундесверу – це взаємодія військових із цивільним населенням для того, щоб сприяти виконанню військових завдань та досягти військових і цивільних цілей в рамках спільного забезпечення безпеки [132, с. 209].

Норвезька структура СІМІС діє також відповідно до доктрини АJP-9, а у стратегічну концепцію оборони Норвегії входять ряд документів, пов'язаних із цивільно-військовим співробітництвом. Саме цивільно-військове співробітництво втілене як функція усієї національно-військової діяльності. ЦВС Норвегії складається із групи підтримки (діяльність офіцерського корпусу офіцерів, забезпечує діяльність для миротворчих місій, операцій ООН, ЄС, ОБСЄ) та волонтерів (зараховуються на індивідуальній основі). Норвегія має

досвід розгортання підрозділів ЦВС з 2002 року у миротворчих операціях у Боснії, Косові, Іраку та Афганістані [134, с. 75]. Саме в Іраку та Афганістані Норвегія використовувала ЦВС як дієвий спосіб боротьби з тероризмом. Цивільно-військова співпраця Норвегії охоплює завдання як всередині країни, так і поза її межами. Норвегія є однією з країн – засновниць Центру СІМІС, який розташований у Нідерландах [128, с. 182].

Концепція СІМІС у межах нідерландської доктрини не стала винятком і також базується відповідно до доктрини НАТО. ЦВС підтримує військову місію шляхом координації та співробітництва між військовими командирами і представниками цивільного населення. СІМІС у Нідерландах розуміється як співпраця між збройними силами та цивільними й урядовими організаціями. ЦВС розділяється на дві категорії: діяльність СІМІС, яка зосереджується на підтримці військових підрозділів цивільними інститутами (інфраструктурна організація, постачання товарів і послуг), та операції СІМІС, які належать до дій військових підрозділів на підтримку цивільних (допомога в реконструкції, ремонт інфраструктури, розмінування) [134, с. 76]. Такі заходи проводяться після врегулювання збройного конфлікту, мета яких полягає у збереженні суверенітету країни та попередженні повторного виникнення конфлікту. Поряд з тим, доктрина СІМІС Нідерландів має свої особливості. ЦВС діє не лише за межами країни, але й на своїй території у формі операцій, що стосуються національної безпеки та внутрішніх стихійних лих [51]. Відповідно до Концепції оборони Нідерландів ЦВС охоплює шість середовищ: цивільна інфраструктура, економіка і комерція, цивільне адміністрування, гуманітарні питання, справи культури, економічний розвиток [128, с. 185]. Така діяльність спрямована на розробку проєктів для місцевих громад.

Система ЦВС в Україні є дещо схожою із діяльністю СІМІС у Нідерландах. Адже військовослужбовці структури ЦВС виконують завдання на території своєї держави, що і робить українську систему СІМІС особливою. В українській структурі ЦВС взято за основу не лише доктрину НАТО, але й враховано вітчизняний досвід на території нашої країни. Система ЦВС України

є основною взаємодією між суспільством і Збройними Силами на лінії розмежування, у районах ведення бойових дій та відведення.

Висновки до 3-го розділу

Під час операції у Боснії стало зрозуміло, що для досягнення міцного миру та стабільності необхідний баланс між бойовими військами та роботою з відновлення. Якщо військові цілі досягнуті, але розвиток та взаємодія з цивільною сферою добре не налагоджені, конфлікт може перейти і до цивільної сфери. Це може створювати нестабільну ситуацію в довгостроковій перспективі. У Боснії виявилися розбіжності між доктриною НАТО CIMIC та цивільно-військовим співробітництвом у реальності району операцій. Концепція CIMIC виявилася занадто обмеженою для нових конфліктних ситуацій, в яких було задіяно НАТО. Досвід місії ISAF у Афганістані показав, що бойові операції низької інтенсивності та робота з відновлення регіону в межах цивільно-військового співробітництва у кампаніях проти повстанців повинні бути тісно пов'язані між собою, а належна координація і співпраця між представниками місії та цивільними організаціями є необхідністю для реалізації миру і безпеки у регіоні. Спільна робота секції цивільних справ та Об'єднаної команди захисту під егідою ООН у MONUSCO вчергове підтвердила, що забезпечення безпеки цивільного населення, вміння правильно використовувати розвідувальні дані, вивчення культурних особливостей регіону та взаєморозуміння між самими підрозділами, які задіяні до налагодження цивільно-військового співробітництва, є важливим чинником в успішній реалізації мети місії.

Досвід конфліктів у Боснії, Афганістані та ДР Конго показує важливість використання цивільно-військової співпраці, яка стає необхідністю у врегулюванні конфліктів. Фактично сучасні реалії війн, у центрі уваги яких є місцеве населення, змусили країни – члени НАТО остаточно переглянути свої підходи до врегулювання конфліктів. Новий напрям НАТО CIMIC, який називається CGN, будується за американською моделлю і досвідом цивільних

справ. Але у ЗС країн НАТО (за винятком Великобританії) СІМІС будується за окремою командною структурою, відіграє окрему та одну з основних ролей у воєнних операціях. Кожна країна у запровадженні структури СІМІС бере за основу доктрину СІМІС НАТО і досвід своїх ЗС у миротворчих операціях за межами або в межах своєї країни. Завдяки окремій командній структурі цивільно-військова співпраця завжди буде відокремленою від регулярних бойових військ під час внутрішньодержавних конфліктів чи поза межами країни. Адже сфера співпраці між військовими, цивільними органами влади, міжнародними, урядовими й неурядовими організаціями значною мірою залежить від типу поточних операцій чи кампаній. У бойових діях взаємодія між ними, як правило, обмежена і насамперед полягає у запобіганні невинуватених втрат і жертв серед цивільних осіб, а також у підтримці та дотриманні норм міжнародного гуманітарного права. У миротворчих операціях ця взаємодія поступово розширюється, розвивається та поглиблюється. Переважно діяльність СІМІС у миротворчих операціях спрямована на підтримку та встановлення контролю над місцевим населенням, узгодження дій із державними органами влади, підтримку та надання гуманітарної допомоги населенню, а також контроль над потоком біженців. У мирний час і під час гуманітарних операцій співпраця з цивільною владою та цивільним населенням найтісніша і полягає у будівництві, відновленні та вдосконаленні інфраструктури, розподілі й доставці гуманітарної допомоги, моніторингу біженців і безпеки таборів біженців, попереджувальних заходах та ліквідації наслідків стихійних лих, аварій і катастроф.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНИ ЦИВІЛЬНО ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

4.1. Досвід організації та реалізації заходів СІМІС українським контингентом у Республіці Ірак

Початок Антитерористичної операції на Сході України у квітні 2014 року спонукав до глибокого реформування Збройних Сил України та всього сектора безпеки і оборони. Одним із багатьох напрямів цього реформування стало впровадження системи ЦВС у структуру ЗС України [179, с. 377].

Ідея створення структури ЦВС у складі ЗС України виникла у 2003 році. Цьому передувала активна участь українських військових у міжнародних командно-штабних навчаннях та міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки країн – партнерів НАТО, починаючи із 1992 року [75, с. 56]. Набуття нашими миротворцями досвіду діяльності у структурі СІМІС дало розуміння важливості створення подібних органів у ЗС України. Колискою українського СІМІС була участь українського контингенту в миротворчих місіях, а саме – виконання завдань у складі коаліційних військ в Іраку з квітня 2003 року до грудня 2008 року. У квітні 2003 року до Держави Кувейт скерували 19-й окремий батальйон РХБ захисту чисельністю близько 500 осіб. У серпні 2003 року в Іраку було розгорнуто український миротворчий контингент, групи офіцерів штабу Багатонаціональних сил в Іраку та групи офіцерів штабу Багатонаціональної дивізії «Центр Південь» [100]. У світовій спільноті було чимало спекуляцій щодо сенсу, місії, завдань операції. Але уряд України вирішив направити наших військовослужбовців для виконання завдання до Іраку, а Верховною Радою було прийнято рішення щодо надання українському контингенту статусу миротворчого [42]. Це відобразилося на порядку застосування сил і на завданнях, які були покладені на військовослужбовців ЗС України. Український контингент складався з офіцерів штабу дивізії та бригади, яка відповідала за провінцію Васіт у районі відповідальності.

Основними завданнями були забезпечення стабільності, безпеки цивільного населення, сприяння в розвитку державних структур, повне відновлення системи управління державної влади у провінції в рамках процесів, які відбувалися у регіоні. В той час Ірак був штучно поділений на адміністративні регіони: Північний, Центр-Південь і Південь. Український миротворчий контингент виконував завдання у складі Багатонаціональної дивізії «Центр-Південь». Застосування контингенту вперше відбувалося у формі участі в миротворчій операції з підтримання миру у складі коаліційного угруповання з чітким розподілом повноважень відповідно до національних обмежень кожного контингенту. Поряд з українським контингентом виконували завдання миротворчі контингенти 14 країн [107, с. 48]. Взаємовідносини між контингентами визначалися Меморандумом про взаєморозуміння, наказами командира дивізії та стандартними оперативними процедурами. Ефективність виконання миротворчих завдань обумовлювалася рівнем взаємодії та координації між командуванням Багатонаціональної дивізії та національними контингентами. До складу дивізії входила бригада з українським миротворчим контингентом, зоною відповідальності якої була провінція Васіт. Головне завдання – забезпечення стабільності в регіоні. У складі бригади був відділ взаємодії, в якому мали виконувати завдання українські представники СІМІС. У район відповідальності українська бригада зайшла в період з 10 по 15 серпня 2003 року [100]. Фактично з серпня по жовтень СІМІС ще не виконувало поставлених завдань, адже проходив період вивчення регіону та особливостей місцевого населення. Антикоаліційними силами застосовувались відповідні інформаційні заходи впливу з деморалізації миротворчого контингенту. Обов'язки керівника СІМІС взяв на себе командир бригади генерал-майор С. Безлуценко. Саме він першим їздив по провінціях і знайомився з шейхами та релігійними лідерами. Тобто він і його перекладач А. Біщинський фактично були першими представниками СІМІС. Українська бригада миротворчого контингенту входила до складу дивізії разом із польською та іспанською бригадами. З ініціативи штабу дивізії та штабу коаліційної адміністрації (це

цивільна адміністрація) було організовано декілька семінарів для особового складу міжнародного миротворчого контингенту з метою доведення інформації, що стосувалася регіону дислокації військ. До занять залучалися офіцери-координатори проєктів у провінції Васіт з відновлення інфраструктури і одночасно офіцери групи взаємодії. Завдання для СІМІС формувалися виходячи з наявних сил та засобів. У лавах СІМІС були вже підготовлені офіцери, наприклад полковник Р. Мірошніченко [100, с. 6]. Він у 1997 - 2003 роках працював у сфері міжнародних відносин у Збройних Силах України, зокрема в Центрі координації та співробітництва в рамках програми «Партнерство заради миру» Генерального штабу Збройних Сил України. Центр відповідав за координацію питань реформування відповідно до зобов'язань України в рамках співробітництва між Україною і НАТО. Зазначимо, що Україна брала участь у програмі «Партнерство заради миру» з 1994 року. Це передбачало, зокрема, складання індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО, проведення спільних навчань, навчання офіцерів на курсах. Метою програми було надати пострадянським країнам можливість долучитися до процесів забезпечення безпеки та стабільності на Євроатлантичному просторі через участь в операціях з підтримання миру. Упродовж 1994 - 2003 років понад тисяча офіцерів пройшли курси англійської мови, взяли участь в операціях ООН, закінчили коледжі у Британії та Америці. Такі кадри мали належний рівень підготовки до виконання завдань у миротворчих місіях. Але при формуванні контингенту до Іраку зі всіх Збройних Сил України за наявності 55 вакансій у штабі дивізії вдалося укомплектувати тільки 26 посад з належним рівнем знань та володіння англійською мовою [101, с. 8]. Люди, які отримували диплом магістра школи «Monterey California» з питань державного управління і стратегічного планування, залишали військову службу і йшли працювати до бізнесових структур. У штабі бригади одиниці володіли англійською мовою і виконували обов'язки перекладачів. Особовому складу бригади знадобилось декілька місяців для точного усвідомлення свого завдання. Тоді ж прийшло розуміння, що у тактичному оперативному центрі

бригади потрібний офіцер, який володіє англійською мовою, власне, це і покладалося на представника СІМІС. Адже він повинен працювати, організовувати взаємодію з місцевим населенням та із СІМІС коаліції. Перші спроби донести важливість підготовки СІМІС до керівництва ЗС України робилися восени 2003 року. Саме тоді через недостатній рівень співпраці український контингент в Іраку зазнав перших втрат особового складу. У жовтні 2003 року бронетранспортер з українськими військовослужбовцями був підірваний у провінції Сувайрі, на південний схід від Багдаду, там розташовувався навчальний центр Національної гвардії Іраку [101, с. 4]. Сама ж гвардія та її місцевий лідер жили заможнo, адже володіли великими земельними ділянками і охороняли її. Саме тому провінція Сувайра була найгарячішою точкою в Іраку, адже щодня місцеві здійснювали збройні напади на колони, що спричиняло поранення та загибель людей, зокрема з миротворчого контингенту. В період перебування українського миротворчого контингенту в Республіці Ірак загинуло 18 військовослужбовців, близько 40 отримали поранення [79]. Саме задля уникнення таких випадків було важливо налагодити цивільно-військову співпрацю, щоб домовлятися із місцевими релігійними лідерами. Прихильність місцевих лідерів досягалася шляхом реалізації проєктів з відбудови інфраструктури у провінції Васіт: шкіл, дитячих садків, шпиталів, колодязів і т.д. Фінансування здійснювалось урядом США [86, с. 55].

Завдання розмінування місцевості та знищення боєприпасів виконувались упродовж усього періоду перебування контингенту. Основні зусилля українських підрозділів зосереджувались на очищенні від вибухонебезпечних предметів території базових таборів, місць несення служби, маршрутів руху патрулів, перевірки колишніх складів з боєприпасами. Усього було знищено 1 788 430 боєприпасів, з них близько 80% протягом першого року проведення операції. У середньому українські миротворці щомісячно знищували до 100 різних вибухонебезпечних предметів [101, с. 4].

Цивільно-військове співробітництво стало невід'ємною складовою досягнення мети операції невійськовими способами та полягало у встановленні добрих стосунків з місцевим населенням, головами родин та релігійними лідерами. Важливою складовою цивільно-військового співробітництва була організація взаємодії з військовими контингентами Коаліційних сил, міжнародними організаціями та місцевими органами влади з питань відновлення цивільної інфраструктури і надання гуманітарної допомоги місцевому населенню в зоні відповідальності контингенту [126, с. 78-79]. Новим специфічним завданням для українського контингенту стала організація підтримки місцевих органів влади на різних етапах операції, особливо під час підготовки та проведення національних виборів до місцевих органів влади. Досвід українського миротворчого контингенту показав, що своєчасне реагування на дестабілізаційні фактори соціально-економічної ситуації, врахування особливостей міжконфесійних відносин у провінції, відкритість українського контингенту і встановлення партнерських відносин з місцевими лідерами та представниками влади дозволили стабілізувати обстановку в зоні відповідальності контингенту і з початку 2005 року практично припинити напади бойовиків на українських миротворців. Проведений комплекс заходів створив умови для передачі повноважень в управлінні провінцією національним органам державної влади.

Основними завданнями українського миротворчого контингенту були: підтримання безпеки у зоні відповідальності, супровід конвоїв гуманітарних вантажів, несення служби на блокпостах, патрулювання, охорона органів місцевого самоврядування, релігійних та історичних пам'яток, мостів, джерел питної води й інших важливих об'єктів, контроль за здачею зброї цивільним населенням і учасниками колишніх збройних формувань; здійснення інженерних та інших робіт, необхідних для ліквідації наслідків конфлікту; надання допомоги у забезпеченні цивільного населення питною водою; забезпечення безпеки діяльності міжнародних гуманітарних організацій; надання допомоги у перевезенні гуманітарних вантажів; евакуація цивільного

населення у разі виникнення небезпеки його життю; надання медичних послуг, насамперед, першої медичної допомоги цивільному населенню; виконання інших функцій із гарантування безпеки і дотримання прав людини. Фактично ці всі завдання виконувалися у супроводі офіцерів СІМІС, які попередньо входили у взаємодію із місцевими лідерами з метою інформування їх про заходи, які здійснюватиме український миротворчий контингент [126; 100, с. 6].

Водночас досвід ЦВС показав, що українські миротворці не в повному обсязі були підготовлені до виконання усього спектра завдань цивільно-військового співробітництва. На початковому етапі не завжди враховувалися особливості культури, національних традицій і менталітет іракців, бракувало також знань місцевої мови та її діалектів. Відсутність у складі контингенту досвідчених фахівців у сфері цивільного будівництва, комунального господарства, меліорації, освіти та недосконала організаційно-штатна структура підрозділів цивільно-військового співробітництва ускладнювали реалізацію проєктів, спрямованих на забезпечення першочергових потреб населення [100, с. 2]. Але попри це досвід українських миротворців свідчить, що досягнення кінцевої мети місії було можливим лише за умов комплексного вирішення завдань з підтримання миру та безпеки у визначеній зоні відповідальності, підготовки Іракських сил безпеки та організації цивільно-військового співробітництва [126, с. 89-90]. Зауважимо, що досвід цивільно-військової співпраці був принципово новим для українських офіцерів та показав, що результативність цього напрямку часто перевищувала значення суто військових методів ведення операції.

У 2004 році, після ротації українського контингенту, офіцери СІМІС надали пропозиції щодо започаткування курсів цивільно-військового співробітництва для військовослужбовців, які планувалися до участі в миротворчих контингентах. Ініціативу підтримав начальник Генерального штабу генерал-полковник С. Кириченко. Тоді ж разом із Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України були розроблені та започатковані перші в історії України курси з питань цивільно-військового співробітництва на

базі Академії оборони України. До розроблення курсів залучили низку інституцій: Головне Командування Сухопутних військ Збройних Сил України, Міністерство закордонних справ, Службу безпеки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України. Курси також підтримували МКЧХ і американська агенція з міжнародного розвитку USAID (U.S. Agency for International Development) [100, с. 10]. Упродовж 16 – 18 серпня 2004 року на базі Центру підготовки офіцерів штабів Національної академії були проведені перші курси підготовки для офіцерів відділу підтримки (СІМІС) 7-ї бригади, яка готувалась на ротацію українського контингенту до Іраку. Курси проводили офіцери, що мали досвід у Республіці Ірак, зокрема полковник Р. Мірошніченко. Завдяки цим курсам були добре підготовлені офіцери СІМІС, які брали участь у місії, а бригади отримували кошти на швидке реагування, необхідні для невідкладної допомоги цивільному населенню та для участі у мікропроєктах з відбудови інфраструктури: відновлення лінії електропередач, відбудови школи, копання криниці тощо. Курси з підготовки офіцерів СІМІС тривали майже до 2009 року. Величезний внесок у ці курси зробив полковник О. Мильченко. Завдяки його досвіду було розроблено певні настанови та алгоритми дій у місіях ООН [100, с. 6].

Першим кроком до створення сучасної структури ЦВС у ЗС України стало прийняття «Концепції цивільно-військового співробітництва під час участі Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях» у 2009 році [101, с. 8]. У цьому нормативному документі роз'яснювалась суть цивільно-військового співробітництва: організація взаємодії командування українських миротворчих контингентів із цивільним населенням, місцевими органами влади, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями з метою створення сприятливих умов для виконання завдань українськими миротворчими контингентами і досягнення кінцевої мети міжнародних миротворчих операцій.

Офіцери СІМІС Українського миротворчого контингенту у Республіці Ірак здобули перший та безцінний досвід роботи у структурі цивільно-

військового співробітництва, який з 2005 року ліг в основу проведення курсів ЦВС для військовослужбовців, що планувалися до участі в миротворчих контингентах.

Варто зазначити, що миротворчий контингент у Республіці Ірак виконував миротворчі завдання у складних умовах глибокої економічної та соціальної кризи, хаосу, проявів тероризму і зростання організованої злочинності внаслідок порушення системи державного управління у країні. Водночас був накопичений унікальний досвід щодо виконання в організації взаємодії із місцевими органами влади та надання допомоги місцевому населенню у провінції Васіт з метою створення сприятливих умов для досягнення кінцевої мети місії.

4.2. Особливості організації ЦВС під час АТО

З початком Антитерористичної операції на території Луганської та Донецької областей питання організації ЦВС в ЗС України набули особливого значення. Цивільно-військова співпраця в таких умовах постала як постійний процес підтримки і забезпечення своїх сил, налагодження зв'язків з органами місцевого самоврядування, часткової координації та залучення міжнародних організацій до населених пунктів у зоні проведення АТО, населення яких найбільше потребували гуманітарної допомоги, вивчення культурної спадщини місцевих жителів, формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗС України, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій тощо. За нормативно-правовими документами, цивільно-військове співробітництво – систематична, планомірна діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин і підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки та забезпечення сприятливих умов для виконання Збройними Силами України покладених на них завдань і

функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових і невійськових сил та засобів [41].

Особливістю організації цивільно-військового співробітництва під час АТО є те, що військовослужбовці цієї структури виконують завдання на території своєї держави. Таких епізодів історія європейських країн за останні 25 років не знала. Певний досвід, схожий із нашим, набула Великобританія під час конфлікту в Північній Ірландії, та Туреччина тощо [75; 76, с. 20].

Незважаючи на наслідки операції в Іраку система ЦВС в Україні до початку АТО так і не була створена, а посади офіцерів ЦВС у структурних підрозділах ЗС України були відсутні. Зумовлювалось це звуженим трактуванням ЦВС як атрибута виключно міжнародних миротворчих операцій. Практичне ж створення структури ЦВС у ЗС України розпочалась саме із початком Антитерористичної операції на Сході України. Засновником українського ЦВС вважають полковника О.О. Ноздрачова, який очолив Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України у 2014 році. Аналіз результатів виконання військовими завдань у перший місяць проведення АТО засвідчив низку проблем, пов'язаних із налагодженням взаємодії між командуванням підрозділів ЗС України та місцевими органами самоврядування, інших військових формувань, місцевим населенням. Основними труднощами були негативне ставлення місцевих до присутності підрозділів ЗС України та перешкоджання їм у пересуванні та виконанні завдань за функціональним призначенням [98;99;100;101]. Для допомоги та вирішення зазначених проблем у райони виконання завдання керівництво Міністерства оборони України скерувало дві оперативні групи взаємодії з питань цивільно-військової співпраці. Групи діяли на півдні Херсонської та заході Донецької областей. До складу груп входило 14 офіцерів, які виконували завдання у миротворчих місіях в Іраку та Косові у структурі СІМІС НАТО [126, с. 79]. Основними завданнями оперативних груп були: відновлення мирного життя для місцевого населення у населених пунктах, яких торкнулася

війна, сприяння військовим підрозділам для успішного виконання покладених на них завдань, налагодження взаємодії між місцевим населенням та військовими підрозділами в районі виконання завдання.

Першим кроком у практичній реалізації структури ЦВС стало рішення виконувача обов'язків Міністра оборони України генерал-полковника М. Ковалю від 5 травня 2014 року № 5508 / 3 «Про створення пілотного проєкту Генерального штабу ЗС України щодо підготовки військовослужбовців ЗС України в рамках створення системи ЦВС ЗС України» на базі навчально-наукового центру міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського [145, с. 52]. Досвід перших двох оперативних груп показав, що налагодження взаємодії військового і цивільного компонентів у зоні конфлікту підвищує ефективність виконання поставленого військового завдання, пришвидшує досягнення військової мети і, таким чином, скорочує пов'язані з цим втрати. Частина завдань вирішується шляхом переговорів та прийняття спільного рішення, допомоги місцевому населенню. Такий спосіб є найбільш дієвим у сучасних умовах ведення збройного конфлікту, а його ефективність доведена на практиці в перші місяці проведення АТО. Адже перші кроки до налагодження взаємодії починались із допомоги місцевому населенню, яке переховувалось у підвалах та бомбосховищах. Офіцери ЦВС допомагали місцевим, ділились своїми продуктами харчування та водою. Фактично перші групи ЦВС діяли інтуїтивно та напрацьовували з місцевим населенням механізм взаємодії, якого до початку АТО не існувало. Основна допомога спрямовувалась на дітей, жінок і літніх людей. Через роботу з цими категоріями населення поступово змінювалось ставлення до офіцерів ЦВС та підрозділів ЗС України в цілому [99].

Пілотний проєкт мав успіх [104, с. 64]. Тому вже у січні 2015 року начальник Генерального штабу ухвалив рішення створити Управління ЦВС штатною чисельністю 35 офіцерів. Таким чином, з цього моменту до кінця 2016 року відбувалось впровадження системи ЦВС на різних рівнях управління

ЗС України відповідно до стандартів НАТО, що було успішним та дієвим [130, с. 46].

Варто зауважити, що специфіка створення структури ЦВС у ЗС України полягає в тому, що створювалась вона по вертикалі знизу вверху. Тобто спочатку були відправлені офіцери в зону АТО, які виконували функції ЦВС, а вже потім з урахуванням їхнього досвіду створилось Управління ЦВС. Зазвичай у військовій сфері такі структури створюються по вертикалі зверху вниз.

Для підготовки кваліфікованих кадрів систематично проводяться двотижневі курси з підготовки офіцерів структури ЦВС на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. У роботі цих курсів максимально враховується досвід АТО. Лише у 2016 – 2017 роках у ЗС України були підготовлені близько 850 фахівців структури цивільно-військового співробітництва, а в зоні АТО працювали 14 оперативних груп та 3 центри ЦВС, чисельність яких залежить від місця дислокації та складності виконання завдань [145, с. 48]. З 2017 року у Військовому інституті Київського університету імені Тараса Шевченка розпочалась підготовка кадрів у рамках спеціальності 081 «Право: цивільно-військові відносини», де проводиться курс вивчення цивільно-військового співробітництва, а випускники цієї військово-облікової спеціальності можуть обіймати посади у групах ЦВС ЗС України та НГУ [81; 98]. На початку АТО не було відпрацьованого алгоритму дій офіцерів цієї структури із місцевим населенням, зокрема тому, що налагоджувати співпрацю потрібно було не лише із місцевими, а й з командирами підрозділів, які на той час ще не усвідомлювали необхідності структури цивільно-військового співробітництва. Адже заходи цивільно-військового співробітництва кожного разу мають плануватися під час операції саме командирами. Це стосується як оборони, так і наступу. Щоб виконати заплановані завдання, командири повинні розуміти особливості регіону і приймати рішення з їх урахуванням. Допомога командирам, коригування їх рішення з метою не нашкодити місцевим жителям були важливими функціями офіцерів ЦВС. Адже у 2014 році всі населені пункти, де працювали

військовослужбовці органів ЦВС, були категорично протиукраїнськими, а місцеві жителі робили все для того, щоб зашкодити підрозділам ЗС України у виконанні завдань. Саме вивчення офіцерами ЦВС специфіки регіону Донбасу дало основу для пошуку підходів та методів у порозумінні з місцевими. У налагодженні співпраці із цивільними допомагало проведення комплексу заходів: надання гуманітарної допомоги, засобів гігієни, проведення соціальних і гуманітарних проєктів [180, с. 357].

У 2014 році український СІМІС виконував ще дві функції, про які варто згадати: це сприяння Службі безпеки України з обміну полоненими та пошук і ексгумація тіл загиблих на окупованій території. Упродовж 2014 – 2015 років на окупованих територіях працювало дві пошукові групи, які склалися з числа цивільних осіб та входили до складу ЦВС ЗС України. Першу групу склали працівники Національного військово-історичного музею України, другу – представники «Союзу «Народна Пам'ять»». Ці функції виконували саме вони, оскільки були цивільними особами, бо офіцери ЦВС як військовослужбовці не могли перебувати на окупованих територіях. З вересня 2014 року до лютого 2016 року ці групи вивезли 216 тіл загиблих військовослужбовців з окупованої території [102]. На території АТО функцією повернення тіл загиблих додому займалися вже військовослужбовці структури ЦВС. У 2014 році ця функція частково здійснювалась за допомогою зусиль волонтерів, адже ЗС України не могли в повному обсязі забезпечити спеціально облаштовані авто для транспортування тіл та пально-мастильні матеріали. Вже у 2015 році система повернення загиблих додому поступово почала налагоджуватись і називалась «Евакуація 200». Від початку АТО і до березня 2016 року із зони АТО додому було повернуто близько 500 тіл загиблих українських військовослужбовців [119].

Аналіз досвіду АТО на території Донецької та Луганської областей свідчить про зміну характеру воєнних дій, зокрема формування тенденцій, спрямованих на активне залучення цивільного населення до участі у конфлікті. Для цього у зоні конфлікту, як правило, проводиться цілеспрямована

дезорганізація роботи органів влади з метою руйнування системи соціального управління з одночасним здійсненням заходів інформаційного (інформаційно-психологічного) впливу на цивільне населення безпосередньо у районі введення бойових дій та у тилу противника, яка спрямована на дискредитацію військових формувань, правоохоронних органів та органів державної влади [103, с. 167].

Для успішного виконання завдань за призначенням у таких умовах необхідне створення механізму ефективної протидії негативному впливу противника на населення у районах дислокації військових частин Збройних Сил України, а також у районах виконання завдань за призначенням для мінімізації втягнення цивільного населення у конфлікт.

У сучасному розумінні ЦВС ЗС України постає як систематична, планомірна діяльність Збройних Сил України з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Збройними Силами України покладених на них завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових і невійськових сил та засобів [116, с. 123]. Розвиток системи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України здійснюється у рамках досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн – членів НАТО та є невід'ємною частиною реформування Збройних Сил України, що передбачено положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287 / 2015, Воєнної доктрини України, затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555 / 2015, Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2016 року № 45 / 2016, та Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392 / 2020 «Про

рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [4; 36; 37].

Важливим документом у становленні та вдосконаленні структури ЦВС стала «Концепція розвитку цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України», затверджена наказом начальника Генерального штабу ЗС України № 411 від 8 листопада 2016 року [9]. Цей документ визначає пріоритетні напрямки і послідовності впровадження ЦВС ЗС України на період 2016 – 2020 років. Метою реалізації концепції є створення вертикально інтегрованої системи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України на стратегічному, оперативно-стратегічному, оперативно-тактичному та тактичному рівнях військового управління, яка спроможна ефективно впливати на цивільне середовище для створення сприятливих умов для виконання військовими частинами завдань за призначенням та мінімізувати негативний вплив цивільного населення на них як у мирний час, так і в особливий період. Згідно з Концепцією впровадження системи ЦВС виконується в три етапи.

Перший етап (2016 рік) полягав у вирішенні проблем за такими напрямами:

- розробка нових документів і внесення змін до чинних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Збройних Сил України, щодо цивільно-військового співробітництва;

- введення до складу органів військового управління, військових частин, Збройних Сил України структурних підрозділів (посадових осіб) цивільно-військового співробітництва;

- підготовка фахівців цивільно-військового співробітництва в рамках програм міжнародного співробітництва [96, с. 67].

Упродовж 2017 – 2018 років відбувалось впровадження другого етапу формування системи цивільно-військового співробітництва, яке здійснювалось за такими напрямами:

- аналіз виконання завдань першого етапу та їх уточнення;

- запровадження системи кадрового забезпечення цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України та створення відповідного кадрового резерву;

- завершення інтегрування цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України до процесу планування і застосування військових частин Збройних Сил України;

- завершення створення органів управління цивільно-військового співробітництва та підрозділів цивільно-військового співробітництва, здатних забезпечити виконання визначених завдань.

У другій половині другого етапу та першій половині третього етапу відбулося доопрацювання нормативно-правової бази, виконання якої давало свої результати. Упродовж 2018 – 2019 років керівні органи ухвалили низку документів [96, с. 56-57], а саме:

- Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 20 грудня 2017 № 446 (зі змінами – наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29 грудня 2018 № 471);

- Положення про структури цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 29 грудня 2018 № 470;

- Наказ Міністерства оборони України від 29 березня 2019 № 141 «Про трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України»;

- Тимчасова настанова з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України, затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 2 квітня 2019 № 131;

- Положення про підрозділи цивільно-військового співробітництва, які виконують завдання в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у

Донецькій та Луганській областях, затверджене наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 6 квітня 2019 № 140;

- Тимчасова інструкція з оцінки цивільного середовища, затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 24 квітня 2019 № 159.

На третьому етапі, упродовж 2019 – 2020 років, відповідно до Концепції, планувалось завершити набуття оперативних спроможностей всіх елементів системи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України відповідно до стандартів збройних сил країн – членів НАТО [114].

Виконання перших двох етапів Концепції дало змогу Управлінню ЦВС не лише надати об'єктивну оцінку цивільному середовищу у районі проведення конфлікту, спрогнозувати його вплив на умови виконання завдань підрозділами ЗС України, але й знайти нові шляхи вирішення проблемних питань, що стосуються як військових підрозділів, так і цивільних гравців.

4.3. Досвід функціонування ЦВС у ЗС України

Основне призначення ЦВС ЗС України АТО у 2014 – 2018 роках – запобігання передумов гуманітарної катастрофи на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей; забезпечення підтримки діяльності підрозділів ЗС України під час виконання ними завдань з боку цивільного населення, місцевих органів влади, міжнародних урядових і неурядових організацій, а також релігійних та інших організацій; досягнення ефективного і збалансованого використання військових та невійськових ресурсів для досягнення поставлених завдань; формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗС України і заходів уряду України щодо подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності України [3]. У зв'язку з цим основна діяльність органів ЦВС зосередилась на трьох напрямках:

- надання допомоги цивільному населенню в зоні АТО;
- сприяння підрозділам ЗС України;

- співпраця з місцевими органами влади, ЗМІ, урядовими, неурядовими та іншими організаціями.

Розглянемо особливості функціонування групи цивільно-військового співробітництва у військовій частині на прикладі 24-ї окремої механізованої бригади.

Створення системи ЦВС у ЗС України відбувалось поетапно: від запуску пілотного проєкту ЦВС до створення Управління ЦВС ЗС України. На оперативно-тактичному рівні у 2015 році було створено групу ЦВС Об'єднаного оперативного Штабу ЗС України, відділи в оперативних командуваннях Сухопутних військ ЗС України, відділ ЦВС Військово-морських Сил ЗС України, відділ ЦВС у командуванні Сухопутних військ ЗС України та групи ЦВС, які діють в інтересах керівників оперативно-тактичних угруповань та штабу АТО. Щодо тактичного рівня, то у другій половині 2016 року у штати окремих механізованих (мотопіхотних, танкових, гірсько-штурмових) бригад Сухопутних військ ЗС України було введено групи ЦВС, а згодом такі ж групи ввели у штатні розписи військових частин десантно-штурмових військ ЗС України та в інших військових підрозділах [132, с. 208].

Особливість ЦВС ЗС України полягає в тому, що на відміну від СІМІС у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки вітчизняне ЦВС має «внутрішній» характер. Тобто діяльність органів ЦВС здійснюється на власній території серед населення України. У ЗС країн – членів НАТО теж є «внутрішнє СІМІС», який має назву «Domestic СІМІС» і використовується лише в межах території держави, наприклад для знешкодження наслідків стихійних лих та контролю ситуації на прикордонних територіях. ЦВС ЗС України виконує функції, притаманні функціям СІМІС за стандартами НАТО (тобто в центрі уваги є місцеве населення і органи місцевої влади, незалежно від їх ставлення до представників ЗС України), та використовується в межах України. Також унікальним ЦВС у ЗС робить співпраця із волонтерами та організаціями перевезення тіл загиблих / померлих військовослужбовців – вперше у світовій практиці. При роботі з волонтерами органи ЦВС координують групи

волонтерів, забезпечують їх безпеку в районі бойових дій та організують гуманітарну допомогу як місцевому населенню, так і за потребою підрозділам ЗС України [101, с. 8].

У 2017 році вперше у Національній гвардії України (далі – НГУ) було введено обов'язки, які стосувалися ЦВС, для офіцерів по роботі з особовим складом. Тобто до сьогодні в НГУ немає створеного управління ЦВС та відповідної структури по вертикалі. ЦВС НГУ від ЦВС ЗС України відрізняється тим, що основна робота, а це 60 % здійснювалася на мирній території України. До їх обов'язків входить налагодження співпраці між цивільним населенням України і силовими структурами під час мітингів та контролю ситуації на прикордонних територіях [98].

З 2014 року офіцери НГУ входять в Об'єднані групи ЦВС ЗС України (відряджаються на певний термін) та виконують завдання в зоні АТО (ООС), а їх основним обов'язком є забезпечення безпечного виконання завдання офіцерів групи, супроводження та доставка гуманітарної допомоги місцевому населенню, відновлення інфраструктури та надання допомоги підрозділам ДСНС України у ліквідації наслідків стихійних лих. В цілому взаємодію органів ЦВС ЗС України та офіцерів НГУ, в чиї обов'язки входять функції ЦВС, на території України розділяємо на два етапи: під час ведення конфлікту / війни та після його / її завершення. Під час ведення конфлікту / війни основні зусилля у зоні бойових дій припадають на ЦВС ЗС України, а в постконфліктний період основне завдання – відновлення інфраструктури та робота з місцевим населенням – виконують кадри НГУ. Це пов'язано з тим, що чисельність НГУ набагато менша, ніж ЗС України. Специфіка НГУ полягає в тому, що структура є військовою, але із правоохоронною складовою. Офіцери НГУ також проходять двотижневий курс СІМІС, який проводиться в НУОУ ім. І. Черняхівського. Після цього такі офіцери включаються до складу підрозділів ЦВС ЗС України на 3 місяці та виконують завдання в інтересах ЗС України в районі АТО. Після повернення до своїх військових частин офіцери НГУ займаються питаннями налагодження

комунікації із НОУ, місцевою владою та питаннями національно-патріотичного виховання в населених пунктах, де дислокується військовий підрозділ. Офіцери НГУ залучаються до підтримання громадського порядку та вирішення спірних питань, пов'язаних із громадами. Наприклад, складна суспільно-політична обстановка спостерігається у Мукачево, Берегово Закарпатської області, де більшість населення має подвійне громадянство – українське та угорське. У таких прикордонних районах є ризик утворень так званих окремих республік. Саме тому є важливим і впровадження структури ЦВС у Прикордонній службі для попередження виникнення та повторення схожого сценарію АТО [98, с. 2–5].

Також офіцери НГУ залучаються до врегулювання спірних ситуацій у «бурштинових республіках» (місцях, де незаконним способом добувають бурштин) на територіях Рівненської, Житомирської та Волинської областей. Таким чином, офіцери НГУ щодня стикаються зі спротивом місцевого населення і на мирних територіях. Саме тому надзвичайно важливо є вдосконалення структури ЦВС за стандартами, які існують у ЗС України та НАТО, і у НГУ. В Україні є два вищих військових навчальних заклади, які готують кадри для НГУ – це Академія Національної Гвардії у Харкові і Інститут Національної Гвардії у Києві. Академія готує офіцерів за такими спеціальностями: командири підрозділів, автомобілісти, фахівці логістичної служби, офіцери зв'язку, психологи та офіцери по роботі з особовим складом. Інститут готує офіцерів державної безпеки та юристів. Наразі окремі лекції, що стосуються ЦВС, начитуються для курсантів, які після випуску обійматимуть посади командирів підрозділів та офіцерів по роботі з особовим складом. Деякі лекції читають офіцери НГУ із практичним досвідом ЦВС під час проведення АТО, наприклад, заступник Начальника іміджево-видавничого центру – Начальник відділу ЦВС НГУ полковник В. Голумбівський. Окремого предмета з ЦВС ще не впроваджено, але курсантам начитується курс лекцій, основу якого складають нормативно-правові документи, що стосуються ЦВС у ЗС України та досвід офіцерів НГУ. [98, с. 7].

Розглянемо конкретний приклад діяльності групи ЦВС у військовій частині на прикладі 24-ї окремої механізованої бригади імені короля Данила ЗС України.

Відповідно до згаданих нормативно-правових актів у 24-й окремій механізованій бригаді імені короля Данила група ЦВС була сформована та почала функціонувати з вересня 2016 року. У повсякденній діяльності у пункті постійної дислокації військової частини (м. Яворів) група безпосередньо підпорядковується командирі бригади та начальнику відділу ЦВС оперативного командування «Захід», а під час виконання завдань в зоні проведення АТО на території Донецької та Луганської областей – командирі бригади та начальнику групи ЦВС відповідного оперативно-тактичного угруповання (далі – ОТУ). До складу групи згідно зі штатним розписом входять начальник та офіцер групи цивільно-військового співробітництва бригади. Особовий склад групи, призначений на посади начальника групи ЦВС і офіцера групи ЦВС, були представниками інших військових спеціальностей без відповідної підготовки та отримували досвід, вже безпосередньо виконуючи обов'язки на своїх посадах у зоні Антитерористичної операції. Практично у кожній військовій частині ЗС України до штату введено групу ЦВС, у складі якої є 2 офіцери (начальник групи та помічник начальника групи). Виходячи з досвіду виконання завдань бригадних груп ЦВС у зоні АТО встановлено, що структурні підрозділи в смузі відповідальності бригади можуть бути розосереджені всупереч тактичним нормативам – займати по фронту до 20 км завширшки та до 50 км у глибину. Це унеможлиблює виконання покладених на групу ЦВС бригади завдань у повному обсязі наявним чисельним складом.

Метою діяльності групи ЦВС у 24-й омбр є створення сприятливих умов для успішного виконання поставлених завдань та проведення бойових дій шляхом взаємодії між командуванням військової частини і органами місцевого самоврядування, недопущення гуманітарної катастрофи та втрат серед місцевого населення [135, с. 289].

Реалізація вищевказаної мети здійснюється у таких напрямках:

- політичному, зокрема співпраця з органами місцевого самоврядування;
- військовому, полягає у виконанні завдань за призначенням;
- гуманітарному, тобто проведення роботи щодо визначення пріоритетних напрямів гуманітарної допомоги [136, с.123].

Зазначена мета передбачає необхідність постановки та виконання таких завдань групою ЦВС відповідно до основних аспектів:

- підтримка особового складу групи в постійній готовності до виконання завдань за призначенням та успішне виконання нею визначених завдань;
- виконання вимог керівних документів за напрямом своєї діяльності;
- взаємодія з органами місцевого самоврядування, школами, дитсадками, лікарнями, з цивільним населенням, вітчизняними і міжнародними, урядовими, неурядовими організаціями, ЗМІ, представниками духовенства у зоні відповідальності військової частини [138, с. 87];
- збір, узагальнення даних, оцінювання ситуації виходячи з місцевих політичних, культурних, історичних, етнічних особливостей, місцевого управління, економічного розвитку, потреб місцевого населення, присутності та діяльності вітчизняних і міжнародних урядових, неурядових організацій, ЗМІ, представників духовенства у зоні відповідальності військової частини;
- проведення роз'яснювальної роботи з питань ЦВС з особовим складом військової частини через командирів підрозділів та органами місцевого самоврядування, місцевим населенням;
- надання допомоги, взаємодія та проведення робіт з очищення місцевості, об'єктів господарювання та інфраструктури від вибухонебезпечних пристроїв;
- допомога та участь у проведенні державних і релігійних свят, популяризація Збройних Сил України;
- співпраця та супроводження волонтерів, концертних груп, міжнародних організацій (МКЧХ, ООН, Unicef та ін.) тощо до місця надання допомоги, проведення заходів у районі відповідальності військової частини;

- формування позитивної громадської думки щодо певного військового угруповання та ЗС України в цілому, забезпечення сприятливих умов для виконання військовою частиною (підрозділами) покладених на неї завдань;

- прогнозування можливих проблем гуманітарного характеру та надання командуванню військової частини, групі ЦВС відповідного ОТУ пропозиції щодо їх локалізації та нейтралізації на ранніх стадіях;

- своєчасне реагування групи ЦВС на запити місцевих органів самоврядування, представництв громадських, неурядових, міжнародних організацій у населених пунктах в рамках можливостей сил та з урахуванням наявних ресурсів;

- здійснення координації надання допомоги цивільному населенню;

- організація, підготовка та передача тіл військовослужбовців, які загинули (померли) в зоні Антитерористичної операції, із дотриманням всіх вимог групі «Евакуація 200»;

- ведення обліку військовослужбовців військової частини, які зникли безвісти, загинули та невивезені з території бойових дій, та які перебувають у полоні у незаконних збройних формувань, підрозділів збройних сил Російської Федерації на території тимчасово окупованих Донецької, Луганської областей;

- сприяння, організація, надання визначених документів для ексгумації тіл військовослужбовців своєї військової частини [96, с. 14].

У зв'язку з тим, що група цивільно-військового співробітництва 24-ї омбр бере участь у процесі планування функціональних завдань бригади, важливою функцією є організація взаємодії з іншими службами забезпечення та структурними підрозділами бригади, що є чи не найважливішим аспектом у діяльності групи. При цьому групою ЦВС з питань спільного виконання завдань організовується взаємодія за вказівкою командира бригади, а саме: з юридичною групою, відділенням морально-психологічного забезпечення, прес-службою, капеланами, медичною службою, розвідувальним відділенням, фінансовою службою, службами тилу і озброєння та іншими [133, с. 43].

До моменту введення групи ЦВС у штат 24-ї омбр допомогу щодо цивільно-військової співпраці надавали групи координації ЦВС штабів ОТУ «Луганськ» та ОТУ «Донецьк», які безпосередньо взаємодіяли із командиром бригади. Вже у 20-х числах вересня 2016 року група ЦВС 24-ї омбр фактично розпочала своє функціонування. Діяльність групи ми розділяємо на два періоди: період виконання заходів відновлення боєздатності на мирній території та період виконання бойового завдання в зоні проведення АТО, які взаємопов'язані між собою [135, с. 290].

Період виконання заходів відновлення боєздатності на мирній території характеризується діяльністю, спрямованою на підтримку наявних і пошуку нових зв'язків із органами місцевого самоврядування, волонтерськими організаціями, представниками духовенства для залучення їх до надання допомоги бригаді та населенню в зоні бойових дій.

Період виконання бойового завдання групою ЦВС бригади в зоні проведення АТО ми поділимо на такі етапи: початковий, основний та завершальний.

Початковий етап відбувається безпосередньо перед виїздом бригади у смугу її відповідальності в районі виконання завдання з метою сприяння військово-цивільним адміністраціям, органам місцевого самоврядування у розвантаженні та транспортуванні техніки і особового складу та зайняття бойових позицій. Під час цього етапу група ЦВС 24-ї омбр разом із командуванням бригади проводили переговори із Головою цивільно-військової адміністрації міста Попасна та мером міста. У процесі переговорів були озвучені певні домовленості щодо зайняття військовими цивільних будівель та визначених територій у районі Попаснянського району.

Також визначались проблемні питання щодо соціально-політичного, економічного (зокрема стану місцевої інфраструктури), демографічного, релігійного аспектів та шляхи їх вирішення зі сторони як військових, так і цивільних. Якщо під час зайняття позицій підрозділами бригади в зоні відповідальності виникали певні труднощі, то вони вирішувались шляхом

досягнення консенсусу з обох сторін, але варто зауважити, що військова сторона певним чином диктувала свої умови [136, с. 123].

Основний етап полягає в забезпеченні сприятливих умов для виконання бригадою покладених завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових і невійськових сил та засобів. Першочерговим завданням цього етапу для групи ЦВС 24-ї омбр було входження у взаємодію із силовими структурами, місцевим самоврядуванням, урядовими та неурядовими організаціями, директорами навчальних і дошкільних закладів та представниками духовенства з метою формування позитивного іміджу 24-ї омбр та нівелювання негативних настроїв місцевого населення щодо ЗС України, на чому були зосереджені основні зусилля [139, с. 46].

Зокрема, спільними зусиллями групи ЦВС, волонтерських і міжнародних організацій була зібрана, отримана та доставлена неодноразова гуманітарна допомога (медикаменти, продукти харчування, одяг, канцелярські товари, солодощі) дитячим садкам, школам, інтернатам, малозабезпеченим сім'ям, місцевим жителям «сірої зони» у населені пункти Врубівка, Золоте, Катеринівка, Попасна, Новоолександрівка, Новоіванівка, Комишуваха, Новозванівка, Гірське, а також налаштовано трансляцію українських телеканалів та радіохвиль, розповсюджено українську пресу [82; 85; 92]. Було знешкоджено снаряди, які не детонували і знаходились у дворах або помешканнях мирних жителів, розміновано поля, дороги, залізничні колії в зоні відповідальності бригади.

Також за допомогою небайдужих людей і волонтерських організацій було проведено акції та конкурси, такі як «Схід і Захід разом», «Моя з татом мрія – найкраща мрія 2017», «Подаруй писанку воїну АТО». Офіцери групи ЦВС разом із органами місцевої влади організовували проведення концертів та святкових заходів, приурочених до Дня Незалежності, Дня Збройних Сил України в містах Попасна, Северодонецьк, Лисичанськ, а також

супроводжували волонтерські концертні групи до підрозділів бригади [147; 148].

Завершальний етап полягає у проведенні роботи, пов'язаної із виходом бригади зі смуги відповідальності в пункт постійної дислокації, зокрема: попередження органів місцевої влади про здійснення маневрів військових підрозділів до станції завантаження техніки та особового складу, передача орендованих майна і приміщень, передача оперативної інформації представникам групи ЦВС військової частини, яка прибула на ротацію.

Ще одним чинником, який притаманний періоду виконання бойового завдання групою ЦВС бригади в зоні проведення АТО, є організація, підготовка та передача тіл військовослужбовців, які загинули (померли) в зоні бойових дій, групі «Евакуація 200», ведення обліку військовослужбовців військової частини, які зникли безвісти, загинули і невивезені з території бойових дій, перебувають в полоні у незаконних збройних формувань, підрозділів збройних сил Російської Федерації на території тимчасово окупованих Донецької, Луганської областей, а також сприяння, організація, надання визначених документів для ексгумації тіл військовослужбовців своєї військової частини [17].

Розглянемо моделі організації роботи груп ЦВС на конкретних прикладах в ході АТО.

Надання групами цивільно-військового співробітництва різнобічної підтримки мирним мешканцям теренів Донецької та Луганської областей є важливим аспектом їхньої діяльності. Саме цей напрям роботи із початку АТО відігравав чи не найважливішу роль, коли йшлося про створення позитивного іміджу ЗС України та поглиблення довіри до них з боку цивільного населення і забезпечення військовими комфортної та безпечної життєдіяльності мирних громадян України.

Групи ЦВС зосереджуються і на нагальних проблемах забезпечення та облаштування побуту цивільних осіб, які постраждали від воєнних дій на Сході України. Важливим у цьому контексті було залучення груп ЦВС до надання

гуманітарної допомоги мирним мешканцям звільнених прифронтових та окупованих територій на Сході України. Наприклад, щороку, починаючи із 2014 року, благодійна організація «Українська громада» спільно з офіцерами ЦВС формує та доставляє допомогу цивільному населенню прифронтових населених пунктів Донеччини. Склад гуманітарної допомоги – найрізноманітніший: від дитячих іграшок до пральних машин. Допомога потрапляє до дитячих будинків Авдіївки, Жованки, Красногорівки, Новомихайлівського «Дому милосердя» та малозабезпечених сімей [85]. 7 травня 2017 року Давидівська об'єднана територіальна громада Львівської області разом із групою ЦВС 24-ї окремої механізованої бригади зібрала та передала декілька тонн іграшок. Подарунки отримали діти Новоіванівки, Гірського, Золотого-1, Золотого-2, Троїцького та окремі сім'ї Попаснянського району Луганської області [112; 92].

Надзвичайно важливою є і практика СІМІС щодо проведення занять для школярів із надання першої медичної допомоги та запобігання надзвичайним ситуаціям. Наприклад, у липні 2018 року за ініціативи групи цивільно-військового співробітництва «Волноваха» на базі дитячого закладу оздоровлення та відпочинку ім. Кості Бабіна, що в селі Зелений Гай Волноваського району Донецької області, було проведено комплекс профілактичних заходів з юними вихованцями із залученням фахівців ЗС України, Першого добровольчого мобільного шпиталю ім. М. Пирогова, Волноваської центральної районної бібліотеки, Державної прикордонної служби України, Національної поліції України та рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Основною метою заходу було забезпечити життя та здоров'я дітей під час літніх канікул та навчити їх правильно реагувати і швидко приймати рішення в різних ситуаціях. Для 167 вихованців дитячого табору було підготовлено насичену програму занять, яку розподілили на різні локації за віковими категоріями. Програма проведення охоплювала військово-патріотичну підготовку, заняття з надання першої домедичної допомоги, протимінну підготовку з дотримання правил поведіння

з вибухонебезпечними предметами. Також із вихованцями провели роз'яснювальну роботу щодо порядку дій у кризових ситуаціях, звернення до кол-центру поліції та інших екстрених служб [87].

Принципово необхідним за обставин воєнної обстановки є і вирішення проблеми відновлення житлового фонду, пошкодженого чи цілком зруйнованого під час війни. Зокрема, 3 травня було урочисто відкрито після реконструкції житловий будинок у Миколаївці Краматорського району Донецької області, повністю зруйнований під час проведення бойових дій. Активну роль під час реконструкції споруди, крім командування операції Об'єднаних сил, Донецької обласної державної адміністрації, обласної військово-цивільної адміністрації, відіграли безпосередньо і групи ЦВС, завдяки чому вісім сімей, які втратили дах над головою влітку 2014 року, повернулися до своїх домівок [82].

Групи ЦВС активно долучалися і до відновлення житлової інфраструктури. Важливою в цьому контексті є робота груп ЦВС із усунення проблем електро-, газо- та водопостачання. У лютому 2016 року групі ЦВС ОТУ «Маріуполь» спільно з представниками водоканалу міста Маріуполь вдалось відновити водопостачання мирним мешканцям сіл Лебединське, Бердянське, Сопине. Мешканці цих сіл ще з 2012 року потерпали від перебоїв у постачанні води, а у 2014 – 2015 роках зношені водогони були критично пошкоджені під час мінометних та артилерійських обстрілів терористичних угруповань [90, с. 66].

Важливими для збереження здоров'я і життя цивільного населення прифронтової зони є спільні дії груп ЦВС та інших організацій, таких як МКЧХ, щодо забезпечення мінної безпеки та гуманітарного розмінування в районах проведення АТО у Донецькій та Луганській областях. Наприклад, у травні 2018 року офіцери групи «Сіміч Світлодарск» скоординували сумісну роботу військових саперів та працівників «Північної енергетичної системи» для проведення ремонтних робіт електромережі Вуглегірської теплової електростанції. Група розмінування провела перевірку місцевості на наявність

вибухонебезпечних предметів. Сапери виконали свою місію на «відмінно», створили безпечні умови роботи ремонтній бригаді, яка відновила пошкоджену високовольтну лінію електропередач [97].

Також групи ЦВС організували культурні заходи, концертні програми яких були спрямовані на національно-патріотичне виховання молоді. У січні 2017 року офіцери групи ЦВС одного із підрозділів ЗС України, що дислокувався неподалік Волновахи Донецької області, разом із Нововолинським центром допомоги військовослужбовцям організували три етапи Всеукраїнського конкурсу дитячих малюнків «Я і Супер Україна 2017». Варто зазначити, що цей центр проводить такий конкурс щороку і охоплює школи практично всієї підконтрольній Україні Донецької області [147].

Ще одним важливим напрямом діяльності СІМІС в Україні є надання підтримки підрозділам ЗС України, що беруть безпосередню участь у бойових діях у зоні АТО. Велике практичне значення має координація офіцерами ЦВС гуманітарної допомоги до підрозділів ЗС України від волонтерських організацій і супроводження самих волонтерів до підрозділів ЗС України. До прикладу, впродовж січня 2018 року офіцери груп ЦВС 25-ї окремої повітрянодесантної бригади та 93-ї окремої механізованої бригади супроводжували групи волонтерів «Галицькі леви» та «Міська Асоціація учасників АТО», які доставляли гуманітарну допомогу бійцям на передовій у районі відповідальності цих бригад [102].

Загалом, всебічна підтримка мирного населення, підрозділів ЗС України в зоні АТО з боку ЦВС, як і виконання останніми ролі своєрідних посередників між представниками силових структур та мирного населення, сприяла формуванню і встановленню позитивного іміджу ЗС України.

4.4. Основні функції структури ЦВС у ЗС України відповідно до стандартів НАТО

Структура ЦВС у ЗС України є першою, яка успішно почала реформування відповідно до стандартів НАТО та першою завершила процес

реформування у 2020 році. Наприклад, вимоги стандарту НАТО MC 0411 / 2 «NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation and Civil-Military Interaction (СМІ)», що стосуються цивільно-військового співробітництва, впроваджено в національних нормативних документах Міністерства оборони України та є внутрішніми [106; 114].

Головнокомандувачем ЗС України генерал-полковником Р.Б. Хомчаком 1 липня 2020 року була затверджена Доктрина «Цивільно-військове співробітництво». Доктрина ЦВС розроблена з урахуванням сучасних вимог керівних документів, стандартів, прийнятих у державах – членах НАТО, наявної та перспективної організаційної структури військ (сил), органів військового управління та структур ЦВС. Доктрина визначає мету, основні принципи організації, функції, сутність і складові системи ЦВС, також розглядає особливості організації ЦВС у різних формах застосування ЗС України та розроблена під керівництвом тодішнього тимчасово виконуючого обов'язки начальника Управління цивільно-військового співробітництва (J-9) Генерального штабу ЗС України полковника В.В. Лямзіна [3].

Управління цивільно-військового співробітництва (J9) Генерального штабу Збройних Сил України (далі – Управління J9) є структурним підрозділом Генерального штабу Збройних Сил України, який призначений для планування, організації, координації заходів цивільно-військового співробітництва та репатріаційних заходів і пошукової роботи, контролю за їх виконанням у Збройних Силах України. Управління J9 забезпечує здійснення Головнокомандувачем Збройних Сил України безпосереднього військового керівництва Збройними Силами України з питань ЦВС.

Управління J9 підпорядковується начальнику Генерального штабу Збройних Сил України, який здійснює керівництво його діяльністю.

Управління J9 у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, наказами та директивами Міністерства оборони України, Головнокомандувача

Збройних Сил України, Генерального штабу Збройних Сил України, іншими нормативно-правовими актами [3].

Основними завданнями Управління J9 є: планування, організація, координація заходів ЦВС та контроль за їх виконанням; організація цивільно-військової взаємодії з об'єктами цивільного середовища; організація заходів щодо захисту цивільного населення і координація гуманітарної діяльності; організація та координація репатріаційних заходів і пошукової роботи [96, с. 145].

Частково вимоги стандарту НАТО MC 0411 / 2 «NATO military policy on civil-military cooperation and civil-military interaction (CMI)» впроваджено Доктриною ЦВС у ЗС України. Розглянемо основні з них.

Основною метою ЦВС є створення сприятливих умов для виконання покладених на збройні сили завдань за призначенням, а також недопущення перешкоджання цій діяльності з боку місцевого населення у районах постійної дислокації військових частин та підрозділів, проведення воєнних операцій, на шляхах переміщення військ (сил) і під час запровадження заходів правового режиму надзвичайного та воєнного стану, участі в операціях з підтримання миру і безпеки у районах відповідальності військових частин, в операційних зонах угруповань військ (сил) шляхом реалізації заходів ЦВС, спрямованих на формування позитивного іміджу збройних сил, пошук ефективних форм взаємодії з цивільним населенням, а також мінімізація негативного впливу на місцеве населення факторів застосування військ (сил), досягнення мети воєнної операції [123, с. 78-79].

Передумови створення структур ЦВС в Європі наприкінці минулого століття полягали в тому, що, зазвичай, під час миротворчих / гуманітарних / військових операцій потенційним джерелом проблем у стосунках збройних сил із цивільним оточенням є збільшення присутності представників засобів масової інформації в регіоні збройного конфлікту та надмірні очікування міжнародних кіл і місцевих громад. Тому для вирішення можливих конфліктів надзвичайно важливими стали створення і підтримка ефективних відносин між

військовими формуваннями, цивільними організаціями, місцевим населенням, владою. Ці відносини почали враховувати у механізмах планування дій військ (сил), військових частин на всіх рівнях. Інструментом командувачів (командирів) у встановленні та підтримці цих відносин є ЦВС [126].

Безпосередня мета ЦВС – встановити і підтримувати співробітництво збройних сил із цивільною владою, організаціями, агентствами і населенням у межах зони відповідальності для забезпечення виконання місії [96, с. 117].

Довгострокова мета ЦВС полягає в тому, щоб допомагати створити та забезпечити такі умови, які підтримають досягнення цілей під час проведення воєнних операцій, визначених Стратегією національної безпеки України [125, с. 56].

Для досягнення цієї мети особовий склад ЦВС повинен співпрацювати з цивільними діями на відповідних рівнях.

Існують такі концепції діяльності між військовими структурами і цивільними: «цивільно-військове співробітництво» (англ. «Civil-Military Cooperation»), таку концепцію використовує більшість країн – членів НАТО), «цивільно-військове співробітництво і координація» («Civil-Military Cooperation and Coordination»), така концепція притаманна країнам ЄС), «цивільно-військова взаємодія» («Civil-Military Interaction»), її використовує НАТО), «цивільно-військові операції» («Civil-Military Operations») і «цивільні відносини» («Civil Affairs»), використовує США). З огляду на різні підходи зміст ЦВС може бути різним. Ще більші розбіжності є в порівнянні з концепціями міжнародних гуманітарних організацій [96, с. 18].

Структурні підрозділи ЦВС чи окремі представники, як правило, повинні брати участь разом із відповідними цивільними органами у процесі планування (як на стратегічному, так і на оперативному рівні) перед початком та протягом воєнної (гуманітарної) операції; постійно здійснювати оцінку місцевого цивільного середовища, враховуючи місцеві потреби, для визначення можливих проблемних питань і шляхів їх вирішення; сприяти своєчасному переходу обов'язків за організацію та забезпечення

життєдіяльності цивільного населення до відповідних органів влади; взаємодіяти з іншими структурними підрозділами штабу щодо інших аспектів воєнної операції (бойових дій) та здійснювати інформування командувача (командира) щодо стану справ у галузі ЦВС.

Розглянемо основні функції ЦВС Збройних Сил України.

Забезпечення підтримки дій військ. Така функція полягає у забезпеченні оцінки ситуації в цивільному середовищі, дозволяє визначати ключові цивільні показники (індикатори, маркери), які мають критичний вплив на ведення бойових дій (під час проведення конкретної воєнної операції). Також допомагає формувати пропозиції для попередження негативного впливу цивільного середовища на війська та воєнну операцію загалом. До цієї функції також входить організація та проведення попереджувальних заходів щодо недопущення перешкоджання діям військ (сил), блокування військових колон на шляхах пересування, вантажів, місць дислокації, районів дій військ (сил) або обмеження свободи їх пересування. В її межах визначається і аналізується негативний вплив дій військ (сил) на цивільне середовище та надання пропозицій щодо його зменшення, формується позитивна громадська думка та прозорість щодо дій військ (сил).

Також представники ЦВС організують і координують доступ військ (сил) до ресурсів цивільного середовища (у разі необхідності) та беруть участь у підтриманні заходів правового режиму воєнного та надзвичайного стану [124, с. 34].

Наступною функцією є безпосередньо *сама цивільно-військова взаємодія*, тобто визначення ключових посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, впливових політичних лідерів, бізнесменів, лідерів думок, громадських діячів (активістів), представників релігійних організацій тощо; розвиток структур, мереж, механізмів взаємодії з об'єктами цивільного середовища, збір інформації у сфері ЦВС (для розуміння цивільного середовища) [123, с. 56].

Третя функція полягає у *підтримці цивільного середовища*. Це надання підтримки органам державної влади та місцевого самоврядування для розбудови (відновлення) їхніх спроможностей, а також необхідної інформації населенню про дії військ з метою зменшення випадкових втрат і підтримки цивільного населення військовими засобами в ситуаціях, коли Збройні Сили України є єдиними, хто може надати допомогу.

Застосування ЦВС у воєнних операціях і в операціях з врегулювання кризових ситуацій (наприклад, гуманітарні операції) мають певні відмінності. Не лише ситуація в навколишньому середовищі є різною, але також відрізняється характер відносин між військовими, цивільними організаціями і владою. Однак є безліч завдань оперативного рівня, які виконуються підрозділами ЦВС, і в межах яких тактичні завдання є загальними для всіх видів операцій [96, с. 23].

Ці завдання, відповідно до нормативно-правових основ ЦВС, згруповані в три окремі, але суміжні стадії щодо діяльності органів ЦВС у конфлікті: підготовчу, оперативну і перехідну.

Підготовча стадія. За першої нагоди підрозділ ЦВС допомагає командирі бригади готувати підлеглі підрозділи для дій в умовах цивільного середовища, з яким вони стикатимуться в районі виконання операції. Ця підготовка охоплює: планування, пропозиції командирі та навчання і тренування. Під час планування підрозділ ЦВС готує інформацію з цивільно-військового співробітництва до головного плану операції (дій). Він також забезпечує внесення до планування всіх цивільних питань. Інформація, по можливості, базується на даних розвідки і детальних оцінках та містить дані про історію політичного життя і культури (для оперативного рівня); стан національних і місцевих органів влади; статус цивільної адміністрації та сфери послуг; потреби цивільного населення; процеси переміщення населення (внутрішньо переміщені особи, далі – ВПО, біженці); присутність міжнародних та/або неурядових організацій, їх мандати, можливості і наміри; цивільну інфраструктуру; економіку та торгівлю, панівні настрої, думки і сприйняття

військових цивільним населенням. Після збору даних підрозділ ЦВС подає пропозиції командирів, які попереджають виникнення конфліктних ситуацій із цивільним населенням у районі виконання бойових завдань [110, с. 108].

Наступною стадією є *оперативна*, ключове завдання якої – забезпечення ефективного цивільно-військового співробітництва для підтримки командира у виконанні бойового (навчально-бойового) завдання. Це вимагає встановлення і підтримки в ході операції відносин із широким спектром цивільних осіб, зокрема встановлення ефективних стосунків з новими особами. Підкріпленням цього співробітництва з цивільними організаціями є зв'язок (співробітництво на всіх рівнях), інформаційний обмін, координація діяльності, сприяння угодам, необхідним для підтримки ЦВС, діяльність ЦВС, постійна оцінка обстановки в цивільному середовищі [124, с. 45].

Третьою та кінцевою є *перехідна стадія* і вона починається, як правило, після завершення збройної фази конфлікту та передбачає поступову передачу обов'язків і повноважень від військового командування до відповідних цивільних структур. На цій стадії проводяться аналіз і оцінка цивільних потреб, які не були задоволені під час оперативної стадії, а діяльність ЦВС, зазвичай, згортається.

Основними завданнями ЦВС у ході підготовки та застосування ЗС України є:

- безперервний збір, аналіз даних та оцінка стану цивільного середовища, прогнозування можливих варіантів його розвитку під час підготовки і застосування ЗС України, визначення ставлення цивільного населення до військ (сил) та їх дій;

- визначення чинників негативного впливу об'єктів цивільного середовища на дії військ (сил) у ході підготовки та застосування ЗС України і надання пропозицій військовому командуванню щодо його нейтралізації (мінімізації);

- прогнозування можливих негативних наслідків дій військ (сил) на цивільне середовище та надання пропозицій військовому командуванню щодо їх зменшення;

- організація та підтримання на належному рівні системи цивільно-військової взаємодії;

- участь у плануванні та проведенні заходів, спрямованих на формування позитивної громадської думки та сприйняття дій військ (сил) у районах виконання завдань за призначенням;

- організація та координація доступу військ (сил) до ресурсів ЦС (у разі необхідності);

- планування, організація (координація) та проведення (підтримка) заходів, спрямованих на відновлення спроможностей органів державної влади, установ, організацій виконувати свої обов'язки у випадках, коли їх проведення суттєво покращить умови обстановки у цивільному середовищі та сприятиме виконанню військами (силами) завдань за призначенням;

- прогнозування можливих катастроф гуманітарного характеру та надання військовому командуванню пропозицій щодо їх локалізації та нейтралізації на ранніх стадіях;

- координація та сприяння у наданні гуманітарної допомоги цивільному населенню [96, с. 34].

Наведемо приклад завдань та обов'язків відділу ЦВС з досвіду миротворчого контингенту України в Косові, основними завданнями якого були: зв'язок з місцевою поліцією та поліцейським контингентом ООН, координація обміну полоненими, робота з обліку військових злочинів, виявлення масових поховань, координація економічної активності, координація візитів, координація поховань, здійснення проєктів, направлених на відновлення життєво важливих об'єктів, відновлення, ремонт місцевих шкільних закладів, закладів дошкільного виховання, координація та підтримка (за необхідності) заходів з евакуації місцевого населення з районів ведення

бойових дій (районів надзвичайних ситуацій) з метою недопущення (зменшення) втрат серед цивільного населення [126, с. 89].

Принципи ЦВС впливають на дії структурних підрозділів ЦВС протягом всього терміну тривалості збройного конфлікту (надзвичайної ситуації). Вони поділяються на дві категорії:

- а) принципи, що стосуються військової сфери;
- б) принципи, що стосуються цивільно-військових відносин [67].

Згідно з Доктриною ЦВС діяльність структур цивільно-військового співробітництва ґрунтується на таких основних принципах [3]:

1. Пріоритетність виконання завдань, поставлених військам (пріоритетність місії). Досягнення успіху військової місії має пріоритет у всіх випадках. Посадові особи структур ЦВС повинні бути готові до виконання обов'язків в умовах, коли фактори воєнних дій (жертви, страждання цивільного населення) справляють значний психологічний вплив на діяльність структур ЦВС. У той самий час готовність посадових осіб максимально полегшити страждання цивільного населення не може бути чинником, який стане на заваді виконанню бойового завдання (досягненню мети військової місії).

2. Ефективне використання ресурсів. Командувачі (командири) повинні прагнути мінімізувати використання військових засобів для виконання невоєнних задач. Військові ресурси завжди є обмеженими, тому повинні вживатися заходи щодо їх збереження. Для підтримки цивільних організацій чи населення потрібно застосовувати лише мінімум військових засобів, які є необхідними для досягнення поставленої мети. Заходи ЦВС переважно здійснюються в умовах, коли цивільне населення потерпає через руйнування інфраструктури та відсутність необхідних товарів і послуг. Водночас командувачі (командири) військових частин зобов'язані забезпечити раціональне використання наявних ресурсів з метою збереження спроможності військ (сил) виконувати завдання за призначенням.

3. Концентрація зусиль. Необхідно забезпечити концентрацію ресурсів, доступних для використання в інтересах ЦВС, таким чином, щоб досягти

максимального впливу на цивільне населення, забезпечити позитивне сприйняття ним дій військових формувань. Сили та засоби ЦВС повинні бути зосереджені на завданнях найвищого пріоритету. Водночас розпорошення сил та засобів може мати мінімальний вплив і призвести до ризику уповільнення досягнення бажаної мети.

4. Забезпечення зацікавленості цивільних організацій. Цивільні організації переважно не мають бажання співпрацювати з військовими. Тому останні повинні мати процедури та ресурси для реального сприяння цивільним організаціям у досягненні мети їх діяльності у зоні збройного конфлікту. Саме на цій основі ґрунтується дієвість взаємодії. Зазвичай це трудові ресурси, обладнання, військовий захист та інформація.

5. Спільність цілей. Ефективним способом формування стійких цивільно-військових відносин є усвідомлення та взаємне визнання спільної мети обох сторін. Командувачі (командири) військових контингентів (частин) повинні планувати та здійснювати застосування військ з урахуванням досягнутих домовленостей з цивільними організаціями. Для встановлення та підтримки тривалих і взаємовигідних стосунків проводиться аналіз загальних цілей та узгоджується розподіл обов'язків. Для уникнення непорозумінь і визначення сфери повноважень різних сторін структурні підрозділи ЦВС повинні у найкоротші терміни узгодити порядок і механізми співробітництва з цивільними організаціями.

7. Взаємна довіра між військовими і цивільними. Примус у сфері ЦВС може призвести до досягнення лише тимчасового успіху. Загальна результативність відносин, які засновані на такому підході, буде низькою. Тому командувачі (командири) повинні бути готовими витратити час та енергію на забезпечення взаємодії з цивільними учасниками на належному рівні.

8. Гуманізм. Людські страждання, пов'язані із застосуванням військової сили, повинні бути обмежені та полегшені у всіх можливих випадках.

9. Прозорість відносин. Життєво необхідний принцип, який забезпечує довіру та взаєморозуміння між органами військового управління і цивільним

середовищем. Завдання та діяльність структур ЦВС повинні бути прозорі, демонструвати компетентність, спроможність до виконання і рішучість, щоб набути довіру та впевненість усіх учасників цивільного середовища у спроможності військової сили виконати поставлені завдання.

10. Зв'язок. Більшість цивільних організацій мають власну мету і пріоритети в зоні збройного конфлікту, які не завжди збігаються з метою військового командування. Забезпечення постійного зв'язку між сторонами (військовими та цивільними) є важливим чинником усвідомлення того, що незалежність у діях кожної зі сторін і співробітництво доповнюють одне одного [96, с. 32].

Організацію діяльності підрозділів цивільно-військового співробітництва ми окреслюємо одним циклом. Цикл у свою чергу складається із 4-х фаз. Сюди входять: розуміння цивільного середовища; процес планування на основі бажаного результату або конкретної ситуації; виконання завдань з метою досягнення запланованого ефекту та оцінка результативності.

Якщо внаслідок впливу на ситуацію (або на цивільне середовище загалом) не вдається досягти бажаного результату, то відбувається новий цикл, починаючи з 2-го етапу планування.

Одним із першочергових завдань підрозділу ЦВС є підтримка командира достовірним та своєчасним оцінюванням і плануванням діяльності ЦВС з метою досягнення військових цілей [78, с. 23].

Досвід країн – членів НАТО у застосуванні підрозділів ЦВС показує, що при дотриманні цих принципів особовий склад ЦВС знаходить цінне джерело актуальної інформації від місцевого населення і здобуває вірних прихильників військової місії. Проте такі стосунки швидко стають неефективними, якщо використовуються для збору розвідувальної інформації або як засіб для поширення дезінформації. Інформацією, яка отримана з розвідувальною метою, не завжди можна ділитися з цивільними організаціями і владою.

Особовий склад ЦВС повинен співпрацювати з органами розвідки, щоб одержувати найбільш своєчасну і точну інформацію, з якою для досягнення

необхідного ефекту можна вчасно ознайомити цивільні організації. Деяка інформація, яка своєчасно передана цивільним організаціям і агентствам (наприклад щодо руху біженців), може суттєво допомогти командувачу (командиру) та дозволити згаданим цивільним установам своєчасно реагувати на ситуацію, тим самим зменшити при цьому залучення військових ресурсів. Така інформація дозволяє цивільним агентствам підготувати себе до подібних випадків і сценаріїв, звільнити військових від зайвих витрат ресурсів та запобігти відволіканню від виконання основних завдань. Процедури розсекречення і надання військової та розвідувальної інформації цивільним організаціям повинні бути розроблені заздалегідь [110, с. 109].

Цивільно-військове співробітництво, оскільки воно переважно є штабною функцією, здійснюється різними структурними підрозділами, а отже, проявляє себе як спільна діяльність. При цьому на структурні підрозділи ЦВС покладається координація цієї діяльності. Оскільки штабна складова діяльності посадових осіб ЦВС є основною, то для виконання завдань ЦВС безпосередньо у цивільному середовищі на тактичному рівні в їхніх інтересах діють підрозділи ЦВС оперативного рівня. Ці підрозділи (групи або центри) можуть бути штатними або тимчасовими.

На тактичному рівні основні обов'язки ЦВС зосереджені на сприянні та ефективній взаємодії з місцевими невійськовими учасниками, як це визначено планом воєнних операцій, а також на оцінці та звітуванні щодо аспектів ЦВС у цивільному середовищі.

Основним підрозділом для взаємодії з цивільним середовищем є центр ЦВС [3].

На період здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях у ЗС України цей підрозділ називається «Об'єднаний центр ЦВС».

Таким чином, на тактичному рівні діють такі підрозділи ЦВС, як об'єднані центри ЦВС, групи ЦВС бригад, оперативні групи ЦВС.

Усі підрозділи ЦВС повинні дотримуватися послідовного і скоординованого підходу до діяльності та планів ЦВС [96, с.145].

Розглянемо ієрархію таких підрозділів на досвіді США. В армії США центри цивільно-військових операцій (англ. – *Cimic-Military Operational Center*, СІМОС; далі – СІМОС) входять до складу роти і налічують 32 військовослужбовці ЦС. Роти ЦС, як правило, є підрозділом тактичного рівня та знаходяться в одній із бригад чи батальйоні. При цьому командування тактичного підрозділу не втручається в організацію діяльності роти ЦС.

Рота ЦС має у своєму складі СІМОС кількістю 6 чоловік та мобільні групи по 4–6 військовослужбовців у кожній. Призначення мобільних груп ЦС полягає у зборі інформації про цивільне середовище, передачі її СІМОС та у проведенні конкретних акцій щодо вирішення критичних проблем в зоні своєї відповідальності [123, с. 56].

Мета роботи СІМОС полягає в узагальненні інформації; визначенні критичних проблем, які перешкоджають (або можуть перешкодити) виконанню військової місії; визначенні територіальних зон (населених пунктів), де локалізовані ці проблеми; у куруванні та розподілі завдань групам ЦС щодо уточнення інформації та оцінки результатів впливу. Такий алгоритм має назву «менеджмент цивільної інформації» (англ. – *civil information management*, СІМ).

Об'єднані центри (далі – ОЦ) ЦВС, як правило, створюються при органі військового управління в районі проведення воєнної операції. Ці структурні підрозділи розташовуються переважно близько до місць розташування офісів провідних або головних цивільних організацій. Вони не замінюють собою органи військового управління як центри ухвалення рішень. ОЦ ЦВС належать до тимчасово створених підрозділів ЦВС у районі проведення воєнної операції.

За досвідом воєнних операцій під егідою НАТО центри ЦВС можуть бути мобільними або стаціонарними. Це об'єкти ЦВС, де є взаємодія та обмін інформацією між збройними силами, цивільними організаціями, місцевою владою і населенням [88, с. 90].

Якщо дозволяє безпекова ситуація (як правило, при проведенні оборонних операцій), то центри ЦВС розміщуються поза пунктами дислокації військових частин, у густонаселеній зоні. У цьому випадку частина їхніх ресурсів спрямовується на взаємодію з органами державної влади, місцевого самоврядування, територіальними офісами НОУ. ОЦ ЦВС також може брати участь у наданні окремих адміністративно-інформаційних послуг населенню (наприклад, щодо перетину лінії зіткнення) [96, с. 49].

Якщо безпекова ситуація є небезпечною (як правило, при проведенні наступальних операцій), то місце дислокації такого центру буде в одній із військових частин. Відповідно такий центр буде постійно змінювати свою дислокацію разом із військовим підрозділом. При цьому акцент у роботі центру робиться на активному зборі оперативної інформації та швидкому впливі на ситуацію в цивільному середовищі та тимчасовому виконанні функцій цивільної влади на визволеній території.

Завданнями ОЦ ЦВС є: узагальнення та аналіз інформації щодо цивільного середовища (моніторинг і оцінка); забезпечення початкового етапу взаємодії з цивільним середовищем (на щойно звільненій території) та участь в організації взаємодії між військовим командуванням і цивільним середовищем; опрацювання та координація виконання заявок щодо проведення робіт з очищення місцевості, об'єктів господарювання й інфраструктури від вибухонебезпечних предметів (гуманітарне розмінування); участь в опрацюванні заявок гуманітарних організацій на переміщення гуманітарних вантажів; координація відновлення пошкодженої та зруйнованої інфраструктури; організація та/або координація діяльності із запобігання завданню шкоди цивільному населенню; інформаційний супровід гуманітарної діяльності військових частин / підрозділів ЗС України та підтримка діяльності органів державної влади (забезпечення інформаційного обміну); зміцнення перед цивільною владою і місцевим населенням юридичних підстав і законності перебування ЗС України, покращення їхнього іміджу [123].

Додатковими завданнями ОЦ ЦВС можуть бути: взаємодія з навчальними закладами та участь у військово-патріотичному вихованні дітей і молоді та участь у наданні окремих адміністративних (адміністративно-інформаційних) послуг населенню.

ОЦ ЦВС укомплектовуються в першу чергу особовим складом ЗС України, який має досвід виконання завдань ЦВС, а також особовим складом, який не має відповідного досвіду, проте пройшов спеціалізовану підготовку за програмою курсу «Цивільно-військове співробітництво». Індивідуальними вимогами можуть бути такі якості, як комунікабельність, здатність працювати в колективі, аналітичні здібності та навички штабної роботи.

До складу ОЦ ЦВС можуть бути залучені представники інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також (на громадських засадах) органів місцевого самоврядування, музейні працівники, волонтери, представники громадських, благодійних, релігійних та інших організацій. Залучення зазначених фахівців відбувається за поданням керівника структурного підрозділу ЦВС стратегічного рівня за погодженням цього питання з командуванням воєнною операцією [126, с. 138].

Особовий склад ЦВС – це не обов'язково фахівці з навичками, що застосовуються в цивільному оточенні. Однак вони повинні бути підготовлені як офіцери, що розуміють принципи і процедури ЦВС, оточення, в якому вони працюють, а також роботу НОУ; бути здатні до роз'яснення положень нормативно-правових актів, військових вимог цивільним організаціям і навпаки; бути здатні давати точну оцінку цивільному середовищу та стану цивільно-військової взаємодії; давати практичні поради командирам і мати досвід співпраці з іншими офіцерами штабу та забезпечувати врахування усіх цивільних аспектів у плануванні бойових дій (воєнних операцій) [59].

До структур ЦВС країн – членів НАТО залучаються функціональні фахівці для виконання завдань, за умови необхідності в їхньому досвіді та компетенції. Як правило, фахівців такої компетенції неможливо найняти серед

місцевих кадрів. Вони можуть прибувати із різних галузей – урядових структур, бізнесу, науки, дослідницьких структур, громадського сектора тощо, тобто не обов'язково з військових формувань. Функціональні фахівці можуть бути задіяні для допомоги в проведенні аналізу, у процесі планування або для виконання окремих специфічних проєктів.

На тактичному рівні ЗС України діють групи ЦВС бригади, які призначені для здійснення загального планування та організації проведення заходів ЦВС; аналізу цивільного середовища у місцях дислокації бригади; виявлення ризиків з боку цивільного середовища для здійснення діяльності підрозділів та бригади в цілому; нівелювання ризиків, створення сприятливих умов діяльності бригади в певному цивільному середовищі; підготовки доповідей та пропозицій на ім'я командира бригади для прийняття відповідних рішень щодо зниження ризиків для виконання бойових завдань, а також зниження ризиків для життя та здоров'я цивільного населення в зоні збройного конфлікту, уникнення конфліктних ситуацій та налагодження діалогу з цивільним населенням; аналізу дій бригади щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, організації роз'яснювальної та профілактичної роботи з особовим складом з питань дотримання норм поведінки з цивільним населенням у зоні збройного конфлікту; підтримання взаємодії командира бригади з місцевими органами влади, об'єднаннями громадян та релігійними громадами в місцях дислокації бригади; формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗС України, зокрема під час участі у воєнній операції, операціях з підтримання миру і безпеки та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; координації діяльності українських і іноземних НОУ, наглядових місій у районах проведення бойових дій і спеціальних заходів; участі у заходах із забезпечення дотримання законності та належного рівня правопорядку в районах проведення бойових дій і під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [96, с. 115].

Для посилення впливу на цивільне середовище можуть бути розгорнуті додаткові групи ЦВС (тимчасово організовані протягом обмеженого періоду

часу для виконання конкретної місії). Оперативна група ЦВС – це підрозділ ЦВС, що може розгортатися в районі проведення воєнної операції (в регіоні) як частина, що перебуває в підпорядкуванні командувача операцією або органу військового управління вищого рівня. За своїм складом вона може бути національною або багатонаціональною, складатися з представників ЗС України та / або інших, утворених відповідно до законів України військових формувань, військовослужбовців та цивільних фахівців. Ці групи повинні вміти проводити оцінку обстановки, діяти в інтересах командувача операцією, виконувати інші завдання [56].

Оперативні групи ЦВС можуть бути розгорнуті для підсилення або виконання завдань структурних підрозділів ЦВС у зонах відповідальності бригад (якщо штатні структури ЦВС відсутні); виконання завдань ЦВС на загрозливих напрямках у районах проведення воєнної операції; у зоні стихійного лиха або техногенної катастрофи (на період евакуації у ЗС України – «групи ЦВС в окремих населених пунктах» серед населення та ліквідації наслідків) [54]; для реалізації специфічних завдань, окремих проєктів проведення окремих акцій.

Оперативна група ЦВС бере участь у виконанні заходів, визначених нормативно-правовими та керівними документами для структур ЦВС ЗС України.

Додатковими завданнями оперативної групи ЦВС можуть бути: сприяння органам державної влади та місцевого самоврядування, представникам НОУ, громадських об'єднань, населенню регіону в отриманні інформації про зміни в обстановці та діяльності військ (у разі виникнення загрози життю та здоров'ю мирного населення, запровадження певних обмежень конституційних прав і свобод, проведення заходів бойової підготовки тощо) з метою недопущення поширення неправдивих чуток, панічних настроїв серед цивільного населення тощо; отримання та координація виконання заявок щодо проведення робіт з очищення місцевості, об'єктів господарювання та інфраструктури від вибухонебезпечних предметів, організація взаємодії та контролю з виконання

зазначених заявок; сприяння у виконанні інших заходів з гуманітарного розмінування та відновлення пошкодженої (зруйнованої) інфраструктури, зокрема за участю НОУ, з якими підписано меморандуми про співробітництво у цій галузі; проведення заходів щодо недопущення неправомірного переміщення осіб через лінію зіткнення в районі збройного конфлікту [125, с. 368].

Також на групи ЦВС (оперативні або бригади) покладаються збір та узагальнення інформації про випадки поранення і загибелі цивільного населення, пошкодження (знищення) інфраструктури, здійснення аналізу закономірностей, причин, надання висновків та пропозицій щодо заходів, які повинні (можуть) бути проведені з метою зменшення шкоди цивільному населенню та інфраструктурі.

Тимчасово створені групи ЦВС дислокуються в окремих населених пунктах (як правило, в тих, де є військово-цивільні адміністрації, та розташованих вздовж лінії зіткнення) [67; 95].

Звернемося до досвіду країн – членів НАТО. Група ЦВС країн – членів НАТО може містити: штаб групи, штабну роту і декілька рот ЦВС, які (як правило) діють в інтересах командних структур вищого рівня в районі проведення операції або в регіоні. Первинне завдання такої групи полягає в тому, щоб забезпечувати штабну підтримку органу військового управління у виконанні завдань ЦВС [96, с. 34].

Штаб групи при цьому знаходиться в оперативному підпорядкуванні, підгрупи чи елементи групи додаються для підтримки підлеглих штабів і формувань, хоча в цьому випадку їхні дії будуть потребувати координації на рівні дивізії, бригади і навіть на рівні батальйону; забезпечення в межах чинного законодавства умов для доступу військ (сил) до ресурсів у цивільному середовищі; надання пропозицій з організації спільних заходів із сприяння органам державної влади та самоврядування у відновленні пошкодженої внаслідок бойових дій інфраструктури, необхідної для життєдіяльності цивільного населення.

Варто зауважити, що структура ЦВС ЗС України вже здійснила реформування відповідно до вимог за стандартами НАТО. Але особливість вітчизняної структури ЦВС полягає в тому, що з початку свого існування вона реформувалася відповідно до правил, які диктувало АТО, та враховувала досвід офіцерів ЦВС на кожному етапі свого становлення.

Висновки до 4-го розділу

Структура ЦВС у ЗС України, яка була створена у 2014 році, за час свого існування показала ефективність роботи під час АТО на Сході України. Вона володіє унікальним досвідом організації цивільно-військової співпраці у світі. Основною ідеєю та завданням її роботи є досягнення бажаних кінцевих результатів задля покращення співпраці з місцевим населенням. Зважаючи на специфіку гібридних конфліктів, керівництву ЗС України довелось враховувати численні соціальні, політичні, культурні, релігійні, екологічні фактори в процесі планування та проведення операцій під час АТО. Саме ці фактори потребували більшого розуміння та акцентування уваги офіцерів ЦВС на всіх рівнях планування воєнних операцій. В результаті це значно підвищило довіру цивільного населення до ЗС України як державного інституту, допомогло мінімізувати негативний вплив наслідків бойових дій на цивільне населення у районі проведення АТО, сприяло формуванню позитивної громадської думки щодо діяльності ЗС України в районах дислокації військових підрозділів, розширило і вдосконалило можливості щодо протидії негативному інформаційному впливу противника на населення Донецької та Луганської областей. Проаналізувавши нормативно-правову базу у сфері ЦВС та організацію діяльності самої структури в зоні АТО, можемо стверджувати, що створення ЦВС ЗС України знаходилося в процесі становлення та реформування на основі отриманого досвіду відповідно до потреб та стратегічних пріоритетів цивільно-військового співробітництва в умовах стримування військової агресії до 2020 року. У 2020 році структура ЦВС у ЗС України успішно трансформувалась до стандартів CIMIC НАТО, але

водночас не втратила своєї унікальності. Раціональна організація ЦВС на основі аналізу досвіду роботи цієї структури забезпечує військовому командуванню ефективний механізм впливу на цивільне середовище для недопущення втягування мирних мешканців у військовий конфлікт та успішне виконання поставлених завдань.

ВИСНОВКИ

Поглиблений аналіз досвіду створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва у другій половині ХХ – початку ХХІ століття з акцентуванням основної уваги на найбільш типових зразках організації цивільно-військової співпраці в іноземних арміях та досвіду використання структури ЦВС як у межах держав, так поза їх межами дає змогу зробити такі висновки:

1. Попри наявність досить широкого спектра історіографічних позицій та джерельної бази з досліджень цивільно-військового співробітництва, його історіографії можемо стверджувати, що цілісної та комплексної наукової роботи, детального аналізу історії створення, розвитку та функціонування структури ЦВС у другій половині ХХ – початку ХХІ століття поки що немає. Сама ж історіографія перебуває на стадії формування, аналізу вже дослідженого та регулярно поповнюється новими позиціями літератури. Вітчизняні історики почали активно досліджувати ЦВС із початком російсько-української війни у 2014 році, адже саме вона стала поштовхом до запровадження структури ЦВС у ЗС України. Натомість, у межах західної історіографії ЦВС почало досліджуватись науковцями з кінця ХХ століття разом із активним застосуванням органів ЦВС країн – членів НАТО у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Історіографічний аналіз дає підстави стверджувати, що історія створення та функціонування органів ЦВС вітчизняною історичною наукою висвітлена не повною мірою. У той же час існує певна кількість наукових напрацювань політологів, юристів, соціологів та представників інших гуманітарних і технічних наук щодо цивільно-військової співпраці. Такі дослідження формують надійну теоретичну основу для наукового вивчення феномена ЦВС і в історичній науці та є ознакою значущості теми цього наукового дослідження та його актуальності.

Завдяки використанню широкого комплексу джерельної бази було проведено детальне та різнобічне дослідження щодо застосування цивільно-

військового співробітництва у конфліктах, яке дало можливість якнайповніше виконати поставлені завдання.

Вибір дослідницьких методів визначила специфіка предмета дослідження і поставлені дослідницькі завдання. У дисертаційній праці використано загальнонаукові та спеціальні методи з практикованих в історичній науці принципів і методів наукового пізнання. Із загальнонаукових використано методи синтезу та аналізу, абстрагування, узагальнення та системно-структурний метод. Базовий для історичної науки методологічний принцип історизму передбачає застосування спеціальних історичних методів, таких як історико-генетичний, хронологічний, компаративний, синхронний та метод усної історії – інтерв'ю. Такі принципи і методи дослідження зумовили логіку викладу матеріалу, стали важливим механізмом для вирішення поставлених завдань, залучення до наукового обігу інформації із різних джерел за змістом і видом дало можливість аналітично та критично оцінити їх і використати у науковому дослідженні, що значно підвищило якість, інформативність та достовірність роботи.

2. Встановлено, що структура СІМІС у її сучасному вигляді в органах військового управління ЗС країн – членів НАТО почала зароджуватись у другій половині 80-х років ХХ століття. Стимулом до цього стали численні міжетнічні конфлікти на територіях країн Південної та Східної Європи, для врегулювання яких залучалися міжнародні миротворчі контингенти. Концепція СІМІС, що виникла в роки Холодної війни, набула сучасного значення лише під час конфліктів на території колишньої Югославії в 1990-х роках. В основі цієї концепції лежать два джерела: перше – американські ідеї та досвід «цивільних справ» у Другій світовій війні, друге – концепція НАТО СІМІС, яка ґрунтувалася на досвіді американців після Другої світової війни. Власне термін «цивільні справи» почав використовуватися після Другої світової війни та означав військове управління і діяльність у цивільній сфері. Вперше відділи цивільних справ були створені у ЗС США. Їх завданнями було: реорганізація, контроль за адміністрацією, транспортуванням продуктів харчування до

звільнених районів. Схожі відділи цивільних справ були і у британських збройних силах, де їх вперше інтегрували у командну ланку збройних сил. Досвід Другої світової війни показав, що між збройними силами та цивільним суспільством у районі операції повинна бути налагоджена ефективна взаємодія, яка має розвиватися та укріплювати їх цивільно-військову співпрацю. Пізніше відділи цивільних справ були створені під час війн у Кореї, В'єтнамі та в операціях у Гренаді та Панамі. Їхніми завданнями були вирішення проблеми біженців, врегулювання й управління таборами біженців, їхня евакуація і допомога місцевому населенню.

Під час війни у В'єтнамі офіцери «цивільних справ» діяли під гаслом «завоювати серця та уми». До 1966 року кожен загін спецназу ЗС США був укомплектований офіцером з цивільних справ з метою завоювання довіри місцевого населення та налагодження співпраці із органами місцевої влади. «Цивільні справи» допомагали в'єтнамським цивільним особам пробурювати свердловини, будувати дороги та мости, щоб допомогти збуту місцевих продуктів, створювали клініки охорони здоров'я та школи, а також проводили навчання школярів.

Досліджено, що на основі досвіду, накопиченого у цивільних справах під час Другої світової війни, цивільно-військова співпраця під час партизанських воєн у період деколонізації ХХ столітті почала розвиватися дещо по-іншому. Досвід британців у кампанії проти повстанців у Малайї впродовж 1948 - 1960 років дав розуміння важливості цивільно-військової співпраці. У цій кампанії була застосована стратегія британського генерал-лейтенанта Джеральда Темплера «Завоювання сердець і умів», яка до сьогодні лежить в основі концепції цивільно-військової співпраці. Суть стратегії полягала у відокремленні місцевого населення від повстанців, а захист місцевого населення став важливою складовою кампанії проти повстанців. Були створені нові села для захисту місцевого населення, а також для контролю за їх діяльністю, так звані білі зони. Ці села мали хороший захист, санітарію, електроенергію, інфраструктуру та забезпечували мирне населення всім

необхідним. Успішність британців у кампанії проти повстанців показала важливість рівноправної співпраці між цивільними, військовими та поліцейськими силами.

Під час Холодної війни основним завданням цивільно-військового співробітництва НАТО було попередження перешкод, які би могли здійснюватися цивільним населенням, та використання цивільних засобів на підтримку бойових дій. Основна мета полягала в максимальному обмеженні наслідків ядерної зброї, організації евакуації людей та ресурсів, збереженні економіки та уряду. Згідно із концепцією НАТО збройні сили за допомогою СІМІС мали б використовувати цивільну інфраструктуру для своїх цілей. Власне, досягнення військових цілей збройними силами було пріоритетом на противагу захисту мирного населення. Після закінчення Холодної війни під час миротворчих місій ООН цивільно-військова співпраця набула нового значення. У центрі уваги діяльності офіцерів СІМІС стало збереження життя, всебічна допомога мирному населенню та відновлення інфраструктури в районі конфлікту, а збройні сили більше не використовували цивільні ресурси, як це було під час Холодної війни. Досвід діяльності СІМІС під час конфліктів у Сомалі, колишній Югославії та Руанді показав необхідність вивчення культури місцевого населення та злагодження між самими підрозділами у системі цивільно-військового співробітництва. Тоді ж виникло розуміння у важливості створення доктрини СІМІС НАТО.

3. Проведений аналіз доктрин СІМІС НАТО. З кінця 1995 року розпочалась реалізація концепції цивільно-військової взаємодії НАТО, яка була пов'язана із врегулюванням ситуації у Боснії і Герцеговині. Відповідно до цього у НАТО на основі отриманого досвіду у серпні 1997 року був прийнятий перший документ, що стосувався СІМІС – Військова політика НАТО СІМІС МС 411 (NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation), доопрацьований і прийнятий як МС 411 / 1 у 2001 році. У 2003 році було розроблено важливий документ ЦВС НАТО – доктрину СІМІС НАТО АJP-9. Відповідно до доктрини НАТО система ЦВС під час операцій під егідою НАТО повинна: ставити в

пріоритет військові цілі та завдання; підтримувати систему керівництва і контролю на всіх рівнях; бути економною, а саме мінімально використовувати військові ресурси при максимальному використанні цивільних, до того ж важливо не допустити виснаження останніх, оскільки це негативно могло вплинути на підтримку життєдіяльності місцевого населення; концентрувати увагу не на численних, а об'ємних пріоритетних проєктах та дотримуватись зобов'язань, визначених міжнародним гуманітарним правом. У 2008 році через чергову трансформацію Північноатлантичного Альянсу у Штабі Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО у Європі була переглянута та доопрацьована доктрина АJP-9 із залученням робочої групи з Чеської Республіки, Данії, Німеччини, Нідерландів, Норвегії та Польщі. Вже у лютому 2013 року був прийнятий оновлений документ АJP 3.4.9, в якому врахована необхідність адаптації до сучасних викликів та вимог, а також внесення необхідних змін у бачення ЦВС на основі набутого нового досвіду у веденні військових конфліктів. Національні доктрини ЦВС різних держав базуються та розробляються відповідно до норм власного національного законодавства, внутрішніх національно-стратегічних орієнтирів та на основі доктрини НАТО АJP-9.

СІМІС в Афганістані у 2001 році відрізнявся від традиційного тим, що мав окрему відновлювальну (ISAF) та бойову (OEF) місії. Цивільно-військова співпраця вперше стала частиною бойової операції «Нескорена свобода» в Афганістані, де головним акцентом було знищення талібів. Цивільно-військова співпраця велася в Афганістані через провінційні групи з відбудови. У 2006 році в Афганістані почав застосовуватися комплексний 3D-підхід, що було зовсім новим для СІМІС. Також в Афганістані ЦВС мала дві різні функції – «тактичне СІМІС» і «стабілізаційне СІМІС». Тактичне СІМІС використовувався для збору розвідувальних даних і застосування сили, лише згодом роль СІМІС розширилась: СІМІС почало застосовуватись до гуманітарних завдань та відновлення місцевого самоврядування та економіки.

Загалом стратегія, якої дотримувались США у Афганістані, не досягла бажаних цілей, адже ЗС США занадто акцентували свою увагу на бойових діях.

Місія ООН у ДР Конго розпочалась у 1999 році. Серед основних факторів, що ускладнювали реакцію на кризи та налагодження цивільно-військової взаємодії в ДРК, були: велика площа країни, відсутність інфраструктури та невелика кількість хороших доріг за межами столиці. Загальносистемна стратегія ООН щодо захисту цивільних осіб у ДРК була спільною взаємодією між Секцією цивільних справ MONUSCO та офісом Верховного комісара ООН у справах біженців, що було новим досвідом у налагодженні цивільно-військової співпраці. Суть її полягала у створенні зв'язків між різними вимірами побудови миру (політичним, розвитком, гуманітарною діяльністю, правами людини, верховенством права, соціальною сферою та безпекою) і синтезу цих зв'язків в одну цілісну стратегію. А основною метою Стратегії було «задоволення потреб тих цивільних осіб, які щодня зазнають наслідків бойових дій та порушень з боку збройних груп, з особливою увагою до жінок та дівчат». Цивільні справи також координували зовнішніх цивільних партнерів шляхом регулярних зустрічей, спрямованих на інформування місцевого населення щодо планування військових заходів MONUSCO. Досвід ЦВС у ДРК показав, що ефективне цивільно-військове співробітництво було ефективніше налагоджене в ООН, ніж у інших міжнародних організаціях. Бо на той час ООН мала доступ до широкого спектра як цивільних, так і військових можливостей, на відміну, наприклад, від НАТО, яке в основному є військовим союзом.

4. Ідея щодо створення структури ЦВС у ЗС України виникла в 2003 році, що було зумовлено активною участю військовослужбовців ЗС України в миротворчих операціях під егідою ООН. Власне у 2003 році на території України українські військовослужбовці вперше брали участь у Міжнародних навчаннях «Сі-бриз 2003» як офіцери структури СІМІС. Спроби створення органів ЦВС у ЗС України були ще у 2007 – 2011 роках, але вони були відхилені вищим керівництвом. Практична реалізація ЦВС у ЗС України

розпочалася із ходом АТО в окремих районах Донецької та Луганської областей – тоді була усвідомлена необхідність введення структури ЦВС у штатні розписи ЗС України. Впродовж 2014 – 2016 років розроблялась нормативно-правова база та поступово відбувалось формування структури ЦВС на різних рівнях управління ЗС України. Зокрема, у травні 2014 року з метою надання оперативної допомоги командирам було запущено пілотний проєкт із направлення оперативних груп взаємодії у військові частини Сухопутних військ на території південно-східних регіонів України. Тоді ж діяли 3 такі групи, до складу яких входило лише 14 офіцерів, які брали участь у миротворчих місіях у Косові та Іраку. Оскільки діяльність оперативних груп дала неабиякі результати, вже у січні 2015 року начальником ГШ ЗС України було ухвалено рішення про створення структури ЦВС у ЗС України. Після чого розпочалось напрацювання нормативно-правової бази, основу якої складав досвід ЗС України у миротворчих операціях з підтримання миру та безпеки, вже отриманий досвід в АТО оперативних груп пілотного проєкту та досвід запровадження ЦВС в арміях країн – членів НАТО. Вивчаючи функціонування об'єднаних груп ЦВС та груп ЦВС у бригадах ЗС України, зокрема у 24-й омбр, можемо стверджувати, що особливістю діяльності групи ЦВС є початок їх функціонування в умовах збройного протистояння. Українська структура ЦВС є унікальною та не має світових аналогів. По-перше, формування системи ЦВС у ЗС України відбувалось одночасно по вертикалі та горизонталі (Управління ЦВС створювалось паралельно із групами ЦВС, що вже виконували обов'язки в районі АТО, це свідчить про моментальне впровадження напрацьованого досвіду в саму структуру ЦВС) та виконання обов'язків на власній території серед місцевого населення. По-друге, офіцери ЦВС налагоджують, співпрацюють та координують волонтерів, що також є новим у світовій практиці СІМІС. По-третє, одним із завдань українського ЦВС є координація щодо пошуку і евакуації тіл загиблих військовослужбовців ЗС України та інших військових формувань, що також є новим у світовій практиці СІМІС.

5.3 огляду на результати дослідження пропонуємо такі практичні рекомендації щодо удосконалення структури ЦВС в Україні (на основі досвіду АТО та миротворчих операцій):

- ввести модуль «Основи ЦВС» у програму поглибленої підготовки рівня L-1В для всіх військово-облікових спеціальностей у вищих військових навчальних закладах ЗС України та НГУ. Метою цього є ознайомлення особового складу зі специфікою виконання бойових / небойових завдань серед мирного населення, як у зоні бойових дій, так і на мирних територіях;

- збільшити кількість підготовки офіцерів, що займатимуть посади у структурі ЦВС. Адже кількості офіцерів, яких готують за цією спеціальністю, явно недостатньо, а курсова двотижнева підготовка кадрів ЦВС не забезпечує достатньо поглиблених знань;

- пропонуємо ввести до штатного чисельного складу групи ЦВС бригади додатково 2 офіцери. Це дозволить створити дві мобільні групи по 2 військовослужбовці у кожній, що дасть можливість виконувати завдання одночасно у першій та другій лінії оборони / наступу під безпосереднім керівництвом командира бригади та координувати свою діяльність згідно з розпорядженнями начальника групи ЦВС оперативного тактичного угруповання;

- пропонуємо передбачити кошторис у МОУ для проєктів ЦВС за напрямком допомоги місцевому населенню, біженцям, тимчасово переміщеним особам у відновленні інфраструктури на звільнених територіях;

- досвід показує, що однією із ключових проблем ефективної діяльності офіцерів ЦВС є добра мобільність, тому важливим є належне транспортне забезпечення груп ЦВС, що на практиці не завжди вдається досягнути;

- пропонуємо розвинути структуру ЦВС на мирних територіях та прикордонних районах України створенням окремої структури ЦВС у НГУ та відокремити органи цивільно-військового співробітництва від структури по роботі з особовим складом. Адже, як показує досвід, особовий склад НГУ залучався та залучається до виконання обов'язків у сфері ЦВС та має вже

напрацьований досвід. Також особовий склад НГУ залучається до забезпечення громадського порядку на мирній території України, де безпосередньо виконує обов'язки серед цивільного населення. А з метою уникнення напруження суспільно-політичної обстановки та попередження виникнення конфліктів на всіх прикордонних територіях України пропонуємо підкріпити прикордонні загани офіцерами із ЦВС, а основне завдання визначити у налагодженні тісної взаємодії із місцевими органами влади та місцевим населенням на цих територіях. Основну увагу також слід приділяти національно-патріотичному вихованню молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Алгоритм дій посадових осіб у разі загибелі (смерті) військовослужбовця Збройних Сил України у районі проведення Антитерористичної операції: затв. рішенням начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 2 грудня 2016 року № 32272 / С.

2. Воєнна доктрина України: затв. Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

3. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво»: затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України від 2 липня 2020 року № 15860 / С. <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/%D0%A1%D0%9F-9-0001.01-%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%B2%D1%96%D0%B8%CC%86%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf>.

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389 – VIII. Дата оновлення: 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року № 975 – IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text>.

6. Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року № 1102-IV. Дата оновлення: 17.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15.#Text>.

7. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. Дата оновлення: 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>.

8. Інструкція з реалізації стратегічних комунікацій у Збройних Силах України: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 7 жовтня 2016 року № 374)

9. Концепція розвитку цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 8 листопада 2016 року № 411.

10. Національний класифікатор ДК 019:2010 «Класифікатор надзвичайних ситуацій»: затв. наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11 жовтня 2010 року № 457.

11. Положення про підрозділи цивільно-військового співробітництва, які виконують завдання в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 6 квітня 2019 року № 140.

12. Положення про структури цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 29.12.2018 р. № 470.

13. Положення про Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 3 лютого 2015 року № 34 (зі змінами – від 28 серпня 2015 року № 335).

14. Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 20 грудня 2017 року № 446 (зі змінами – від 29 грудня 2018 року № 471).

15. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03 лютого 2015 року № 141-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 13. Ст. 87.

16. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999 року

№ 1192-XIV. Дата оновлення: 16.06.2022. Відомості Верховної Ради. 1999. № 51. Ст. 451.

17. Про додаткові заходи щодо організації поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби: Наказ Міністра оборони України від 05 червня 2001 року № 185. Дата оновлення: 09.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0523-01#Text>.

18. Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України від 26 травня 2014 року № 333. Дата оновлення: 18.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0611-14#Text>.

19. Про затвердження Інструкції з пошуку та транспортування тіл (останків) загиблих, померлих (зниклих безвісти) під час проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей: Наказ Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Служби безпеки України від 10 квітня 2017 року № 208/302/381/204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0585-17#Text>.

20. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України: затв. наказом Міністерства оборони України від 22 листопада 2017 року № 612. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>.

21. Про затвердження Положення про Об'єднаний центр з координації пошуку, звільнення незаконно позбавлених волі осіб у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: Наказ Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України від 08 квітня 2019 року № 573/152/252. Дата оновлення: 09.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-19#Text>.

22. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня

2004 року № 368. Дата оновлення: 31.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>.

23. Про затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2015 року № 21. Дата оновлення: 04.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/21-2015-%D0%BF#Text>.

24. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841. Дата оновлення: 15.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>.

25. Про затвердження типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 року № 544. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2015-%D0%BF#Text>.

26. Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 року № 998-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2015-%D1%80#Text>.

27. Про організацію роботи з сім'ями військовослужбовців Збройних Сил України, які зникли безвісти (загинули): Директива Генерального штабу Збройних Сил України від 22 лютого 2016 року № Д-8.

28. Про організацію співробітництва з Українським державним центром позашкільної освіти у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Директива Генерального штабу Збройних Сил України від 06 серпня 2018 року № Д-12.

29. Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: затв. Указом Президента України від 30 січня 2019 року № 23/2019. Дата оновлення: 31.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019#Text>.

30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ

Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.

31. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України»: Указ Президента України від 15 червня 2009 року № 435/2009. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435/2009>.

32. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24 квітня 1999 року № 550-XIV. Дата оновлення: 02.04.2022.

33. Про трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 29 березня 2019 року № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0141322-19#Text>.

34. Про утворення Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 року № 248-р. Дата оновлення: 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2019-%D1%80#Text>.

35. Про утворення робочої групи із збору та узагальнення інформації про випадки поранення і загибелі цивільного населення: наказ Командувача Об'єднаних сил від 29 грудня 2018 року № 851.

36. Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік: затв. Указом Президента України від 12 лютого 2016 року № 45/2016.

37. Стратегія національної безпеки України: затв. Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015.

38. Тимчасова інструкція з оцінки цивільного середовища: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 24 квітня 2019 року № 159.

39. Тимчасова інструкція з планування цивільно-військового співробітництва під час проведення операцій військ (сил) Збройних Сил України: затв. першим заступником начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 05 липня 2016 року.

40. Тимчасовий порядок перебування осіб, які безоплатно передають

товари, лікарські засоби, медичну техніку та вироби медичного призначення, виконують роботи або надають послуги в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: затв. наказом Командувача Об'єднаних сил від 29 жовтня 2018 року № 669.

41. Тимчасова настанова з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України: затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 02 квітня 2019 року № 131.

42. Указ Президента України «Про направлення 19-го окремого батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту Збройних Сил України до Держави Кувейт для надання допомоги в захисті цивільного населення цієї держави від наслідків можливого застосування зброї масового ураження та у ліквідації можливих наслідків застосування зброї масового ураження на території Держави Кувейт» від 18 березня 2003 року № 227/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227/2003#Text>.

43. ACO CIMIC Tactics, techniques and procedures: ACO MANUAL AM 86-1-1, dated July 2012. URL: <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/TTPs.pdf>.

44. ACO Civil-Military Cooperation Functional Planning Guide: SH/OPI/J9/PB/17-315278, dated 07 February 2017. URL: <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/Civil-Military%20Cooperation%20Functional%20Planning%20Guide.pdf>

45. Allied Joint Civil-Military Medical Interface Doctrine: NATO Standard AJMedP-6, Edition A, Version 2, dated September 2021. URL: https://www.coemed.org/files/stanags/02_AJMEDP/AJMedP-6_EDA_V2_E_2563.PDF.

46. Allied Joint Doctrine for civil-military cooperation: NATO Standard Allied Joint Publication AJP 3.19, Edition A, Version 1, dated November 2018. URL: <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/ajp-3.19-eda-v1-e.pdf>.

47. Allied Joint Doctrine for The Military Contribution to Humanitarian Assistance: NATO Standard Allied Joint Publication AJP 3.4.3, Edition A, Version 1, dated October 2015. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/625788/doctrine_nato_humanitarian_assistance_ajp_3_4_3.pdf.

48. Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation: NATO Standard Allied Joint Publication AJP 3.4.9, Edition A, dated February 2013. URL: <https://fdocuments.in/document/nato-standard-ajp-349-allied-joint-doctrine-for-doctrine-for-civil-military.html?page=1>.

49. Allied Joint Doctrine for Non-Combatant Evacuation Operations: NATO Standard Allied Joint Publication AJP-3.4.2, Edition A, dated May 2013. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/625781/doctrine_nato_noncombatant_evacuation_ajp_3_4_2.pdf.

50. Allied Joint Doctrine for The Military Contribution to Stabilization And Reconstruction – NATO Standard Allied Joint Publication AJP-3.4.5, Edition A, dated December 2015. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/625763/doctrine_nato_stabilization_reconstruction_ajp_3_4_5.pdf.

51. CIMIC Field Handbook 4th edition / Civil-Military Cooperation Centre of Excellence. Netherlands: CCOE, 2016. 90p. URL: <https://www.cimic-coe.org/news/new-version-of-cimic-field-handbook/>.

52. CIMIC Handbook. URL: <https://www.handbook.cimic-coe.org/>

53. Civil Affairs Operations: FM 3-57, dated 17 April 2019. URL: <https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-57.pdf>.

54. Civilian-Military Information Sharing Guidebook for Mission Planning in a Federated Mission Networking Environment: MCDC 2017-2018: CMIS Guidebook. URL: <https://www.cimic-coe.org/resources/handbooks/final-cmis-guidebook-oct2018-cek.pdf>.

55. Civil-military cooperation (CIMIC). International Military Staff. North Atlantic Treaty Organisation. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69722.htm?selectedLocale=en

56. Civil-Military Operations: Joint publication JP 3-57, dated 9 July 2018. URL: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_57.pdf.

57. Emergency Burial Procedures: ATP-92, edition A, dated 27 January 2016. URL: <https://standards.globalspec.com/std/9987339/ATP-92>.

58. Field Manual for Civil Affairs Military Government: Department of the Army FM 27-5 and Department of the Navy OpNav 50E-3, dated by October 1947. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/FM_27-5_-_OPNAV_P22-1115_United_States_Army_and_Navy_Manual_of_Civil_Affairs_Military_Government_%281947%29_1.pdf.

59. Guidance for The Conduct of Tactical Stability Activities and Tasks: ATP 3.2.1.1, Edition B, dated March 2014. URL: <https://standards.globalspec.com/std/1671451/ATP-3.2.1.1>.

60. Handbook for United Nations Field Missions on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence UN Peacemaker. URL: https://peacemaker.un.org/UN_CRSV_Handbook.

61. Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations / UN Department of Peacekeeping Operations, Peacekeeping Best Practices Unit. New York: United Nations, 2003. 213 p. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/peacekeeping-handbook_un_dec2003_0.pdf.

62. Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Mortuary Affairs in Joint Operations: Joint Pub 4-06 JP 4-06, dated 28 August 1996. URL: https://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp4_06%2896%29.pdf.

63. Land Doctrine Publicatie: Gevechtsoperaties deel-A. 1995. 367 p.

64. Land Doctrine Publicatie (LPD-II): Gevechtsoperaties deel- C. Irreguliere gevechtsoperaties. 1998. 453 p.

65. Mortuary Affairs Operations: FM № 4-20.64. Techniques publication (ATP) №4-46. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/4-20-64/fm4-20-64.pdf>.

66. NATO Civil-Military Co-Operation (CIMIC) Doctrine: Doctrine of North Atlantic Treaty Organization AJP-9, dated by June 2003. URL: <https://www.nato.int/ims/docu/ajp-9.pdf>.

67. NATO military policy on civil-military cooperation (CIMIC) and civil-military interaction (CMI): MC 0411/1. URL: <https://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm>.

68. NATO Military Policy on Civil-Military Cooperation (CIMIC) and Civil-Military Interaction (CMI): North Atlantic Military Committee MC 411/2, dated May 2014.

69. NATO Military Policy on Civil-Military Co-operation: NATO Military Committee MC 411/1, dated by the 17 July 2001. URL: <https://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm>.

70. Protection of Civilians: ACO Handbook. URL: <https://shape.nato.int/documentation/protection-of-civilians-aco-handbook->

71. United Nations Civil-Military Coordination: Field Handbook Version 2.0. URL: <https://www.cimic-coe.org/resources/handbooks/e-version-uncmcoord-field-handbook-2.0-2018-1.pdf>.

Список літератури

72. Бериславська О. М. Запровадження стандартів підготовки фахівців для органів цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня*: зб. тез XIV Міжнар. наук.-практ. конф. 22 лист. 2018 р. Київ: НУОУ, 2018. С. 312–314.

73. Бериславська О. М. Структурно-функціональна характеристика системи управління підготовки фахівців ЦВС. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 111–121.

74. Бессараб С. Захист цивільних у районах конфлікту на Сході України є важливим для відновлення суверенітету України. *Народна армія*. Київ, 2018. № 15 (5547). С. 3–5.

75. Бессараб С. Цивільно-військове співробітництво. *Військо України*.

Київ, 2016. № 7 (189). С. 56–60.

76. Бессараб С. Цивільно-військовий тандем. *Військо України*. Київ: МОУ, 2016. № 7 (189). С. 19–21.

77. Брифінг Сергія Наєва з нагоди початку операції Об'єднаних Сил (відео). URL: <https://tverezo.info/post/53393> (дата звернення: 02.08.2019).

78. Білошицький І. Методологія політологічної концепції цивільно-військових відносин в Україні. *Вісник Політологія. Соціологія. Право*. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. Вип. 1(17). С. 21–27.

79. В боях в Іраку загинув українець. Що далі? BBC Ukrainian.com: веб-сайт.

URL: https://www.bbc.com/ukrainian/forum/story/2004/04/printable/040406_ukraine_iraq_casualty (дата звернення: 11.09.2021).

80. Васюкова Н. В. Цивільно-військове співробітництво в Україні: створення та розвиток у кризових умовах. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. Вип. 1. С. 84–95. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/iblsd_2017_1%2821%29_13.pdf.

81. Військовий інститут Київського Національного університету імені Тараса Шевченка: веб-сайт. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ua/departments/military/> (дата звернення: 06.02.2022).

82. Військові відновили водопостачання мешканцям кількох сіл прифронтової зони. Міністерство оборони України: веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2016/02/14/vijskovi-vidnovilivodopostachannya-meshkanczyam-kilkoh-sil-prifrontovoi-zoni--/> (дата звернення: 12.06.2021).

83. Гедз В. СІМІС: на передовій війни за свідомість громадян України. *Крила України*. Харків, 2014. Вип. 41 (576). С. 6–16.

84. Гребенюк М. В., Грицюк В. М., Щипанський П. В. Історична періодизація антитерористичної операції на Сході України (14.04.2014–30.04.2018). *Український історичний журнал*. Київ: Інститут історії

України НАН України, 2020, № 4. С. 176–191. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176> / Web of Science.

85. Допомога воїнам АТО – наша головна місія / Громадська спілка «Івано-Франківська міська Асоціація учасників АТО»: веб-сайт. URL: <https://ato.if.ua/dopomoga-voinam-ato-nasha-golovna-misi/> (дата звернення: 08.04.2020).

86. Зіньковський С. О. Український миротворчий контингент у Республіці Ірак. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Харків: ХНУПС, 2012. Вип. 10 (6). С. 55–61. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKhISU_2012_1006_15_10.pdf.

87. Сіміки-помічники. Як військові працюють з місцевими в АТО. Міністерство оборони України: веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2016/03/29/simiki-pomichniki-yak-vijskovi-praczuuyut-z-miscevimi-v-ato/> (дата звернення: 12.05.2022).

88. Калагін Ю. А. Система цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. ХНУПС ім. І. Кожедуба 30 червня 2017 року. Харків: ХНУПС, 2017. С. 90–93.

89. Калагін Ю. А. Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України: етапи розвитку. *Сучасна війна: гуманітарний аспект*: матеріали наук.-практ. конф. ХНУПС ім. І. Кожедуба 30 червня 2017 року. Харків: ХНУПС, 2017. С. 97–100.

90. Калагін Ю. А. Феномен цивільно-військового співробітництва Збройних сил України: концептуальні засади дослідження. *Український соціологічний журнал*. 2017. Вип. 1 - 2. С. 64–68. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&I

MAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ukrsocj_2017_1-2_10.pdf.

91. Кісь О. Р. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*. Число 11. Львів-Київ, 2006. С. 7–24.

92. Ковальова В., Ковальов П. Дітям фронту: армійська вантажівка повезла до інтернату кілька тонн подарунків // Перший український інформаційний «5 канал»: веб-сайт. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/ditiam-frontu-armiiska-vantazhivka-povezla-do-internatu-kilka-tonn-podarunkiv-144652.html> (дата звернення: 16.08.2021).

93. Коропатнік І. Мета та принципи взаємодії Збройних Сил України та громадянського суспільства. *Національний юридичний журнал*. 2016. Вип. 3(19). С. 86–91. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/17.pdf>.

94. Куцька О. М. Досвід України з мирного вирішення водних конфліктів у XXI столітті. Центрально-Східна Європа в умовах соціально-економічних, політичних та культурно-освітніх трансформацій 1989–2022 рр.: наукова монографія. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 29–51.

95. Лещенко О. Міжнародний досвід трансформації систем цивільного захисту в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів. *Молодий вчений*. 2017. Вип. 8 (48). С. 339–344.

96. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва: методичний посібник / під заг. кер. О. Ноздрачова. Київ: УЦВС, 2019. 167 с.

97. Монсьондз О. «СІМІКи» – це місток між цивільним населенням і військовими. *АрміяInform*: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/06/simiky-cze-mistok-mizh-cyvilnym-naselennyam-i-vijskovymu/> (дата звернення: 05.08.2021).

98. ПА НАСВ, ф. 3, оп. 1, спр. 11. «Поглиблене інтерв'ю про історію розвитку цивільно-військового співробітництва в Збройних Силах України», лист. 1–19. Заступник начальника іміджево-видавничого центру – начальник відділу цивільно-військового співробітництва Національної гвардії України полковник В. Голумбівський. Проведене 13.11.2021.

99. ПА НАСВ, ф. 3, оп. 1, спр. 12. «Поглиблене інтерв'ю про історію розвитку цивільно-військового співробітництва в Збройних Силах України», лист. 20-37. Спеціальний кореспондент Інформаційного агентства Міністерства Оборони України підполковник В. Назаркевич. Проведене 09.11.2021.

100. ПА НАСВ, ф. 3, оп. 1, спр. 13. «Поглиблене інтерв'ю про історію розвитку цивільно-військового співробітництва в Збройних Силах України», лист. 38-58. Начальник цивільно-військового співробітництва Сухопутних військ ЗС України полковник Р. Мірошніченко. Проведене 24.02.2021.

101. ПА НАСВ, ф. 3, оп. 1, спр. 14. «Поглиблене інтерв'ю про історію розвитку цивільно-військового співробітництва в Збройних Силах України», лист. 59-80. Заступник Начальника навчально-наукового центру іноземних мов НУОУ ім. І. Черняхівського полковник О. Мильченко. Проведене 12.11.2021.

102. Приклади військово-цивільного співробітництва 2010–2019. Навчальні матеріали онлайн: веб-сайт. URL: https://pidruchniki.com/82961/politologiya/blok_prikladi_viyskovo-tsivilnogo_spivrobitnitstva (дата звернення: 22.06.2022).

103. Нарис історії Сухопутних військ Збройних Сил України (1991 – 2021): Монографія / П. Ткачук, С. Попко, А. Харук, М. «та ін.». Львів: НАСВ, 2022. 269 с.

104. Ноздрачов О. О. Особливості діяльності груп цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Старобільськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2015. С. 64–65.

105. Ноздрачов О.О. Армія України впроваджує новітні методи захисту цивільних Крим.Реалії: веб-сайт. URL: <https://ua.krymr.com/a/armiia-ukrainy-vprovadzhuie-novi-metody-zakhystu-tsyvilnykh/29838304.html> (дата звернення: 18.08.2021).

106. Перелік стандартів та керівних документів НАТО, вимоги яких впроваджено в національних нормативних документах. URL: https://www.mil.gov.ua/content/pdf/Standart_NATO_Dod.pdf.

107. Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр.: дис. на здобут. ступ. канд. істор. наук: 20.02.22. Київ, 2010. 198 с.

108. Путівник до Саміту НАТО у Вашингтоні 23–25 квітня 1999 року. Брюссель: Офіс інформації та преси НАТО, 1999. 120 с. ISBN: 92-845-0132-6.

109. Раєвський В. М. Позитиви. Спогади. Від радянського курсанта до захисника України: біографії та мемуари. Харків: Віват, 2021. 272 с. ISBN 978-996-942-829-5.

110. Сащук І. М., Корнієнко І. В. Розвідувально-сигналізаційні пристрої та особливості їх застосування. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-тех. конф. 11–12 травня 2017 р. Львів: НАСВ, 2017. С. 108-109.

111. Скільки жителів Закарпаття мають паспорт Угорщини: шокуюча цифра. 24 канал: веб-сайт URL: https://24tv.ua/skilki_zhiveliv_zakarpattya_mayut_pasport_ugorshhini_shokuyucha_tsifra_n1187543.

112. Скоростецький В. Чому армійським СІМІС завжди раді у прифронтовому Золотому. Інформаційне агентство АрміяInform: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/30/chomu-armijskym-cimic-zavzhdy-radi-u-pryfrontovomu-zolotomu/> (дата звернення: 25.05.2021).

113. Титиш Т., Ситнік О. Сіміки – помічники. Як військові працюють з місцевими в АТО. Life. Pravda: веб-сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/03/29/210049/> (дата звернення: 26.11.2021).

114. Тичина В. Цивільно-військове співробітництво стало першою у ЗСУ структурою, сформованою за стандартами НАТО. 09.10.2020. Інформаційне агентство АрміяInform: веб-сайт URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/09/cyvilno-vijskove-spivrobitnyctvo-stalo-pershoyu-u-zsu-strukturoyu-sformovanoyu-za-standartamy-nato/> (дата звернення: 05.03.2021).

115. Тітко Е. В. Роль та значення місії ISAF в Ісламській Республіці Афганістан з урахуванням присутності сил СІМІС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: юриспруденція*. 2017. Вип. 25. С. 122–125. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_jur_2017_25_31.pdf.

116. Тітко Е. В. Доктринальні підходи до розуміння концепції цивільно-військового співробітництва (СІМІС) в оборонних стратегіях Хорватії, Данії, Норвегії та Нідерландів. *Держава і регіони: право*. Вип. 1 (55). 2017. С. 125–131. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2017/26.pdf.

117. Тітко Е. В. Особливості правового регулювання діяльності СІМІС в організації північноатлантичного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. Вип. 2. С. 158–161. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2017/44.pdf.

118. Ткачук П., Середенко М., Кізло Л., Радзіковський С. Особливості діяльності органів цивільно-військового співробітництва на Сході України: склад, завдання та перспективи розвитку. *Військово-технічний збірник*. Львів: НАСВ, 2018. Вип. 18. С. 36–40. DOI: doi.org/10.33577/2312-4458.18.2018.36-40. URL: <http://vtz.asv.gov.ua/article/view/145176>

119. Триває військово-цивільна взаємодія в районі проведення ООС. Інформаційне агентство АрміяInform: веб-сайт URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/28/tryvaye-vijskovo-czyvilna-vzayemodiya-v-rajoni-provedennya-oos/>.

120. Томчук А. О. Волонтерський рух допомоги Збройним Силам України під час проведення Антитерористичної операції: дис. ... канд. істор. наук: 032. Львів, 2021. 221 с.

121. У Торецьку місцеві жителі намагалися завадити руху військової техніки. Українська правда: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/07/5/7113736/> (дата звернення: 25.01.2022).

122. Управління цивільно-військового співробітництва (J9). Міністерство оборони України: веб-сайт. URL: [https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-\(j9\).html](https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-(j9).html) (дата звернення: 20.06.2022).

123. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навч. посіб. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. 87 с.

124. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навч.

посіб. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. 92 с.

125. Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи: колективна монографія / І.Г. Патер та ін.; за заг. ред. І.Г. Патер. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. 498 с.

126. Цивільно-військове співробітництво у сучасному збройному конфлікті: навч. посіб. // П. Ткачук, О. Красюк, Л. Кривизюк та ін. – Львів: НАСВ, 2018. 141 с.

127. Цивільно-військове співробітництво. Національна гвардія України: веб-сайт URL: <https://ngu.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2022).

128. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн у запровадженні та функціонуванні структур цивільно-військового співробітництва (СІМІС). *Військово-науковий вісник*. Львів: НАСВ, 2019. Вип. 29. С. 179–192. DOI: <https://doi.org/10.33577/2313-5603.31.2019.179-192>.

129. Чобіт І. Р. Історія створення структури цивільно-військового співробітництва у арміях провідних країн світу. *Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття*: матеріали Міжнар. наук. конф., 25-26 червня 2019 р. Львів: НАСВ, 2019. С. 117–119.

130. Чобіт І. Р. Правові засади цивільно-військового співробітництва (на прикладі України). *Виклики політики безпеки: історія і сучасність*: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Львів, 18-19 жовтня 2018 р. Львів: НАСВ, 2018. С. 46–48.

131. Чобіт І. Р., Бойченко В. В. Роль телебачення у російсько-українській інформаційній війні. *Воєнно-історичний вісник*. Київ: НУОУ, 2022. Вип. 43 (1). С. 135–147.

132. Чобіт І. Р. Витоки, історія створення та розвитку структури цивільно-військової співпраці. *Новітня доба*. Львів: ІУ НАН України, 2021. Вип. 9. С. 208–216.

133. Чобіт І. Р. Етапи діяльності груп ЦВС бригад Сухопутних військ Збройних Сил України. *Застосування СВ ЗС України у конфліктах сучасності*: зб. тез доп. наук.-практ. конф., 20 лист. 2020 року. Львів: НАСВ, 2020. С. 43.

134. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн світу у запровадженні структур СІМІС. *Теоретичні та практичні наукові досягнення: дослідження та результати їх впровадження*: зб. мат. I Міжнар. наук.-теор. конф., 12 лютого 2021 р. Піза (Італія): ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С. 73–76.

135. Чобіт І. Р. Особливості роботи групи цивільно-військового співробітництва 24-ї омбр на території Луганської області у 2016-2017 рр. *Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи (2014-2018 рр.)*: монографія / за заг. ред. І. Патера. Львів: ІУ НАН України, 2018. С. 289–297.

136. Чобіт І. Р. Основні напрямки роботи групи цивільно-військового співробітництва 24-ї окремої механізованої бригади. *Війна на Донбасі 2014 – 2018 рр.*: зб. наук. праць за мат. IV Всеукр. військ.-наук. конф., 11 квітня 2019 р. Київ: НВІМУ, 2019. С. 123–125.

137. Чобіт І. Р. Особливості роботи групи цивільно-військового співробітництва 24-ї окремої механізованої бригади на території Луганської області у 2016 – 2017 рр. *Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи (2014 – 2018 рр.)*: матеріали Всеукр. наук. конф., 16 лист. 2018 р. Львів: ІУ НАН України, 2018. С. 289–297.

138. Чобіт І. Р. Правові засади цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України у стабілізації ситуації на Донбасі // *Збірник матеріалів III Міжнародного конгресу з прав людини «Безпека – Міжнародні відносини»*, 19–21 жовтня 2021 року. Жешув: ІПНЖУ, 2021. С. 87–90.

139. Чобіт І. Р. Роль цивільно-військового співробітництва у стабілізації ситуації на Донбасі. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листопада 2019 р. Київ: НУОУ, 2019. С. 46-47.

140. Чобіт І. Р. Роль цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України у інформаційній боротьбі в зоні ООС (АТО). *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, ад'юнктів, слухачів,

курсантів і студентів, 23 квітня 2021 року. Київ: ВІКНУ, 2021. С. 286-287.

141. Чобіт І. Р., Сороківська-Обіход А. І. Informational influence application on the civilian population by the Russian side during the Russo-Georgian war in August of 2008. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2022. Вип. 22. С. 216–225.

142. Чобіт І. Р. Стратегія реінтеграції чи деокупації? *Економіка війни чи війна економік*: матеріали Львівського безпекового форуму 2018, м. Львів, 24–26 жовтня 2018 р. Львів: УКУ, 2018. С. 135-136.

143. Чобіт І. Р., Фітьо В. В. Система підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності*: зб. тез доповідей наук.-практ. конф., 18 лист. 2021 року. Львів: НАСВ, 2021. С. 175.

144. Чобіт І. Р. Цивільно-військове співробітництво: зарубіжний досвід. *Воєнна історія*. Київ: УІ ВІ, 2019. Вип. 83 (1). С. 137–146.

145. Школяренко В., Призиглей Ю., Яковенко А., Кремешний О. Удосконалення системи підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Харків, 2012. Вип. 1 (30). С. 46–51.

146. Шопіна І. Розвиток дослідження проблеми ЦВС як виду взаємодії держави і громадянського суспільства. *Наука і правоохорона*. Вип. 4 (26). 2014. С. 308–312.

147. Я і Супер Україна 2017. П'ята ластівка зі СХОДУ! Звіт. Супер UA: веб-сайт. URL: <http://www.superua.com/%D1%8F-%D1%96-%D1%81%D1%83%D0%BF%D0%B5%D1%80-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-2017-%D0%BF%D1%8F%D1%82%D0%B0-%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B0-%D0%B7%D1%96-%D1%81%D1%85/> (дата звернення: 15.08.2020).

148. Я і Супер Україна 2017. Четверта ластівка зі СХОДУ! Звіт. СуперUA: веб-сайт. URL: <http://www.superua.com/%d1%8f-%d1%96-%d1%81%d1%83%d0%bf%d0%b5%d1%80->

%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d0%b0-2017-
 %d1%87%d0%b5%d1%82%d0%b2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0-
 %d0%bb%d0%b0%d1%81%d1%82%d1%96%d0%b2%d0%ba%d0%b0-%d1%96/
 (дата звернення: 20.06.2022).

149. Adam Hochschild P. King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror, and Heroism in Colonial Africa. Boston: Mariner Books / Houghton Mifflin Harcourt. 1999. 376 p. URL: <https://www.amazon.com/King-Leopolds-Ghost-Heroism-Colonial/dp/0618001905?asin=0618001905&revisionId=&format=4&depth=1> (Accessed: 08.06.2020).

150. America: A bully wreaking havoc on the poor. Nieman Reports: web-site. URL: <https://niemanreports.org/articles/america-a-bully-wreaking-havoc-on-the-poor/> (Accessed: 12.04.2021).

151. Andrade D., Willbanks J. CORDS / Phoenix: Counterinsurgency Lesson from Vietnam for the Future. U.S. Army Combined Arms Center. 2006. 256 p. URL: <https://www.hsdl.org/?view&did=483580> (Accessed: 26.05.2020).

152. Andrade D. Counterinsurgency Lessons from Vietnam for the Future. *Military Review*. Vol. 2. 2006. P. 9–23. URL: <https://www.hsdl.org/?view&did=483580> (Accessed: 12.08.2021).

153. Arsalan Bilal D. Hybrid warfare – new threats, complexity and «trust» as an antidote. NATO Review: web-site. 2021. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html> (Accessed: 08.01.2020).

154. Assisting Afghanistan: The importance of a comprehensive approach: Keynote address by NATO Deputy Secretary General Ambassador Claudio Bisogniero / at the GLOBSEC Conference, 17 Januari 2008. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2008/s080117a.html> (Accessed: 16.05.2020).

155. Bair A. The Changing Nature of Civil-Military Operations in Peacekeeping. *Issue Briefs*. Nairobi (Kenya): International Peace Support Training Centre, 2013. No. 2. 267 p.

156. Beauregard A. Civil Military Cooperation in Joint Humanitarian

Operations: a case analysis of Somalia, the former Yugoslavia and Rwanda. *National Library of Canada*. Canada, 1998. 152 p. URL: <https://atrium.lib.uoguelph.ca/xmlui/handle/10214/19928?show=full> (Accessed: 16.08.2021).

157. Best & Bad Practices on Civil-Military Interaction: CMI Best & Bad Practices Handbook. June 2014. 152 p. URL: <https://nllp.jallc.nato.int/IKS/Sharing%20Public/Civil-Military%20Interaction%20Best%20and%20Bad%20Practices%20Handbook.pdf>.

158. Civil-Military Cooperation // M. T. I. Bollen, R. V. Janssens, H. F. M. Kirkels, J. L. M. Soeters [eds.]. *NL-ARMS: Netherlands Annual Review of Military Studies*. Royal Netherlands Military Academy. 2002. 164 p.

159. Bollen M. T. T., Linssen E. T., Rietjens S. J. H. Are PRT's supposed to compete with terrorists? *Small wars and insurgencies*. Vol. 4. 2006. P. 437–448.

160. Bollen M. T. I. B., Rietjens S.J.H. Managing civil-military cooperation: A 24/7 Joint Effort for Stability: Book Military strategy and operational art. Netherlands military academy: Ashgate Publishing, 2008. 280 p.

161. Boutellis A. From Crisis to Reform: Peacekeeping Strategies for the Protection of Civilians in the Democratic Republic of the Congo. // *Stability*. URL: <https://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.ci/> (Accessed: 22.06.2021).

162. Building Integrity in Operations: ACO Handbook. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/200608-bi-handbook.PDF.

163. Bush tijdens een ontmoeting met de Japanse premier Koizumi, Washington, 25 september 2001. The white house. President George W. Bush: official website URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010921-7.html> (Accessed: 08.02.2021).

164. Citha D. Peace-building and COIN in Afghanistan: the view of NGOs: What is really needed? *Themenschwerpunkt*. Vol. 28. No. 4. P. 217–222. URL: <https://www.jstor.org/stable/24232767> (Accessed: 12.11.2021).

165. Civil-Military Cooperation Centre of Excellence: official website. URL: <https://www.cimic-coe.org/> (Accessed: 10.06.2022).

166. David H., Egnell R. *Counterinsurgency in crisis: Britain and the Challenges of Modern Warfare* // Columbia University. New York. 2013. 224 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=UGmsAgAAQBAJ&lpg=PA197&ots=ovCjWTtXPY&dq=Marston%20Daniel%20Lessons%20in%2021st-century%20counterinsurgency%3A%20Afghanistan%202001-2007.Counterinsurgency%20in%20modern%20warfare.Oxford.New%20York.%202008.%20%D0%A0.%202020-240.&hl=ru&pg=PA203#v=onepage&q=Marston%20Daniel%20Lessons%20in%2021st-century%20counterinsurgency:%20Afghanistan%202001-2007.Counterinsurgency%20in%20modern%20warfare.Oxford.New%20York.%202008.%20%D0%A0.%202020-240.&f=false> (Accessed: 06.02.2020).

167. De Federatie van Maleisië was een federatie van elf staten die gevormd werd op 31 Januari 1948. URL: <https://werpen/koninkrijk-der-nederlanden/ontstaan-van-de-monarchie> (Accessed: 25.06.2021).

168. Dimitriu G., Graaf B. De Nederlandse COIN-aanpak: drie jaar Uruzgan, 2006-2009. *De nederlandse coin aanpak*. 2009. P. 613–635. URL: https://www.researchgate.net/publication/48345505_De_Nederlandse_COIN-aanpak_drie_jaar_Uruzgan_2006-2009.

169. DeWind Brandon L. *Civil-Military Relations: From Vietnam to Operation Iraqi Freedom* / Foreign Military Studies Office & Command and General Staff College: The Monograph, 2009. 59 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA505011.pdf>.

170. Egnell R. *Complex Peace Operations and Civil-Military Relations* / ed. Routledge, Cass Military Studies. New York: Routledge, 2009. 232 p. ISBN: 0415665094.

171. Evaluatie Nederlandse bijdrage aan de Resolute Support missie in Afghanistan 2015–2021. Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie. 2021. 23 p. URL: <file:///C:/Users/Shkolnyi/Downloads/Terms+of+Reference++Evaluatie+Nederlandse+bijdrage+aan+de+Resolute+Support+missie+in+Afghanista>

n+2015-2021.pdf.

172. Flint E. R. The development of British Civil Affairs and its employment in the British sector of Allied military operations during the battle of Normandy June to August 1944: dis. ... PhD. Cranfield University, 2008. 545 p. URL: <https://files.core.ac.uk/pdf/23/139272.pdf>.

173. Gleichmann C., Odenwald M., Steenken K. Disarmament Demobilisation and Reintegration: A Practical Field and Classroom Guide. Frankfurt: Druckerei Hassmüller Graphische Betriebe GmbH & Co. KG. 2004. 152 p. URL: <https://www.cimic-coe.org/resources/handbooks/ddr-handbook-eng.pdf>.

174. Grare F. Civil-Military Cooperation in Afghanistan: The French Experience / Book Chapter from reconstructing Afghanistan. Carnegie: Endowment for International Peace. 2014. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315749389>. URL: <https://carnegieendowment.org/2014/12/19/civil-military-cooperation-in-afghanistan-french-experience-pub-57576> (Accessed: 12.11.2021).

175. Grigorov G. Emergence and Development of Civil-Military Cooperation / International conference Knowledge-based organization 20 June 2017. – Romania. Vol. 23, Issue 1. P. 119-127. DOI: <https://doi.org/10.1515/kbo-2017-0018>.

176. Guttieri K. Civil-military relations in peacebuilding. *Sicherheitspolitik und friedensforschung*. 2004. Vol.22. No.2. P. 79 - 85. URL: https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/48047/Guttieri-Civil-Military-Relations-in-Peacebuilding_2004.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Accessed: 08.05.2020).

177. Hew S. The lost meaning of strategy. *Survival: Global Politics and Strategy*. 2005. Vol. 47. No. 3. P. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.1080/00396330500248102>.

178. Hoffenaar J., Schoenmaker B. Met de blik naar het Oosten. De koninklijke landmacht 1945-1990 / Den Haag: Sdu uitgeverij Koninginnegracht, 1994. 467 p. ISBN: 90120-80452.

179. Hrytsiuk V., Hrebenuk M., Skriabin O. The Main Events of the First Period of Armed Conflict in the East of Ukraine (April - September 2014). *Codrul*

Cosminului. 2018. XXIV, No. 2, P. 377–408 (Scopus). URL: <http://codrulcosminului.usv.ro/CC24/2/donbas.pdf>

180. Hrytsiuk V., Hrebeniuk M., Shchipanskiy P. Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East of Ukraine (05. 09. 2014 – 30. 04. 2018).

Codrul Cosminului. 2020. XXVIII, No. 2, P. 357–378 (Scopus). DOI: <https://doi.org/10.4316/CC.2020.02.004>.

181. Huntington S. *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil–Military Relations*. Sofia: Belknap Press, 1981. 560 p.

182. Jansen T. Waar wordt gewerkt, wordt niet gevochten. Een evaluatie van het IDEA proj. S0550574. 78 p. URL: https://theses.ubn.ru.nl/bitstream/handle/123456789/2951/Jansen%2C_Twan_1.pdf?sequence=1 (Accessed: 26.02.2021).

183. Jansens R., Teiler G. CIMIC since 1945: historical, political, and operational contexts. *Netherlands annual review of military studies*. Alblasserdam, 2002. Vol. 2002. P. 5–17.

184. Joint Protection Team: 57 Interview with UN official. Goma, 2010. URL: <https://9pdf.net/article/joint-protection-teams.zgwl0md2>.

185. Joks A. Civil-Military Cooperation (CIMIC) as a Relevant Element of Military Activities in Today's Security Environment // U.S. Army War College, Carlisle Barracks. 2011. P. 36–47. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1071574.pdf>.

186. Jones F. L. Blowtorch: Robert Komer and the Making of Vietnam Pacification Policy. *Parameters*. 2005. Vol. 35, № 3. P. 96, 102–118. DOI: <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2270>.

187. Kamer der Staten-Generaal. Vergaderjaar 1992-1993. Government.nl: web-sate. URL: https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000014312/1/pdf/SGD_19921993_0003862.pdf (Accessed: 12.08.2021).

188. Kees H. Civiel-Militaire Relaties in Complexe. *Humantaire ruimte: Tussen on partijdigheid en politek*. Vol. 8 P. 253–279. URL:

https://www.clingendael.org/sites/default/files/2016-02/20100000_humanitaire_ruimte_chapter_homan.pdf (Accessed: 06.02.2022).

189. Kimberly M. Z. Defending against Anarchy: From War to Peacekeeping in Afghanistan. *The Washington Quarterly*. 2002. Vol. 26, Issue 1. P.35-52. DOI: <https://doi.org/10.1162/016366003761036471>.

190. Kirkland F. Cultural Dynamics of Civic Action in the Central Highlands of Vietnam, 1967-1968. *Armed Forces & Society*. 2000. Vol. 26, No. 4. P.547–560. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F0095327X0002600403>. URL: <https://www.jstor.org/stable/45347148> (Accessed: 03.02.2022).

191. Klep Ch. Uruzgan: Nederlandse militairen op missie, 2005-2010. Amsterdam. 2011. 246 p.

192. Krahnemann E. American hegemony or global governance? Competing visions of international security. *International Studies*. 2005. Vol. 7, No. 2. P. 2–34.

193. Krepinevic A. F. The Army and Vietnam. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986. 344 p.

194. Lindner R. Non-Governmental aid Organisation in Afghanistan between impartiality and counterinsurgency. *Communication Law and Policy*. 2010. 325 p.

195. Mazurkiewicz A. Between NATO and UN: EU strategic culture and its approach to civil-military cooperation. *Obrana a strategje*. 2018. Vol. 18, Issue 1. P. 63–78. DOI: <https://doi.org/10.3849/1802-7199.18.2018.01.063-078>.

196. McMahon R. J. Colonialism and Cold War: The United States and the Struggle for Indonesian Independence, 1945-1949. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1981. 338 p.

197. Mockaitis R. T. Civil-military cooperation in peace operations: the case of Kosovo: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. October 2004. 78 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA427679.pdf>.

198. Molier G., Nieuwenhuys E. Peace, security and development in an era of globalization. The integrated security approach viewed from a multidisciplinary perspective. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Peace%2C-security%2C-and-development-in-an-era-of-%3A-the-MolierNieuwenhuys/8a13997eec201b7a21>

bebd0ef0a9d8401d1d93da (Accessed: 12.12.2021).

199. Mollema P., Matthijssen C. J. Civiel-militaire samenwerking in een complexe counter-insurgency operatie. *Uruzgan: Militaire spectator*. 2009. Vol. 7/8. P. 399–413. URL: <https://www.kvbk.nl/sites/default/files/uitgaven/inhoudsopgave/MS%207-8%202009%20Matthijssen%20Civiel-militaire%20samenwerking%20in%20Uru.pdf>.

200. Morelli V., Belkin P. NATO in Afghanistan: a test of the Transatlantic Alliance: Prepared for Members and Committees of Congress. *Congressional Research Service*. Washington, 2009. 40 p.

201. Nagl J. A. Learning to eat soup with a knife, counterinsurgency lessons from Malaya and Vietnam: Reviewed by Lieutenant-Colonel Peter Williams. Chicago: University of Chicago Press, 2002. 249 p. ISBN: 978-0-226-56770-9.

202. Natsios A. The International Humanitarian Relief System. *Parameters*. 1995, 92 p.

203. Note of Guidance on Integrated Missions. New York: United Nations, 2006. 27 p. URL: https://library.artstor.org/#/public/SS7731286_7731286_12970462.

204. Oehrig C. Civil Affairs in World War II. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/090130_world_war_ii_study.pdf.

205. Operational Concept for Civilian-Military Information Sharing in a Federated Mission Networking Environment: FMCM Operational Concept: MCDC 20015–2016. URL: <https://www.cimic-coe.org/resources/handbooks/final-cmis-operational-concept-oct2018-cek.pdf>.

206. Oral Histories: Afghanistan Provincial Reconstruction Teams (2004–2005) / The Oral Histories Project on Stability Operations. New York: United State Institute of Peace, 2005. URL: <https://www.usip.org/publications/2005/11/oral-histories-afghanistan-provincial-reconstruction-teams-2004-2005> (Accessed: 22.09.2021).

207. Pakistan defence forum (2019) / Pakistan defence: web-site. URL: <https://defence.pk/pdf/threads/civil-military-cooperation.418248/> (Accessed:

08.02.2020).

208. Schouten P. Private security companies and political order in Congo: a history of extraversion. Gothenburg, 2014. 260 p. URL: https://www.academia.edu/35690668/Private_security_companies_and_political_order_in_Congo_a_history_of_extraversion (Accessed: 16.04.2021).

209. Phillips O., William R. Civil-Military Cooperation: Vital to Peace Implementation in Bosnia. *NATO Review*, 1998. No. 1. P. 5–22.

210. Pollick S. Civil-military cooperation: a new tool for peacekeepers. *Canadian military journal*. 2000. Vol.1. No. 4. P. 57–63.

211. Protecting civilians & consolidating peace in the Democratic Republic of Congo / United Nations Peacekeeping. 2010. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monusco/> (Accessed: 21.07.2022).

212. Prunier G. Africa's World War – Congo, the Rwandan Genocide, and the Making of a Continental Catastrophe. Oxford: Oxford University Press, 2008. 576 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=kp93kUfdhC0C&pg=PA37&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false (Accessed: 12.04.2022).

213. Recommended Practices for Effective Humanitarian Civil-Military Coordination of Foreign Military Assets (FMA) in Natural and Man-Made Disasters. Version 1.0. 2018. URL: <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/180918%20Recommended%20Practices%20in%20Humanitarian%20Civil-Military%20Coordination%20v1.0.pdf>.

214. Resolution 1856. The situation concerning the Democratic Republic of the Congo. UNSCR. URL: <http://unscr.com/en/resolutions/1856> (Accessed: 12.10.2021).

215. Resolution 1906. The situation concerning the Democratic Republic of the Congo. UNSCR. URL: <http://unscr.com/en/resolutions/1906> (Accessed: 16.10.2021).

216. Robert L. Non-Governmental aid Organisation in Afghanistan between impartiality and counterinsurgency. *Themen schwerpunkt*. 2010. Vol. 28. P. 223–227.

217. Rotte R., Shared Challenges–Joint Solutions: The United States and

Europe Face New Global Security Risks—High Times for Grand Strategy. *Strategic Studies Quarterly*. 2009. Vol. 3. No. 3. P. 65–81.

218. Rotte R., Schwarz Ch. Shared Challenges – joint Solutions. The United States. *Strategic studies quarterly*. 2009. Vol. 1. No. 4. P. 48-79.

219. Schwab O. A Clash of Cultures: Civil Military Relations during the Vietnam War. *Praeger Security International*. Connecticut: Westport, 2006. 193 p. ISBN: 978-0275984717.

220. Security Council Resolution 1925 / United Nations. New York, 2010. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/683422?ln=ru> (Accessed: 10.06.2021).

221. Sedra M. Civil-military relations in Afghanistan: The provincial reconstruction team debate / The Strategic Datalink. Canadian Institute of Strategic Studies. 2005. 67 p. URL: https://www.academia.edu/31094859/Civil_military_relations_in_Afghanistan_The_provincial_reconstruction_team_debate (Accessed: 17.05.2022).

222. Senior UN official in DR Congo to investigate mass rape of civilians / United Nations. New York, 2010. URL: <https://news.un.org/en/story/2010/09/354002-senior-un-official-dr-congo-investigate-mass-rape-civilians>.

223. Smith R. The utility of force. The art of war in the modern world: Military history. London: Vintage Books, 2005. 331 p. ISBN: 9780713998368.

224. Stanley S. Glad to See Them Come and Sorry to See Them Go: A History of U.S. U.S. Army Special Operations Command History and Archives Division. 1993. 357 p.

225. Stewart R. CORDS and the Vietnam Experience. Project on National Security Reform: Historical Case Studies, ed. J.J. Carafano and R. Wertz. 2007. 367 p.

226. Kjeksrud S., Ravndal J. A. Protection of civilians in practice – emerging lessons from the UN mission in the DR Congo. FFI-rapport 2010/02378. Norwegian Defence Research Establishment, 2010. 45 p. ISBN: 978-82-464-1853-7.

227. Stockton N. Peace operations in the post-11 September context / Ed: T. Tardy. London, 2004. 354 p.

228. Stubbs R. From search and destroy to hearts and minds: The evolution of

British strategy in Malaya. *Counterinsurgency in modern warfare*. New York: Osprey. 2008. P. 113–130.

229. The community services function in UNHCR: An independent evaluation. Evaluation and Policy Analysis Unit. Montreal: CASA Consulting Montreal, 2003. 171 p. URL: <https://www.unhcr.org/3e2d233ba.pdf>.

230. The community services function in UNHCR. Montreal: CASA Consulting Montreal, 2007. 45 p.

231. The EU and the world in 2009: European perspectives on the new American foreign policy agenda. *EU Institute for Security Studies Report*. 2009. No. 4. 44 p.

232. The Sphere Handbook 2018. URL: <https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/45535/Sphere+Handbook+%282018%29/825b9f15-4f1b-44fa-95cc-3be88ef36230> (Accessed: 12.05.2022).

233. Zaalberg T. W. B. Countering insurgent-terrorism: why NATO chose the wrong historical foundation for CIMIC. *Small wars & insurgencies*. 2006. Vol. 17. P. 299–420. DOI: <https://doi.org/10.1080/09592310601060799>. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592310601060799?journalCode=fswi20>.

234. Zaalberg T. W. B. Soldiers and Civil Power: Supporting or Substituting Civil Authorities in Modern Peace Operations. *History Politics & government*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006. 528 p. DOI: <https://doi.org/10.5117/9789053567920>. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt46mxbz>.

235. Thompson R. The Times of London. URL: <http://academics.wellesley.edu/Polisci/wj/Vietnam/Obituaries/thompson.htm> (Accessed: 18.08.2021).

236. Traa M. De Russen komen! Nederland in de Koude Oorlog. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2009. 220p. ISBN: 9789025366995.

237. Triukhan O., Adamova E., Kryvenko I., Ostapenko T. Civil-Military Cooperation – CIMIC as an institution of civil society. *Amazonia Investiga*. 2019. Vol. 8, Núm. 24. P. 275–279. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/983> (Accessed: 20.01.2022).

238. Sacquety T. J. The 41st Civil Affairs Company in Vietnam, Part I:

1965-1967. U.S. Army Special Operations History. URL: https://arsof-history.org/articles/v5n3_battle_without_bullets_page_1.html.

239. Tsyvil'no-viys'kove spivrobitnytstvo za standartamy NATO: navchal'nyy posibnyk. Kyiv: NUOU im. Ivana Chernyakhovs'koho, 2015. 87 s.

240. U.S. Army, United States Forces, European Theater, General Board: Reports, 1942-46. *Defense Department Documents*. Abilene: Kansas, 1945. 131 p. URL: https://www.paperlessarchives.com/wwii_general_board_reports.html.

241. UN Peace operations after 11 September 2001 / editor T. Tardy. New York: Frank Cass Publishers, 2004. P. 13-28. ISBN: 978-0714685304.

242. UN System-Wide Strategy for the Protection of Civilians in the Democratic Republic of the Congo. United Nations: New York, 2010. 83 p. URL: https://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/field_protection_clusters/Democratic_Republic_Congo/files/UN_Wide_Protection_Strategy_Final_150110_EN.pdf.

243. United Nations Peacekeeping Operations. United Nations: New York, 2008. 53 p. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf.

244. US general: Gay Dutch soldiers caused Srebrenica massacre. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2010/mar/19/gay-dutch-soldiers-srebrenica> (Accessed: 16.11.2021).

245. Valimaki P. Intelligence in Peace Support Operations // National Defence Colleg. Helsinki: 2000. 214 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/39979675.pdf>.

246. Van Damme R. Civiel-militaire samenwerking: Audit Functie Defensie & Inspectie Veiligheid en Justitie Op zoek naar een middenweg. Netherland: Eindmeting 2013. 50p. URL: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-317400.pdf>.

247. Holt V., Taylor G., Kelly M. Protecting Civilians in the Context of UN Peacekeeping Operations: Successes, Setbacks and Remaining Challenges // United Nations: New York. November 2009. 384 p. ISBN: 978-92-1-132029-9. URL: <https://europa.eu/capacity4dev/file/14378/download?token=0MJBmoMY>.

248. Williams R. A question of leadership: why PRTs must transition

between military and civilian leadership in the field. *Canadian Forces College*. JCSP 42. 2016. 22 p. URL: <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/318/305/williamsr.pdf>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Чобіт І. Р. Особливості роботи групи цивільно-військового співробітництва 24-ї омбр на території Луганської області у 2016–2017 рр. Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи (2014–2018 рр.): монографія / за заг. ред. І. Патера. Львів: ІУ НАН України, 2018. С. 289–297. (одноосібний розділ у колективній монографії).

2. Сороківська-Обіход А. І., Чобіт І. Р. Informational influence application on the civilian population by the Russian side during the Russo-Georgian war in August of 2008. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2022. Вип. 22. С. 216–225. (Особистий внесок І. Чобіт – 50%; аналіз цивільно-військової співпраці під час війни та її відображення у ЗМІ, що становить 0,5 а. а.).

3. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн у запровадженні та функціонуванні структур цивільно-військового співробітництва (СІМІС). *Військово-науковий вісник*. Львів: НАСВ, 2019. Вип. 31. С. 179–192.

4. Чобіт І. Р. Витоки, історія створення та розвитку структури цивільно-військової співпраці. *Новітня доба*. Львів: ІУ НАН України, 2021. Вип. 9. С. 208–216.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

2. Чобіт І. Р. Правові засади цивільно-військового співробітництва (на прикладі України). *Виклики політики безпеки: історія і сучасність*: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Львів, 18–19 жовтня 2018 р. Львів: НАСВ, 2018. С. 46–48.

3. Чобіт І. Р. Основні напрямки роботи групи цивільно-військового

співробітництва 24-ї окремої механізованої бригади. *Війна на Донбасі 2014–2018 рр.*: зб. наук. праць за мат. IV Всеукр. військ.-наук. конф., 11 квітня 2019 р. Київ: НВІМУ, 2019. С. 123–125.

4. Чобіт І. Р. Історія створення структури цивільно-військового співробітництва у арміях провідних країн світу. *Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття*: матеріали Міжнар. наук. конф., 25–26 червня 2019 р. Львів: НАСВ, 2019. С. 117–119.

5. Чобіт І. Р. Роль цивільно-військового співробітництва у стабілізації ситуації на Донбасі. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., 29 листопада 2019 р. Київ: НУОУ, 2019. С. 46-47.

6. Чобіт І. Р. Етапи діяльності груп ЦВС бригад Сухопутних військ Збройних Сил України. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності*: зб. тез доповідей наук.-практ. конф., 20 листопада 2020 року. Львів: НАСВ, 2020. С. 43.

7. Чобіт І. Р. Історичний досвід провідних країн світу у запровадженні структур СІМІС. *Теоретичні та практичні наукові досягнення: дослідження та результати їх впровадження*: зб. мат. I Міжнар. наук.-теор. конф., 12 лютого 2021 р. Піза (Італія): ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С. 73–76.

8. Чобіт І. Р. Роль цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України у інформаційній боротьбі в зоні ООС (АТО). *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів, 23 квітня 2021 року. Київ: ВІКНУ, 2021. С. 286-287.

9. Чобіт І. Р., Фітьо В. В. Система підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. *Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності*: зб. тез доповідей наук.-практ. конф., 18 лист. 2021 року. Львів: НАСВ, 2021. С. 175. (Особистий внесок І. Чобіт – 50%).

Статті, які додатково відображають результати досліджень:

10. Чобіт І. Р., Бойченко В. В. Роль телебачення у російсько-українській інформаційній війні. *Военно-історичний вісник*. Київ: НУОУ, 2022. Вип. 43 (1). С. 135–147 (*Особистий внесок І. Чобіт – 50%: роль інформаційної пропаганди засобами ЗМІ у роботі структури цивільно-військового співробітництва, що становить 0,5 а. а.*).

11. Чобіт І. Р. Цивільно-військове співробітництво: зарубіжний досвід. *Воєнна історія*. Київ: УІ ВІ, 2019. Вип. 83 (1). С. 137–146.

Фото-додатки**ДОДАТОК Б****Діяльність групи ЦВС 24 омбр (2016-2017 років)**

Фото 1. Великодня вистава волонтерів Українського Католицького Університету для жителів с. Золоте Луганської області.

Фото 2. Офіцери групи ЦВС 24 омбр із волонтерами Хмельницької області

Фото 3. Офіцери ЦВС ОК «Захід» із вихованцями школи № 21 м. Попасна

Фото 4. Процес підготовки школярів до участь у Всеукраїнській військово-патріотичній грі «Джура» офіцером ЦВС у с. Врубівка Луганської обл.

Фото 5. Святкування «9 травня - Дня Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні» м. Северодонецьк.

Фото 6. Проведення нагородження за результатами конкурсу малюнка «Моя з татом мрія – краща мрія 2017» у с. Врубівка Луганської обл.

Джерело: особистий фото-архів авторки, який зібраний під час виконання обов'язків начальника групи ЦВС 24 омбр впродовж 2016-2017 років.

Періодизація діяльності груп ЦВС бригад

Діяльність групи ЦВС ми розділяємо на два періоди:

період виконання
заходів відновлення
боездатності на
мирній території

період виконання
бойового завдання в
зоні проведення АТО

Етапи:

початковий

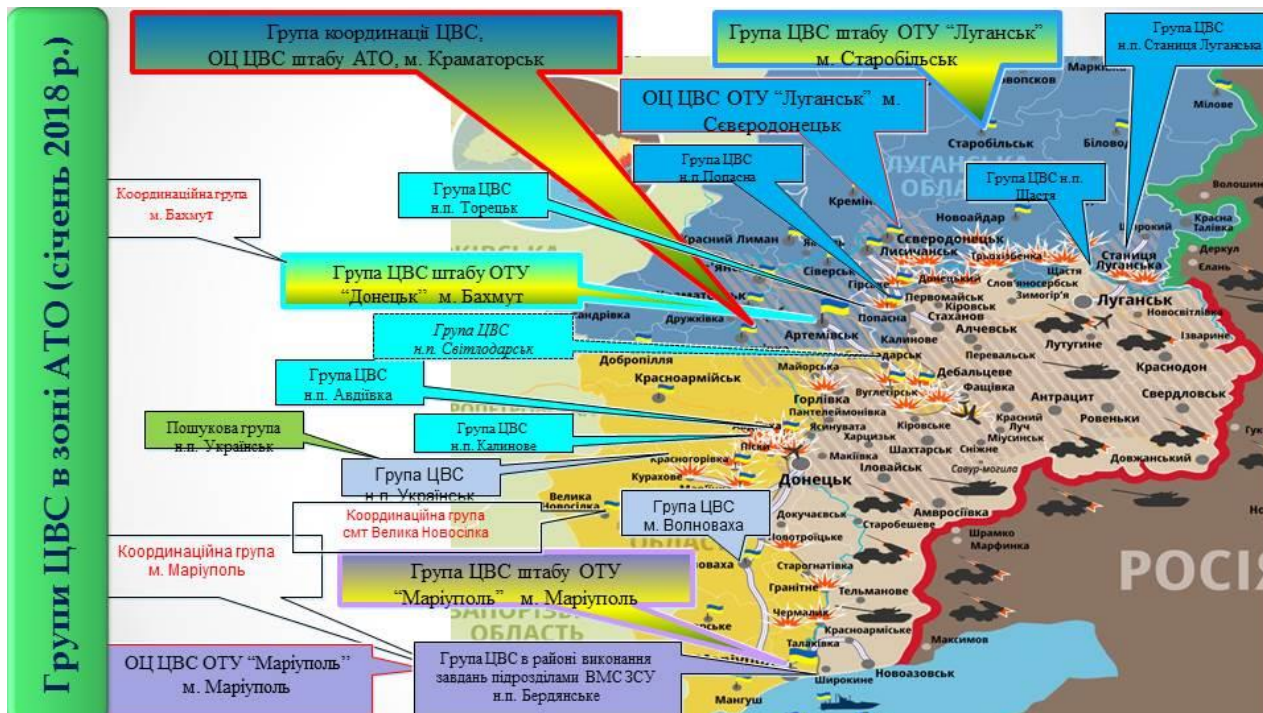
основний

завершальний

Джерело: таблиця складена авторкою на основі власного досвіду отриманого під час виконання завдань в зоні Антитерористичної операції.

ДОДАТОК Г

Карта розташування груп ЦВС ЗС України в зоні АТО станом на січень 2018 р.

Джерело: таблиця складена на основі даних, отриманих від респондентів під час інтерв'ювання.

ДОДАТОК Д

Особливості структур цивільно-військового співробітництва у ЗС країн-членів НАТО та України

Джерело: таблиця складена авторкою на основі матеріалів 3.4 підрозділу та 4 розділу.

**Перелік основних запитань, які користувала авторка під час
інтерв'ювання**

1. Чи маєте ви досвід у миротворчих та воєнних операціях? Розкажіть про нього.
2. Чи маєте ви досвід виконання обов'язків у сфері цивільно-військового співробітництва? Який?
3. Розкажіть про свою попередню підготовку перед обійманням посад у структурі ЦВС ЗС України / структурі СІМІС миротворчих операцій.
4. Яким був ваш досвід у зоні АТО / у миротворчих операціях?
5. Розкажіть про історію зародження та становлення українського цивільно-військового співробітництва. Які її особливості?
6. Які труднощі виникали під час роботи в зоні АТО / у миротворчих операціях? Які шляхи їх вирішення?
7. В чому специфіка ЦВС ЗС України у зоні АТО?
8. Як відбувається підготовка фахівців цивільно-військового співробітництва для виконання завдань в зоні АТО / у миротворчих операціях?
9. Чим, на вашу думку, відрізняється вітчизняна система ЦВС від системи СІМІС НАТО?
10. Що, на вашу думку, варто змінити / вдосконалити у структурі ЦВС ЗС України?

Додаток Д

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник Громадської організації

«Женевський заклик»

Г.А.ФОМІНА

«19» листопада 2021 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи
ад'юнкта штатного науково-організаційного відділу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
капітана Чобіт Іванни Романівни

Даний акт складений про те, що представниками міжнародної гуманітарної організації «Женевський заклик» використовувалися результати дисертаційного дослідження Чобіт І.Р. за темою «Історичний досвід створення та функціонування органів цивільно-військового співробітництва (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» під час роботи з усіма суб'єктами збройного конфлікту в Україні.

Зокрема класифікація підрозділів ЦВС в районі збройного конфлікту та рекомендації щодо взаємодії по проведенню інформаційних заходів відповідно до цільових аудиторів.

Голова комісії:

Менеджер зі зв'язків з громадськістю
к.т.н., с.н.с., доцент

В.М.Расєвський

Члени комісії:

Менеджер проєктів

к.ю.н.

Консультант

к.ю.н.

Т.А.Лешкович

О.О.Горбачова

«19» листопада 2021 р.